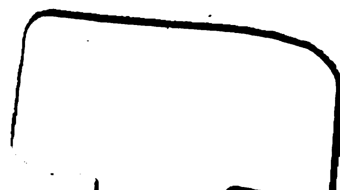
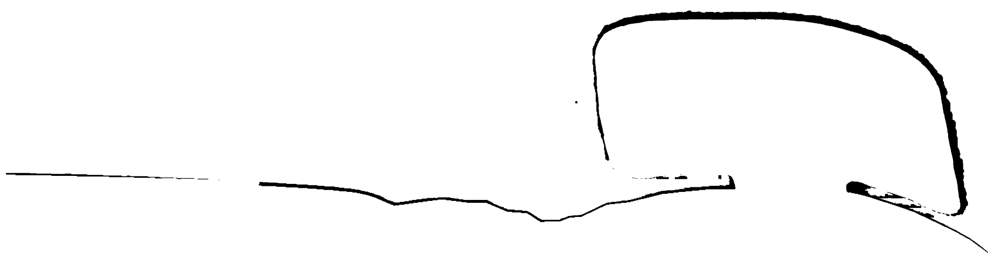

D. A. RIBBE.

HET SPAARBANKWEZEN IN NEDERLAND.

STELLINGEN.

HAARLEM,
RUIJGROK & C[o].
1890.

HET
SPAARBANKWEZEN IN NEDERLAND.

HET SPAARBANKWEZEN IN NEDERLAND.

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

DOCTOR IN DE STAATSWETENSCHAP

AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE LEIDEN,

OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

Dr. A. P. N. FRANCHIMONT,

Hoogleeraar in de Faculteit der Wis- en Natuurkunde,

VOOR DE FACULTEIT TE VERDEDIGEN

op Woensdag 26 Februari 1890, des namiddags te 3 uur,

DOOR

DIONYSIUS ADRIAAN RIBBE,

GEBOREN TE 's-GRAVENHAGE.

HAARLEM,
RUIJGROK & Co.
1890.

Aan mijne Moeder.

INHOUD.

INLEIDING.................................... Blz. 1.

HOOFDSTUK I.................................... „ 7.

Oprichting der eerste spaarbanken. 7. — Inhoud der reglementen. 9. — Waarborgen voor soliditeit. 11. — Crisis van 1830 en haar gevolgen. 14. — Maatregelen tot herstel. 18. — Rapport der Nutscommissie van 1844. 20. — Crisis van 1848. 23. — Krachtiger pogingen tot verbetering en de resultaten daarvan. 24. — Onvoldoende toestand van het Spaarbankwezen. Oorzaken: 1°. te klein aantal spaarbanken en ongelijke verdeeling daarvan. 31. — 2°. Te gering aantal zittinguren. 33. — 3°. Gemis aan openbaarheid van het beheer en aan contrôle. 34. — 4°. Gebrekkige belegging. 35. — Betere positie der grootere banken en hun misbruik daarvan. 36. — Vruchtelooze Staatsbemoeiing. 36. — Toestand van het Spaarbankwezen in Engeland. Invoering van de Postspaarbanken aldaar. 37. — Strijd over het voor en tegen dezer instelling hier te lande. 39. — Meening der voorstanders. 40. — Meening der tegenstanders. 45. — Hun denkbeelden aangaande Staatsbemoeiing. 47. — Bestrijding door voorstanders. 50. — Afwijkende denkbeelden van mr. Baert. 53. — Bedenkingen daartegen. 56. — Rapport der Nutscommissie van 1871. 57. — Leemte in het Rapport. 67. — Instelling der Nutscommissie van 1874. 68. — Haar Rapport. 68. — Kritiek over dit Rapport. 71.

HOOFDSTUK II.................................... Blz. 74.

Eerste poging tot invoering eener Rijkspostspaarbank. 74. — Houding der Regeering na 1870. 75. — Regeling van minister v. d. Heim. 76. — Kritiek daarvan. 77. — Het resultaat van gemelde regeling. 79. — Regeeringsvoorstel tot invoering eener Rijkspostspaarbank. 79. — Aanneming van het voorstel. 80. — Inhoud der wet. 81. — Koninklijk Besluit van 10 Januari 1881 n°. 2. 83. — Karakter der Rijkspostspaarbank. 86. — Reservefonds. 87. — Belegging der gelden. 88. — Rentecijfer. 91. — Bewijskracht van het spaarbankboekje. 92. — Wijze van terugbetaling. 93. — Voordee-

len der Rijkspostspaarbank voor den Staat. 94. — Opening van den dienst. 94. — Bloei. 96. — Soort van inleggers. 97. — Verbeteringen in den dienst der Rijkspostspaarbank. 101. — Voorstellen tot uitbreiding. 101. — Kosten der Rijkspostspaarbank 102. — Haar baten. 103. — Pogingen tot uitbreiding der werkzaamheid van de Rijkspostspaarbank buiten haar werkkring. 106. — Voorstellen tot wijziging der belegging. 107.

HOOFDSTUK III................................ Blz. 113.

Bloei van het Spaarbankwezen na 1870. 113. — Oorzaken daarvan. 115. — Rechtskarakter der spaarbanken v. d. Mij. t. N. v. 't A. 116. — De ontbinding van het departement *Westlandsche dorpen* en haar gevolg. 117. — Rapport der Nutscommissie van 1881. 118. — Besluit der algemeene vergadering van de Maatschappij tot N. v. 't A. in 1882. 125. — Concept-reglement van 1887. 126. — Opvatting der Commissie van 1881 en van die van het concept-reglement omtrent het rechtskarakter der spaarbanken. 132 — De spaarbank volgens het concept-reglement. 133. — Adviezen van mrs. J. A. Fruin en S. E. Goudsmit. 134. — Andere betoogingen omtrent het zelfstandig karakter der spaarbanken. 135. — Het rechtskarakter der spaarbanken. 136. — De rechtsbetrekking tusschen inleggers en departement volgens het concept-reglement. 142. — Invloed van het Rapport van 1882 en van het concept-reglement. 144. — Tegenwoordig aantal spaarbanken. Oorsprong. Doel. Het bestuur en zijn verplichtingen. 145. — Gelegenheid tot inleggen. 150. — Wie kunnen inleggen. 151. — Minimum en maximum der inlagen. 151. — Karakter van het spaarbank-boekje. 153. — Zijn bewijskracht. 154. — Duplicaten. 155. — Geheimhouding van inleggers en inlagen. 155. — Rente. 156. — Verjaring. 159. — Belegging der gelden. 160. — Uitkomsten van het financieel beheer. 171. — Bijzondere waarborgen tegen verlies. 173. — 1°. Belofte tot voorziening in eventueel tekort. 173. — 2°. Waarborgkapitaal. 174. — 3°. Reservefonds. 176. — Terugbetaling. 180. — Schorsing der terugbetaling. 180. — Sluiting der bank. 181. — Ontbinding. 182. — Ontbinding der vereeniging waarvan de spaarbank uitgaat. 183. — Wijziging van het reglement. 184. — Invloed van de oprichting der Rijkspostspaarbank op het particuliere spaarbankwezen. 184. — Blijvend recht van bestaan der particuliere spaarbanken. 192. — Nieuwe wegen voor de particuliere spaarbanken? 195. — Onvoldoende geschiktheid van sommige particuliere spaarbanken voor hun taak. 197. — Wettelijke regeling van het spaarbankwezen. 199. — Schoolspaarbanken. 203.

INLEIDING.

Spaarbanken zijn credietinstellingen, die ten doel hebben het verzamelen van zeer kleine kapitalen, om deze daardoor voor verspilling te bewaren en door vereeniging productief te maken. Bij voorkeur wenden zij zich tot de onbemiddelde volksklassen. Voor dezen, die anders meest alles zouden verteren, stellen zij de gelegenheid open, om de kleine bedragen, die zij na de aanschaffing van het noodige overhouden, tegen den oogenblikkelijken trek naar onnutte uitgaven in veiligheid te brengen en tevens te vermeerderen door toevoeging van rente, zoodat ze gewapend zijn tegen de tijden, dat de uitgaven toenemen of de inkomsten geringer worden. Zoo behoeden zij de sparenden, om in ongunstige tijden terstond tot de bedeelden te vervallen en wekken en versterken hun gevoel van zelfstandigheid en onafhankelijkheid. Daarbij bewijzen zij aan de maatschappij den dienst, om eene menigte kleine sommen, die anders wegens de geringe waarde van elk afzonderlijk verteerd zouden worden of hoogstens improductief bewaard, tot beschikbaar kapitaal te maken. — Spaarbanken zijn dus als alle banken bemiddelaars tusschen kapitaalvraag en aanbod. In tegenstelling echter met

handelsinrichtingen is hun doel zuiver philanthropisch; winstbejag is hun vreemd, treedt althans op den achtergrond.

Toen ongeveer eene eeuw geleden, bijna tegelijkertijd (*) door den treurigen toestand der werklieden bij verschillende menschenvrienden in Duitschland, Zwitserland en Engeland, onafhankelijk van elkâar, het denkbeeld oprees, om door het in het leven roepen van spaarbanken de welvaart onder de werkende klasse te bevorderen, vonden zij terstond van vele zijden bijval. De tijdsomstandigheden waren echter voor de ontwikkeling en verbreiding van dergelijke werken des vredes zeer ongunstig. Eerst toen in 1815 na vijf en twintig jaar van bijna onafgebroken Europeesche oorlogen de rust terugkeerde en de ellende der lagere klassen, door de actieve buitenlandsche politiek lang onopgemerkt gebleven, des te scherper in het oog sprong, begon het spaarbankwezen meer de aandacht te trekken. Van uit Groot-Britannië, waar het zich nog het sterkst ontwikkeld had, — in 1817 waren er in Engeland en Wallis 101 spaarbanken — en de strijd, in het parlement en daarbuiten in 1815 ontbrand, over zijn nut uit economisch oogpunt naast de friendly-societies en over de al of niet wenschelijkheid van wettelijke regeling en staatshulp, de aandacht van het vasteland op de daar verkregen resultaten vestigde, werd de instelling naar Frankrijk en Nederland overgeplant. Sedert zijn de spaarbanken trots menige crisis steeds in aantal en ontwikkeling vooruitgegaan, zoodat men nu kan zeggen, dat ze over de geheele beschaafde wereld verspreid zijn. In verschillende rijken heeft zelfs de wetgever, alweder op voorbeeld van Engeland, zich verplicht geacht, niet alleen de vrije spaarbanken onder wettelijke regelen te brengen, maar zelf een algemeene Staatsspaarbank op te richten. Welk een omvang het spaarbankwezen gaandeweg heeft verkregen, kan niet beter worden aange-

(*) De eerste spaarbank in Duitschland, te Hamburg, werd opgericht in 1778; in Zwitserland, te Bern, in 1787, in Engeland, te Tottenham, in 1801.

toond, dan door het noemen van eenige cijfers: in 1885 beliep het aantal inleggers in de spaarbanken (rijks- en particuliere)

in Groot-Britannië en Ierland	5.128.650	met een saldo te goed van ruim	£.	94.000.000
„ Pruisen (1884/85)	3.925.807	„ „ „ „ „ „ „	R.M.	2.109.343.000
„ Frankrijk (1885)	5.618.973	„ „ „ „ „ „ „	frcs.	2.367.000.000
„ Italië (1884)	2.159.112	„ „ „ „ „ „ „	L.	1.039.000.000
„ Nederland (1885)	381.657	„ „ „ „ „ „ „	*f*.	52.866.484

Toch is de beteekenis der Spaarbank voor het economisch leven in de latere jaren eer af- dan toegenomen. En dit uit tweeërlei oorzaak: door de Verzekeringmaatschappij en door de Coöperatieve Vereeniging. Vooreerst heeft door uitbreiding en betere organisatie het Verzekeringswezen de taak der Spaarbank voor een deel overgenomen. Beide, Besparing en Verzekering, bedoelen hetzelfde: voor den weinig bemiddelde een weg te banen tot zelfstandigheid en onafhankelijkheid, hem te sterken tegen de ongevallen des levens. Daartoe slaan zij echter elk een zeer verschillenden weg in. Terwijl de Spaarbank haar doel tracht te bereiken door voortdurende bijeenvoeging van kleine besparingen, vermeerderd met de daarmede verkregen rente, doch ieder sparende tevens ten volle eigenaar laat van zijne spaarpenningen en dus zuiver de resultaten van eigen krachtsinspanning doet genieten, berust de Verzekering op den grondslag van bijdragen in een voor de verzekerden gemeenschappelijk bestemd fonds, waaruit elk overeenkomstig het doel, waarvoor de verzekering gesloten is, en het bedrag zijner storting uitkeering verkrijgt in omstandigheden, die hem buitengewone kosten veroorzaken of inkomsten doen verliezen; o.a. op hoogen ouderdom, bij ziekte of sterfgeval. Daar deze omstandigheden bij den een vroeger, bij den ander later, enkele zelfs bij sommigen in het geheel niet voorkomen, kunnen die uitkeeringen hem, die reeds vroeg in de termen er voor valt, altijd veel meer ondersteuning verschaffen dan de Spaarbank, waarin hij dan nog slechts weinig zoude hebben

bespaard. Het verschil is dus groot; in het eene geval: eene zekere en meestal voldoende ondersteuning in de hachelijke omstandigheden, waarvoor de verzekering is gesloten, maar met opoffering van de kans, bij een lang gelukkig leven meer door zuivere besparing te hebben kunnen bijeenbrengen; — in het andere geval: behoud van het gespaarde ten volle voor den eigenaar, met vrijheid het eventueel voor welk doel ook aan te wenden. Aan welke zijde hier het voordeel ligt, is niet twijfelachtig. Het is voor den onbemiddelde bijna onmogelijk, door te sparen alleen zich te wapenen tegen de gevolgen van b. v. eene langdurige ziekte. Hoogstens is het eene speculatie, die gelukt, als hij oud wordt zonder ziekte of gebreken, en mislukt, als hij vroeg ziekelijk wordt of door een ongeluk zijn arbeidskracht verliest of sterft. Ofschoon dus aan de Verzekering tegenover het enkelvoudige Sparen de voorrang toekomt, wordt toch door haar de Spaarbank geenszins overbodig. Veeleer is deze laatste eene noodige aanvulling, die den onbemiddelde in staat stelt, zijne kleine besparingen als voorziening tegen allerlei behoeften, waartegen geene verzekering hem helpen kan, voordeelig te beleggen, en daardoor eventueel zijn levensstandaard te verhoogen.

De beteekenis der Spaarbank is echter nog in een ander opzicht beperkt, sedert de Coöperatieve Vereeniging geboren werd. Wat grondslag en organisatie aangaat, staan zij lijnrecht tegenover elkaâr. De Spaarbank is eene philanthropische instelling en wordt in verband met dat karakter gratis beheerd; vandaar, dat de leiding er van gewoonlijk berust bij kringen buiten en boven de sparenden. Bij haar is hoofdzaak het geven van gelegenheid tot sparen, terwijl in het voordeel der sparenden hun gelden zoo veilig en voordeelig mogelijk worden belegd. Ieder sparende blijft daarbij geheel op zich zelven staan, met de overige inbrengers heeft hij niets te maken, geen enkele verplichting neemt hij op zich; hij is rekening-couranthouder bij de bank, niets meer.

De grondslag der Coöperatieve Vereeniging, het tot heden meest volledige en volmaakte voorbeeld eener instelling van Eigen Hulp, is daarentegen juist samenwerking, opgevoerd zelfs tot meer of mindere aansprakelijkheid der leden voor de verbintenissen der vereeniging. Het persoonlijk element in ieder lid staat hier op den voorgrond. De leiding berust bij een bestuur, gekozen uit en door de leden en onder hun onmiddellijke, voortdurende contrôle. Het doel der Coöperatieve Vereeniging is steeds, haar leden de voordeelen van hun samenwerking en solidaire aansprakelijkheid te verschaffen, ten einde hun welvaart te verhoogen, hetzij door kapitaal onder hun bereik te brengen door een verhoogd crediet, hetzij door grondstoffen voor hun nijverheid, of artikelen voor dagelijksch gebruik in het groot tot billijken prijs voor hen aan te koopen enz., naar mate van den aard der vereeniging. Indirect dwingt ook zij tot sparen door de verplichting, den leden opgelegd, om hun aandeel in het kapitaal der vereeniging in kleine bedragen bij termijnen te storten. Naast deze indirecte materieele voordeelen voor de leden, staan nog vele moreele, vooral de opwekking van hun gemeenschapsgevoel door de onderlinge solidariteit, en de opvoedende kracht, die van het gezamenlijk behartigen der gemeene belangen uitgaat.

Slechts eene enkele soort der coöperatieve vereenigingen, de Credietvereeniging, treedt meer onmiddellijk in concurrentie met de Spaarbank, daar ze dikwijls ter verkrijging van een deel van het voor haar werkzaamheid noodige kapitaal eene gelegenheid tot sparen ook voor niet-leden openstelt, en soms is dan ook de eindelijke oplossing der laatste in de eerste voorspeld. Het mag echter betwijfeld worden, of het voor de soliditeit der Credietvereeniging zelf wenschelijk zou zijn, dat haar middelen geheel of voor een zeer groot deel in deze richting werden gevonden. Wat daarvan ook zij, in ieder geval is voorals-nog de Spaarbank in haar tegenwoordigen vorm onmisbaar en een der gewichtigste elementen in het volksleven. Als zoodanig

is ze een onderzoek naar haar geschiedenis en tegenwoordigen toestand in Nederland, in verband met de eischen, die aan haar inrichting en wijze van werken zijn te stellen, overwaard. Van zelve zal daarbij de vraag ter sprake komen, in hoeverre het gemis aan iedere wettelijke regeling van- of staatstoezicht op de particuliere spaarbanken hier te lande (te dezen opzichte staat Nederland onder de Europeesche staten nagenoeg alleen) wellicht voor- of nadeelige gevolgen, wat getal, soliditeit en bloei betreft, heeft gehad en welke invloed aan het oprichten der Staatsspaarbank op het sparen en op de particuliere spaarbanken moet worden toegekend.

HOOFDSTUK I.

De Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, die zich op het gebied van volksbeschaving en volkswelvaart in zoovele opzichten verdienstelijk maakte, heeft ook aan het spaarbankwezen hier te lande den eersten stoot gegeven. Immers, nadat reeds in onderscheiden departementen der Maatschappij, vooral naar aanleiding der in Engeland verkregen resultaten, over dat onderwerp herhaaldelijk van gedachten gewisseld was, droeg haar algemeene vergadering, in 1817 gehouden, op voorstel van het departement Bergum (*) aan het Hoofdbestuur op, onder zijn toezicht eene beschrijving uit te doen geven van de wijze,

Oprichting der eerste spaarbanken.

(*) „Daar het uit de ondervinding gebleken is, dat de z.g. hulp- en spaarbanken in Schotland opgerigt, eene heilzame strekking hebben ter bevordering van nijverheid, spaarzaamheid en verbetering der zeden bij den gemeenen man, en het dus allezins wenschelijk ware, dat ook zulke hulp- en spaarbanken in het koningrijk der Nederlanden werden opgerigt, stelt het Departement voor, om, òf onder opzigt van hoofdbestuurders te doen vervaardigen òf als buitengewone Prijsstoffe uit te schrijven:

Eene beschrijving van de wijze, waarop zoodanige banken in het Vaderland zouden behooren te worden ingerigt, en door welke middelen men den arbeids- en handwerksman het beste zoude kunnen bewegen tot het deelnemen in dezelve".

waarop de Spaarbanken in het Vaderland zouden kunnen worden ingericht. De departementen werden tevens uitgenoodigd, aan het Hoofdbestuur alle inlichtingen te verschaffen, die zij konden, en inmiddels voor zoover mogelijk proeven te nemen. Men ging dus reeds terstond uit van het beginsel, dat evenals de andere door de Maatschappij in het leven geroepen instellingen, ook de spaarbanken door elk departement afzonderlijk en op eigen risico zouden worden opgericht.

De Koning, van deze plannen onderricht, gaf aan de leden van het Hoofdbestuur Zijne instemming met de bedoelingen der Maatschappij te kennen, maar verzocht hun tevens, in verband met een bij Hem van een inwoner van Alphen ingekomen „Ontwerp ter oprigting eener Algemeene Spaarbank voor het Koningrijk", alvorens tot de uitvoering van het besluit der algemeene vergadering over te gaan, in commissie met den Gouverneur van Noord-Holland een algemeen onderzoek in te stellen naar den besten vorm voor de nieuwe instelling. Het Alphensche ontwerp (dat o.a. werklieden tot sparen wilde dwingen door hen te verplichten, een bepaald deel van hun loon in de spaarbank te storten) werd al spoedig als ondoelmatig en onuitvoerbaar ter zijde gelegd en de organisatie, die oorspronkelijk in het plan der Maatschappij lag, als de beste aangenomen. Einde Mei 1818 verschenen daarop de „Algemeene Regelen ter oprigting van Spaarbanken in het Koningrijk der Nederlanden, ten dienste van de Departementen der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen". Aan het slot daarvan schreef het Hoofdbestuur, dat de Koning blijkens een van Hem door tusschenkomst van den minister van Binnenlandsche Zaken ontvangen besluit van 17 Mei, thans niet alleen Zijne volle goedkeuring daaraan hechtte, maar tevens beloofd had, den Gouverneurs der provinciën te zullen doen aanschrijven: „om door hun gezag en invloed de regeringen en gemeenten aan te moedigen, teneinde niets onbeproefd te laten, om ook van hunne zijde de pogingen der Maatschappij op alle mogelijke

wijzen te ondersteunen; en meer bepaaldelijk, om bij de steden en gemeenten de noodige middelen te beramen, dat de gelden, in de spaarbanken nedergelegd, met genoegzame zekerheid en gemakkelijkheid op renten kunnen worden aangelegd; en voorts: dat Z. M. gaarne, des aangevraagd, zal onderzoeken, of en in hoeverre de werkzaamheden der spaarbanken, van de onkosten van zegel- en registratieregten zullen kunnen worden ontheven".

Verscheidene departementen hadden intusschen het resultaat van de onderhandelingen des Hoofdbestuurs niet afgewacht, maar zelf de hand aan het werk geslagen, zoodat Haarlem in het laatst van 1817, Workum, Rotterdam en Dordrecht in 1818, nog vóór het verschijnen der Algemeene Regelen hunne spaarbanken openden, terwijl andere reeds ver met de organisatie gevorderd waren of althans de grondslagen hadden gelegd. Dank zij het aanvankelijk welslagen der eerste banken, den leiddraad, nu door de Algemeene Regelen aan de departementen gegeven, en den door de regeering toegezegden steun, vonden zij spoedig navolging. Einde 1818 waren dertien spaarbanken in werking en zeven en twintig in voorbereiding; einde 1819 telde men er acht en veertig.

Inhoud der reglementen.

Kwamen onze spaarbanken wat later dan de Engelsche en Duitsche, ze hadden nu ook niet de ontwikkelingsperiode van deze te doorloopen, maar konden terstond van de opgedane ondervinding profiteeren. Zoo o. a. was van eenige bemoeiing door de banken met de latere bestemming der ingelegde gelden of van eenig toezicht op handel en wandel der sparenden geen sprake. De reglementen lieten elkeen tot de spaarbank toe; men moedigde zelfs in den beginne de vermogenden aan, om door openlijken voorgang de lagere klassen tot inbrengen over te halen. Overigens waren de hoofdbepalingen meest deze: Het bestuur der spaarbank berustte bij Commissarissen, gekozen uit en door de leden van het departement; een enkele maal vulden zij bij vacature zich door coöptatie aan. Rekening en verant-

woording (*) moest jaarlijks geschieden aan het departement, soms ook aan de inleggers of de voornaamste van hen. De minimuminbreng was laag gesteld, dikwijls een dubbeltje of een kwartje, een maximum slechts zelden bepaald. De in de Algemeene Regelen voorgestelde beperking van den inleg per persoon tot hoogstens *f* 300. — 's jaars schijnt weinig navolging gevonden te hebben. Het bedrag, waarvan de inbreng begon rente te dragen, wisselde af van *f* 1.— tot *f* 10.—; de rente zelve was 3 à 5 pCt, gewoonlijk ging ze in den 1sten van het kwartaal volgende op den dag van inbreng. De ingebrachte sommen werden ingeschreven in de boeken der bank; daarenboven gaf men den inlegger een bewijs van ontvangst in een op zijn naam staand boekje. Terugbetaling geschiedde na opzegging van een tot vier weken en aan den vertooner van het boekje, tenzij het bestuur reden mocht hebben te onderstellen, dat hij niet de wettige houder was. Vele reglementen behandelden ook de wijze van bewaring en belegging der gelden; dit laatste geschiedde meest in rente gevende Nederlandsche staatsschuld. Geschillen tusschen Commissarissen en inleggers zouden niet worden beslist door den gewonen rechter, maar opgedragen aan drie scheidslieden, één gekozen door den inlegger, één door het bestuur en de derde door de beide eersten of door het departement.

Al ontbrak aan deze reglementen nog veel, waaraan later behoefte bleek te bestaan, wat trouwens bij de organisatie van eene geheel nieuwe instelling als deze geen wonder was, de praktijk zoowel als nieuwe reglementaire bepalingen vulden deze leemten langzamerhand aan. Zoo b. v. waar het gold het vormen van reservefondsen (die trouwens in enkele reglementen van den beginne af voorgeschreven waren) en hun gebruik;

(*) Hieromtrent had men in de Algemeene Regelen geheel verzuimd eenige bepaling te maken; dientengevolge bleef dit punt ook in eenige spaarbank-reglementen achterwege.

bepalingen omtrent beperking der rente voor sommen boven zeker maximum (om de inbreng van groote kapitalen door gegoede bezitters tegen te gaan) en bevoegdheid van het spaarbankbestuur, om bij plotselinge gelijktijdige opvraging van groote sommen de uitbetaling eenigen tijd uit te stellen; omtrent verjaring van inlagen ten behoeve van de bank, indien de eigenaar gedurende zeker tijdsverloop er niet naar heeft omgezien; omtrent de wijze van reglementsverandering enz. Over het rechtskarakter der spaarbank en hare verhouding tot het departement als enkel afgezonderde administratie of zelfstandig lichaam, schijnt men voor en na niet te hebben gedacht, evenmin als over die der inleggers tot het departement en de spaarbank.

De vraag is nu, welke waarborgen de spaarbanken, zooals ze in de eerste jaren georganiseerd en bestuurd werden, gaven voor eene veilige belegging van de spaarpenningen der lagere klassen. Ongelukkig kan het antwoord hierop slechts ten deele gunstig luiden. Voor een eerlijk zorgvuldig beheer waren over het algemeen vrij voldoende voorzorgen genomen. Uitstekend heeft in dit opzicht vooral altijd gewerkt, dat de overgroote meerderheid onzer spaarbankbesturen in tegenstelling met de Britsche alles, wat met de geldelijke administratie in verband stond, zelf verrichtte. Slechts in enkele groote steden, waar de omvang der werkzaamheden dit niet toeliet, werd daarop voor een deel eene uitzondering gemaakt, maar dan in de plaats daarvan steeds eene deugdelijke contrôle uitgeoefend. Een groote waarborg lag bovendien in het bij de meeste banken bestaande systeem van het regelmatig om beurten waarnemen der zittingen door de Commissarissen, waardoor fraude van hun kant zeer moeilijk werd. Minder gelukkig was de wijze, waarop de gelden der spaarbanken werden belegd. Volgens de aanbeveling in de Algemeene Regelen was daarvoor nagenoeg algemeen aangenomen de Nederlandsche rentegevende staatsschuld en wel voornamelijk obligatiën van het Amortisatie-syndicaat, ofschoon ook

Waarborgen voor soliditeit.

de $2^{1}/_{2}$ pCt. certificaten veel in aanmerking kwamen. (*) Later, toen de nadeelen, aan zulk eene eenzijdige belegging steeds verbonden, duidelijk aan het licht kwamen, is hierover dikwijls de staf gebroken. Indien men intusschen bedenkt: *a*), dat toenmaals de credietmarkt veel minder ontwikkeld was dan tegenwoordig en daardoor de gelegenheid tot belegging in solide effecten, vooral voor kleine sommen zooveel geringer; *b*), dat de weinige en onvolkomen communicatiemiddelen en de geringe omvang van handel en nijverheid in het binnenland zelf ook de belegging op korten termijn, enkele groote steden misschien uitgezonderd, zeer moeilijk maakten, terwijl de oorspronkelijk bedoelde verbinding van spaar- en hulpbank, waardoor van zelf de fondsen der spaarbanken eene belegging op korten termijn zouden hebben gevonden, was afgestuit op de omslachtige administratie, die daarvan het gevolg zou zijn geweest; *c*), dat men de hypotheken om het zeker zeer juiste theoretische bezwaar, dat daartegen voor belegging van spaarbankgelden valt in te brengen, niet wilde (zooals blijkt uit het slot der toelichting op art. 13 der Algemeene Regelen: „want hypotheken, die meestal voor meer dan één jaar vast liggen, kunnen volstrekt niet dienen"); dan wordt de handelwijze der besturen althans begrijpelijk. De Algemeene Regelen zelve luidden trouwens in art. 13: „De gelden zullen zoo min immer mogelijk is, renteloos blijven, maar ten spoedigste moeten belegd worden, waartoe men *bij gebrek van betere gelegenheid*, het beste oordeelt, het aankoopen van syndicaat, eerste serie" enz. Er zijn bovendien bewijzen, dat althans sommige spaarbankbesturen zich wel bewust waren, in welke ongelegenheden hen die eenzijdige belegging zou kunnen brengen. Immers herhaaldelijk is van hunnentwege

(*) Zeer enkele spaarbanken namen ook vóór 1830 soms al provinciale of gemeentelijke obligatiën en zelfs buitenlandsche effecten. O. a. bestond bij het uitbreken der crisis in dat jaar het kapitaal der spaarbank te Zwolle voor ƒ8000.— uit obligatiën Rusland.

bij den Koning aangedrongen, om uitvoering te geven aan Zijne aan het Hoofdbestuur in het Kon. Besluit van 17 Mei 1818 gedane belofte, en meer dan eenmaal is dan ook door den minister van Binnenlandsche Zaken op 's Konings last eene aanschrijving aan de Gouverneurs gericht, dat zij zouden trachten de gemeenten over te halen, om de spaarbankgelden tegen eene vaste rente als 't ware a deposito, tot wederopzeggens aan te nemen, ook ter wegneming van het vooroordeel bij de smalle gemeente bestaande wegens het beleggen der fondsen in landseffecten; maar hoe bereid de gemeentebesturen anders ook waren om de spaarbanken, waar zij konden, van dienst te zijn met het gratis beschikbaar stellen van lokalen voor de zittingen, het bewaren harer eigendommen enz., aan dat oor hebben zij, en van hun standpunt zeker zeer terecht, zich steeds doof gehouden.

Te Haarlem heeft men korten tijd na langdurigen, sterken aandrang van een der bestuursleden der spaarbank zelf kloek een anderen weg ingeslagen en zijn alle effecten verkocht, om daarvoor prolongatie in de plaats te nemen. Maar toen dat bestuurslid reeds spoedig daarna, helaas nog vóor de crisis in 1830 overleed, keerde men, vooral om meer rente te verkrijgen, tot de staatsfondsen terug.

En te Arnhem besloot in 1827 het departement de spaarbank op te heffen, „daar alle pogingen, om op eene *zekere* wijze de gelden tegen eene genoegzame rente te plaatsen, vruchteloos waren, en het bestuur zich niet gerechtigd achtte, om die gelden langer te wagen aan de afwisselende kans der effecten".

Te betreuren is het en te verwonderen tevens, dat de Nederlandsche spaarbanken, ofschoon uit het initiatief van eene enkele vereeniging voortgevloeid en tot 1830 althans bijna uitsluitend door haar afdeelingen opgericht, zoo weinig of liever geen verbinding onderling hadden. Ware de geest van samenwerking en aaneensluiting toen grooter geweest, het weêrstands-

vermogen zou stellig zijn toegenomen, reeds omdat samenspreking over de gemeene belangen tot meer algemeen inzicht van de gevaren, die men liep, zou hebben geleid en daardoor tot beter organisatie. Zeker zou dan ook meer aandacht zijn gewijd aan de reservefondsen. Immers de regeling hiervan liet niet minder te wenschen over dan de belegging der gelden. Gewoonlijk bestonden ze uit niets anders dan het (uit den aard der zaak zeer tijdelijk) gunstig verschil van den prijs der effecten op ieder oogenblik vergeleken met dien van aankoop. Slechts zeer zelden waren het werkelijk afzonderlijk bestaande kapitalen, zooals te Rotterdam, waar men er in 1823 een oprichtte, voor een goed deel gevormd uit de vrijwillige giften, vroeger aan het departement verstrekt, toen het voornemen bestond, haar tevens hulpbank te doen zijn. De wensch, om aan de inleggers hooge rente (4 à 5 pCt.) uit te keeren, stond de vorming van dergelijke fondsen meestal in den weg.

Kortom den staat der spaarbanken vóór 1830 nagaande, kan men tot geene andere conclusie komen, dan dat zij, hoe zorgvuldig en met toewijding ook beheerd, enkel met het oog op gunstige tijden waren ingericht. Zoodra eenige gebeurtenis het algemeen vertrouwen kwam schokken en de daling harer waarden de opvraging der ingebrachte gelden in eenigszins aanzienlijke mate tengevolge zou hebben, moest eene crisis ontstaan.

Crisis van 1830 en haar gevolgen

Het aantal spaarbanken nam intusschen langzaam toe. Van 48 (*) in 1819 was het in 1826 gestegen tot 50 (*) en in 1828 tot 66 (*) (60 in Nederland, 6 in België) waarvan 48 door departementen der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen opgericht. Bij 51 (*) hiervan was einde 1828 *f* 1.253.627.— bespaard. Alles scheen aan de instelling, die meer en meer bij de bevolking bekend en door haar gewaardeerd werd een schoone toekomst te voorspellen, toen de opstand van België in 1830 niet alleen haar ontwikkeling kwam belemmeren, maar op

(*) Verslag omtrent den Staat van het Armwezen over elk genoemd jaar.

vele plaatsen zelfs voor haar bestaan noodlottig werd. In weinig weken daalden de effecten, het hoofdbezit der spaarbanken, tot een ongekend lagen stand (de koers der $2\frac{1}{2}$ pCt. Nat. W. S. werd $34\frac{3}{4}$ pCt. de obligatiën amortisatie-syndicaat in Juli 1830 $100\frac{1}{4}$ pCt., waren in December van hetzelfde jaar $65\frac{1}{4}$ pCt. geworden), zoodat de meeste balansen aan het einde van het jaar een groot deficit aantoonden. Zoo had de spaarbank te Middelburg, die 31 December 1829 bij een schuld van ruim *f* 65.250.— een reservefonds van *f* 10.800.— bezat, nog geen twee jaar later een te kort van *f* 16.000.—. Aan het einde van 1830 bestonden de waarden van 46 (*) spaarbanken uit

f 141.756 belegd in hypotheken,
\- 123.464 „ „ beleening op effecten,
\- 27.413 aan contanten,
\- 1.561.121 in ned. effecten (naar den koers van den dag).

f 1.853.754

waartegenover een schuld stond van *f* 2.309.725.—, zoodat er een tekort was van *f* 455.971.—. Het gevolg van een en ander was het opvragen van aanzienlijke sommen, zoowel door hen, die bevreesd waren voor het verlies van hun spaarpenningen, als door wie zijn voordeel wilde doen met den lagen koers der effecten. Onder die omstandigheden meenden de spaarbankbesturen, — waarvan verscheidene, maar te vergeefs, een beroep op de regeering deden, om ze met een renteloos voorschot bij te staan, — dat de billijkheid medebracht, dat zij niet maar eenvoudig tot uitbetaling van de opgezegde sommen overgingen,

---

(*) Volgens het Verslag omtrent den Staat van het Armwezen over 1830. Ongelukkig ontbreken in de trouwens nooit zeer volledige verslagen hier juist de opgaven van eenige der grootste spaarbanken, o. a. die van Amsterdam, Haarlem, Leiden, 's-Gravenhage, Rotterdam. Er is intusschen geen reden, om aan te nemen, dat de toestand daar veel van dien elders zou hebben verschild.

ten nadeele van wie zijn geld in de spaarbank liet; zoodat — nadat men eerst hier en daar, maar zonder veel succes, nog beproefd had, den storm te bezweren, door slechts de helft of zeker ander deel van de in de bank belegde gelden uit te betalen — bijna algemeen de bepaling werd gemaakt, dat, wie zijn te goed terug vorderde, dit slechts zou kunnen bekomen onder evenredigen aftrek van het aandeel in het tekort der spaarbank of zelfs in het verlies, geleden door de daling der effecten. Dit laatste deed o.a. de spaarbank te Utrecht, zoodat niettegenstaande haar balans jarenlang met een aanzienlijk tekort (van meer dan *f* 140.000.— op een schuld van *f* 457.663.—) sloot, zij daardoor toch steeds haar reservefonds (ruim *f* 14.000.—) intact hield. De korting, die 5 à 6 jaren aanhield en naar gelang van het tijdstip der opzegging en bij de verschillende spaarbanken afwisselde, beliep van 2 tot 35 pCt. Slechts zeer enkele spaarbanken konden de crisis zonder dergelijken maatregel doorkomen, zoo o.a. die te Leeuwarden, door eigen krachten, dank zij het uitstekende beheer, en die te Rotterdam door hulp van gemeentewege. In sommige gemeenten werd de geleden schade geheel of gedeeltelijk vergoed door de particuliere liefdadigheid; te Haarlem b.v. werden door tusschenkomst van een vermogend menschenvriend alle inlagen tot *f* 100.— integraal uitbetaald; te Leiden de opgevraagde sommen van ieder bedrag. Enkele spaarbanken hebben later, toen ze zich wat hersteld hadden, de gekorte som zelf weer aan de belanghebbenden vergoed. (*)

Vele spaarbanken moesten in die dagen worden ontbonden. Reeds in 1830 ging de spaarbank te Doesburg te niet, in 1831 gevolgd door die te Harderwijk, Gouda, Schoonhoven en Joure, in 1832 te Zwartsluis, in 1833 te Nijmegen en Voorburg, in

(*) Rapport van de Commissie tot het instellen van een onderzoek naar Spaarbanken enz. aan het Hoofdbestuur der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, 1873.

1834 te Heusden, Brielle, Delft, Deventer en Enschedé, in 1835 te Zutphen, Zalt-Bommel, Amsterdam, Koog aan de Zaan en Zaandijk, Alkmaar en Heemstede en in 1837 nog te Epe. Andere werden slechts in stand gehouden door aan de bestaande eene geheel nieuwe afdeeling toe te voegen voor de later ingebrachte sommen, die dan afzonderlijk zouden worden beheerd, dikwijls met een daaraan geschonken reservefonds, om het vertrouwen weder wat op te beuren, zoo o.a. te Zierikzee, of door ze hetzij tijdelijk voor alle verdere inbreng te sluiten, zooals te Groningen (van Sept. 1830 tot 1836) hetzij alleen voor rentegevende inlagen, zooals te Utrecht, waar men echter gelden kon blijven deponeeren (tot 1 Januari 1836).

Welk een invloed deze ramp op het sparen heeft gehad, blijkt o.a. uit de verhouding tusschen het bedrag der in elk jaar opgevraagde gelden tot dat der ingebrachte (en dit niettegenstaande de toepassing der vroeger gemelde korting):

in	(*) 1830	als	*f* 1	tot	*f* 0.88.
„	(*) 1831	„	„	„	- 0.19.
„	(*) 1832	„	„	„	- 0.20.
„	(*) 1833	„	„	„	- 0.16.
„	(*) 1834	„	„	„	- 0.45.
„	(*) 1835	„	„	„	- 0.85.
„	(*) 1836	„	„	„	- 1.11.

Trouwens bij sommige spaarbanken o.a. te Utrecht en Middelburg hield, ofschoon ze daarvoor geopend bleven, gedurende verscheidene jaren de inbreng geheel op bij alle gemis aan vertrouwen. Het gemiddeld tegoed per hoofd

in (*) 1830		*f* 143.90	zonk in
(*) 1831	tot	- 132.04	
(*) 1832	„	- 120,82	
(*) 1833	„	- 125.84	

(*) Verslag omtrent den Staat van het Armwezen over elk genoemd jaar.

(*) 1835 „ f 117.77
(*) 1836 „ - 111.26
(*) 1837 „ - 110.24

een bewijs, dat vooral de groote inlagen opgevraagd waren. Het geheele te goed der inleggers in (*) 1830 f 2.309.725.— (bij 46 spaarbanken) was in (*) 1836 gedaald tot f 909.584.— (bij 41 banken.)

Maatregelen tot herstel.

Slechts zeer langzaam herstelden zich de spaarbanken van den ontvangen schok. Die te gronde waren gegaan, werden voor 't grootste deel weder opgericht, terwijl er enkele nieuwe bij kwamen. Sommige, maar dit waren uitzonderingen, kregen nu een bijzonderen waarborg, hetzij dat de gemeente zich verbond in eventueele tekorten te voorzien (o. a. bij de gemeentelijke banken te Arnhem en te Deventer en bij de spaarbank der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen te Purmerend tot elk bedrag, bij de gemeentelijke spaarbank te Maastricht tot een maximum van f 5000.—), hetzij dat particulieren een afzonderlijk waarborgfonds bijeen brachten, (o. a. te Alkmaar van f 2800.—) tot er een voldoende reserve zou zijn gevormd, of zich borgstelden voor de uitbetaling, geheel (o. a. te Enschedé) of tot zeker bedrag (o. a. te Steenwijk) van hoofdsom en intrest. Voor het overige had de opgedane ondervinding weinig resultaten. Wel ging men hier en daar over tot verandering in de wijze van belegging, maar lang niet zoo algemeen, noch zoo afdoende als noodig zou zijn geweest, om in de toekomst zekerheid te hebben rampen als de geleden te ontgaan. Immers het meest bepaalde men zich dan tot het nemen van hypotheken naast de effecten, en legde daardoor op korten termijn opvraagbare gelden dikwijls voor een jaar en langer vast. Slechts enkele banken zochten een nieuwen weg. Zoo begon de spaarbank te Leeuwarden in 1830 voorschotten aan gepensioneerden op hun pensioenacte te geven, waardoor zij eene

(*) Verslag omtrent den Staat van het Armwezen over elk genoemd jaar.

aan alle vereischten voldoende plaatsing voor een deel van haar kapitaal vond, terwijl de gepensioneerden uit de handen der woekeraars werden bevrijd. Te Arnhem en Zutphen o. a. volgde men dit voorbeeld na. Ook het geldschieten op beleening van effecten kwam meer in gebruik, o. a. te Haarlem voor het gegeheel bedrag der schuld, te Rotterdam naast hypotheken en staatsfondsen; maar voor kleine of afgelegen plaatsen bleven hieraan te groote bezwaren verbonden. Zeer vele spaarbanken en daaronder enkele van de grootste (o. a. die te Middelburg) bleven echter, althans in hoofdzaak, aan het oude systeem getrouw, al namen ze ook nu soms wat andere binnenlandsche obligatiën van provinciën. gemeenten enz. bij hunne staatseffecten, omdat die geacht werden minder aan daling onderhevig te zijn (niettegenstaande in 1830 duidelijk het tegendeel aan het licht was gekomen, terwijl zij veel meer incourant waren dan de staatseffecten.) Zelfs nam men niet eenmaal de voorzorg, om door rentevermindering zich althans spoedig een aanzienlijk reservefonds te scheppen; de intrest daalde slechts voor zooverre de door de veranderde belegging verkregen lager rente er toe noodzaakte. Daarentegen werd wel in de meeste reglementen de bepaling opgenomen, dat bij eventueel tekort het spaarbankbestuur met eene pondspondsgewijze uitdeeling zou kunnen volstaan; eene bepaling, die vóór 1830 slechts bij zeer enkele banken (o.a. te Utrecht) bestond.

Het kan onder deze omstandigheden geen verwondering wekken, dat de geringste wolk aan den staatkundigen of maatschappelijken horizon, met de daarmeê steeds gepaard gaande daling der koersen, voldoende was, om, zij het dan ook niet in die mate als in 1830, weêr tekorten te doen ontstaan. Zoo sloot de balans van de bank te Schiedam in 1840 (*) met een nadeelig saldo van *f* 1.551.— en die te Middelburg met *f* 387.— terwijl ook o.a. die te Maastricht, Purmerend, Aalsmeer en

(*) Verslag omtrent den Staat van het Armwezen in 1840.

Apeldoorn met meer of minder groote sommen in hetzelfde geval verkeerden, en evenzoo de spaarbank te Deventer nog in 1842.

Rapport der Nuts-Commissie van 1844.

Met het oog op dezen in vele opzichten onvoldoenden toestand, besloot thans de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, van wier departementen nog altijd de groote meerderheid der spaarbanken uitging, een opzettelijk onderzoek in te stellen, welke wijzigingen na eene vijf en twintigjarige ondervinding in de grondslagen dier instellingen noodig waren, om ze op de beste wijze aan haar bestemming te doen beantwoorden. Haar algemeene vergadering benoemde daartoe in 1844 eene Commissie (*), aan welke zij tevens de opdracht gaf, een reglement samen te stellen voor het houden van spaarbanken, zoo op grootere als op kleinere plaatsen. De Commissie bracht haar rapport met concept-reglement eerst in October 1847 uit, zoodat het althans voor de crisis van 1848 nog weinig invloed heeft kunnen uitoefenen. Zie hier in korte trekken den inhoud van genoemd rapport:

Het gaat uit van de stelling, dat de spaarbank is en moet blijven eene philanthropische instelling in het belang der lagere klassen, en dat deze met het doel om te sparen en niet uit winstbejag haar gelden aan die inrichting toevertrouwen; zoodat alles, waardoor de spaarbank eene speculatie op winst of eene soort van industrieele onderneming zoude worden, zorgvuldig te vermijden is. De intrest, die wordt uitgekeerd, is slechts een middel van aanmoediging, om de mingegoeden op te wekken, hunne eigene welvaart door spaarzaamheid te bevorderen en kan derhalve zoonoodig beneden den gewonen rentestandaard bepaald worden. Hoofdzaak voor de spaarbank is, een veilige bewaarplaats te zijn voor spaarpenningen en

(*) Deze Commissie bestond uit een lid van het Hoofdbestuur en de gecommitteerden uit de departementen Leiden, Leeuwarden, Haarlem, Amsterdam 1ste, Rotterdam en Wamel c. a.

daarom behoort eene solide belegging der gelden op den voorgrond te staan. Uit dit oogpunt is daarvoor vooral beleening op effecten verkieslijk; minder hypotheek, daar het dikwijls moeite kost deze desgeraden of gevorderd tijdig te doen aflossen, zoodat de bank te eeniger tijd met het bezit van hypotheken in het nauw zou kunnen geraken. Kleinere banken kunnen zich ter opneming en belegging hunner gelden in verbinding stellen met grootere. Ofschoon wellicht door het gebruiken van een deel der spaarbankgelden tot het doen van kleine voorschotten (als hulpbank) nu en dan veel nuts zou kunnen worden gesticht; ja er zelfs iets eigenaardigs in ligt, om de door spaarzaamheid der mindere klassen bijeengebrachte gelden ten behoeve dierzelfde klassen aan te wenden en zoodanige voorschotten onder behoorlijke voorzorgen soms zonder gevaar zouden kunnen geschieden, zoo wordt dit toch niet onvoorwaardelijk aanbevolen, omdat hiervoor ter vermijding van alle kansen op verlies eene zoo omslachtige en ingewikkelde administratie gevoerd zou moeten worden, als van het bestuur eener spaarbank niet te vergen is. Bij gebrek aan andere middelen zal het kapitaal in rentegevende landsschuld of in door de hooge regeering geautoriseerde inlandsche negotiatiën (?) kunnen worden belegd, met uitsluiting van alle actiën of aandeelen in banken of maatschappijen. Behoudens zeer enkele uitzonderingen zullen trouwens bij elke bank effecten onontbeerlijk zijn. Immers zal de inrichting eenen geregelden gang houden, dan moet er een fonds zijn, dat telkens ter beurze kan worden te gelde gemaakt; noodig zijn ze ook, wil men de ontvangen penningen niet renteloos laten; want niet dagelijks of wekelijks is er gelegenheid tot uitzetting op hypotheek of solide beleening, althans niet van geringe sommen. Het gevaar van effecten is echter in de jongste 25 jaar te overtuigend gebleken, dan dat men de spaarbanken mag wagen aan eene geheele of voorname belegging daarin.

Deze genoemde wijzen van belegging zijn te verkiezen boven

het afstaan der spaarbankkapitalen — onder genot van billijke rente en zekerheid voor de behoorlijke teruggave — aan 's lands regeering (als in Engeland en Frankrijk) of aan plaatselijke besturen, daar langs dien weg geen grooter zekerheid kan worden verkregen. En al lag er eenig voordeel in, daartegenover staat, dat in oogenblikken van crisis of staatkundige onrust, wanneer juist met het meeste ongeduld de deelhebbers hunne gelden terugvorderen, de regeering of de plaatselijke besturen in den regel buiten machte zullen zijn, om de uitgezette sommen terstond terug te geven.

Nevens die solide belegging is van het hoogste belang een reservefonds. Want de eenige, maar tevens zekere waarborg, dien de spaarbanken hebben tegen verlegenheid door plotselinge opvragen, is daarin gelegen, dat men den sparenden feitelijk bewijze, dat ieder ingebracht kapitaal, groot of klein, ieder oogenblik en onmiddellijk kan worden terug bekomen. De geringste aarzeling in dit opzicht schokt en ondermijnt het vertrouwen in de instelling en stelt het bestuur aan groote moeilijkheden bloot. Niet noodig is echter de afzondering dier overwaarde in de bezittingen der bank boven de schuld, daar toch hoofdsom en reservefonds een één en ondeelbaar geheel uitmaken. Neemt het eigen kapitaal der bank sterk toe, dan kan de meer dan voldoende overwaarde zonder krenking van de rechten en aanspraken der deelhebbers tot andere nuttige doeleinden worden aangewend, mits een deel van het daartoe afgezonderd kapitaal het eigendom der bank blijve. Bij eventueele ontbinding der spaarbank kan dan de eene helft daarvan bij wijze van premie aan de sparenden uitgekeerd en de andere helft aan het departement tot nuttig gebruik worden toebedeeld.

Rekening en verantwoording behoort jaarlijks door het spaarbankbestuur te worden gedaan aan het departement, zijn lastgever, en aan de sparenden, ten einde zoowel een regelmatig beheer in de hand te werken als het vertrouwen in de instelling te bevorderen.

Dit waren de hoofddenkbeelden van 't rapport der Commissie. Ternauwernood vier maanden waren sinds de publicatie er van verstreken, toen de crisis, uit de Februari-revolutie ontstaan, de treffende illustratie leverde. De geduchte daling, die de effectenkoersen ondergingen, bracht opnieuw aan de spaarbanken groote verliezen toe. Het meest leden daarbij natuurlijk de instellingen, welke geheel op den ouden voet waren voortgegaan, zoo o. a. de spaarbank te Middelburg, wier reservefonds 31 Dec. 1847 *f* 6911.— het volgende jaar in een deficit van *f* 6336.— was veranderd; maar ook andere, die in hunne hervormingen niet doortastend genoeg waren geweest, raakten in het ongereede; zoo o. a. de spaarbank te Utrecht, die, ofschoon haar reglement sinds de crisis van 1830 bepaalde, dat bij voorkeur het kapitaal moest belegd worden in solide hypotheken of beleeningen, toch nog aanzienlijke posten effecten bezat. Sterk kwam ook nu weder het gevaar, gelegen in aanzienlijke inlagen, voor de toenmalige spaarbanken aan het licht. Tengevolge van de hooge rente (meestal 4pCt., die de spaarbanken over het algemeen, ook na 1830 waren blijven uitkeeren, hadden vele bemiddelden er opnieuw voor dergelijke instellingen althans betrekkelijk groote sommen in gestort, in die mate, dat de spaarbankbesturen reeds sinds 1840 in hunne jaarverslagen algemeen daarover klaagden en op maatregelen er tegen bedacht waren. Voor zoover deze nu bestonden in het wegnemen van de oorzaak van het euvel, d. i. in het verminderen der rente, slaagden zij gemeenlijk, zoo o. a. te Zwolle in 1845 en te Hoogezand in 1846; maar dit waren uitzonderingen. Minder, maar toch eenigszins vond men baat, door de som te beperken, die, hetzij in eens, hetzij jaarlijks kon worden ingebracht, of door een algeheel maximum van inleg te bepalen, soms met uitzondering voor ambachtslieden, dienstboden en dgl.; minder, daar de welgestelde inleggers hun te goed dan toch dikwijls tot op het maximum lieten staan. De meeste spaarbankbesturen lieten het echter bij klagen. Dat dan ook

Crisis van 1848.

over het geheel weinig verbetering verkregen werd, blijkt. o. a. uit het feit, dat, niettegenstaande in 1847, vooral door de duurte der levensmiddelen ten gevolge van den mislukten oogst het aantal deelnemers, vergeleken met het vorig jaar met 1/6 ongeveer verminderde — van 26.324 tot 22.207 (*) — toch hun saldo tegoed met *f* 113.739.— toenam. En evenals in 1830, maar nu, daar zij in verhouding talrijker waren, ook in hooger mate waren het vooral zij, die aanzienlijke sommen hadden te vorderen, welke door hun opvragen, hetzij dan uit angst of speculatie gedaan, de spaarbanken in de grootste moeilijkheden brachten. Vooral de spaarbank te 's-Gravenhage werd door hen in de engte gedreven.

Ook thans zochten de besturen zich door uitstel van betaling of korting op de opgezegde sommen (van 1 tot 35 pCt.) te redden. Over het algemeen had de crisis echter minder ernstige gevolgen dan in 1830, niet alleen omdat verscheidene spaarbanken nu beter gewapend waren, maar vooral omdat de crisis korter duurde, daar de staatkundige toestand spoedig verbeterde. Het aantal banken, dat als slachtoffer viel, was dan ook veel geringer (in het geheel 6). Bij enkele daarvan kregen nu bovendien de inleggers, dank zij den bestaanden waarborg, hun geheele tegoed terug, zoo o. a. te Maastricht, waar de stad het tekort (*f* 3851.—) betaalde.

Krachtiger pogingen tot verbetering en de resultaten daarvan.

Ofschoon later nog herhaaldelijk door algemeen werkende of plaatselijke oorzaken moeielijke tijden voor de spaarbanken zijn aangebroken, enkele zelfs nog wel eens een korte poos tot korting op haar uitbetalingen zijn genoodzaakt, is dit toch de laatste crisis geweest, die zoo ernstige gevolgen na zich sleepte. De positie der banken werd gaandeweg sterker. De gebeurtenissen van 1848 gaven een krachtigen stoot om de hervorming, sinds 1830 bij sommige begonnen, voort te zetten en tot vele andere uit te breiden. Vooreerst hadden de besturen nu ten tweeden

*) Verslag omtrent den Staat van het Armwezen over 1847.

male het gevaar gezien, waarin de groote inlagen van personen, voor wie de spaarbank eigenlijk niet bestemd is, de instelling konden brengen, Vandaar dat na de crisis vele besturen aan zulke inleggers hun tegoed, voor zoover ze het in de spaarbank gelaten hadden, opzegden, of, als ze het weêr wilden inbrengen, weigerden. Bovendien namen nog vele inleggers, die na die tweede crisis althans eenigszins aanzienlijke sommen aan de spaarbanken niet meer toevertrouwden, na intrekking van de tijdelijke bepalingen omtrent schorsing der uitbetaling of korting hun geld terug. Een en ander deed in de eerste jaren na 1848 trots toeneming van het aantal inleggers de schuld van sommige spaarbanken aanzienlijk afnemen, tenminste niet stijgen, maar bracht de instelling zelve daardoor juist in gezonder toestand. Verscheidene spaarbanken trachtten nu tevens door bepaling van een beperkt maximum voor elks inleg, soms zelfs voor alle inleggers uit eenzelfde gezin te zamen, herhaling van dit euvel te voorkomen.

In diezelfde richting werkte nog eene andere, nu tevens vrij algemeen genomen maatregel, de verlaging der rente; of schoon het onmiddellijk beoogde doel een ander was. De verplichting, om voor tijd van nood eene reserve te vormen, was kwalijk meer te loochenen, vooral voor die instellingen, welke geheel zonder eenigen waarborg voor haar schuld waren, en de eenige weg, om daartoe te geraken, wilde men niet enkel op de geheel onvoldoend gebleken winst op den koers der effecten steunen, was, aan de inleggers eene geringere rente uit te keeren dan de spaarbank zelf verkreeg. Dat ook de spaarbankbesturen zelf dit inzagen en daarom de renteverlaging toepasten, blijkt uit de statistiek, door mr. Fokker in zijn: „Het Spaarbankwezen in Europa" enz. omtrent dit punt opgemaakt, volgens welke van de 50 door hem genoemde spaarbanken, (*)

(*) Blz. 61.

waarvan de rente, die zij uitkeerden, hem bekend was, in 1850 uitkeerden:

7	2 à $2^1/_2$ pCt.
24	3 „
10	$3^1/_2$ „
9	4 „

Die beweging duurde voort tot in de eerste jaren na 1860; immers in 1862 werd volgens het Jaarboek der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen uitgekeerd eene rente door

1	spaarbank	van	2	pCt.
2	„	„	$2^1/_2$	„
82	„	„	3	„
1	„	„	$3^1/_5$	„
16	„	„	$3^1/_2$	„
2	„	„	$3^3/_5$	„
9	„	„	4	„

terwijl de rente afwisselde bij

4	spaarbanken	van	3	tot	$3^1/_2$	pCt.
5	„	„	3	„	4	„
1	„	„	$3^1/_2$	„	4	„

naarmate van het bedrag van het tegoed of den stand der inleggers.

Sedert dien verhoogden echter vele spaarbanken haar rente weder, deels uit zucht, om ze meer in verband te brengen met den algemeenen rentestandaard, deels om den lust tot sparen aan te wakkeren, deels om een uitweg te hebben voor het aangroeiend reservefonds. Volgens een in 1873 door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen omtrent den toestand van het Spaarbankwezen uitgegeven Rapport (*) was dan ook de rente in 1871 weêr:

(*) Blz. 7.

bij	85	spaarbanken	3 pCt.
„	16	„	$3^1/_2$ „
„	6	„	$3^8/_{10}$ „
„	64	„	4 „
„	1	„	$4^1/_2$ „
„	7	„	van 3 tot 4 pCt. varieerend.

De maatregel had toen echter reeds doel getroffen, zooals blijkt uit het laatstgenoemde motief, dat veeltijds tot de verhooging leidde, als uit het goede gevolg, waarmede de spaarbanken de moeilijke jaren 1854, 1859/60, 1864/66 en 1870 doorkwamen. De reservefondsen waren van de schuld respect. in

	1853 (*)	1862 (*)	1871 (†)
boven 60 pCt. bij			1 spaarbank.
50—60 „ „		1 spaarbank.	1 „
40—50 „ „	2 spaarbanken.	1 „	3 „
30—40 „ „	4 „	4 „	11 „
20—30 „ „	3 „	13 „	20 „
10—20 „ „	14 „	31 „	42 „
5—10 „ „	13 „	25 „	42 „
beneden 5 „ „	54 „	19 „	37 „
en met een nadeelig saldo.			2 „
	90 spaarb.	94 spaarb.	139 spaarb.

Eenigszins, hoewel in onbelangrijke mate moet hierbij rekening gehouden worden met den gestegen koers der effecten, meer echter nog met het feit, dat onder de talrijker instellingen in 1871 vele nog jonge waren, wier reservefondsen uit den aard der zaak nog gering moesten zijn.

Behalve tot het vermeerderen der rente — soms ook in den vorm

(*) Volgens Jaarboek 1862/63.

(†) Volgens Rapport 1873.

van het uitkeeren eener premie aan de inleggers — vonden sommige spaarbankbesturen, die daartoe om allerlei redenen niet wenschten over te gaan, in de toeneming hunner reservefondsen aanleiding tot het ondersteunen van instellingen van publiek nut, bij voorkeur zulke, waar vooral de lagere klassen belang bij hadden, als volksbibliotheken, scholen voor herhalings of handwerksonderwijs enz.; terwijl andere spaarbanken verplicht waren, zoodra haar reservefonds boven zeker bedrag of percentage der schuld, (van 10 tot 50 pCt.) klom, dat meerdere af te staan aan de Vereeniging, waardoor ze opgericht waren, meestal ook ter bevordering van instellingen als de genoemde, soms, als bij de gemeentelijke spaarbanken te Arnhem en te Deventer, tot stijving van de gemeentekas zonder meer. De meeste spaarbanken echter, waarvan trouwens het reservefonds nog niet zoo aanzienlijk was, hadden omtrent de wijze van gebruik geen bepaling in haar reglement, en lieten het dus in zijn geheel, terwijl er elk jaar de verkregen overwinst bijgevoegd werd.

Ook in de wijze van belegging harer gelden kwam bij verscheidene spaarbanken nog meer verandering. Zoo besloot men te Utrecht, dat voortaan slechts $^1/_3$ der bezittingen uit effecten zoude mogen bestaan en dat de beleening vooral zou worden uitgebreid; zoo bepaalden de Statuten der in 1848 te Amsterdam met een waarborgkapitaal van nominaal *f* 400.000.— $2^1/_2$ pCt. N. W. S. nieuw opgerichte spaarbank, dat de belegging zou geschieden 1°. bij voorkeur op beleening of prolongatie, en 2°. op hypotheek; en die van de spaarbank te 's-Gravenhage, sinds 1848, dat het kapitaal voor de helft in effecten, voor de wederhelft in beleening en eerste hypotheken op onroerende goederen zou worden uitgezet. Dit laatste gemengde systeem werd omstreeks 1870 door een vier en twintigtal spaarbanken gevolgd. De kleinere spaarbanken, waarvan verscheidene zulk een schrik voor effecten gekregen hadden, dat zij er absoluut niet meer van wilden weten, wendden zich uitsluitend tot de

hypotheken of tot deze naast de effecten. Slechts betrekkelijk weinige banken namen deze laatste alleen.

De verscheidenheid in de door de spaarbanken verkozen effecten was groot. Sommige banken namen enkel nationale staatsfondsen, omdat zij het vertrouwen van het publiek bezaten en steeds dadelijk te gelde te maken waren; andere verkozen provinciale, gemeente-. polder- of kerkelijke obligatiën, daar zij minder aan daling onderhevig werden geacht, terwijl ook schuldbrieven van hypotheekbanken en andere solide Nederlandsche maatschappijen meer en meer ingang vonden. Na 1860 vooral gingen eenige spaarbanken, meest nieuw opgerichte, er toe over, om voor een deel van hun kapitaal ook vreemde fondsen aan te koopen, zooals Russische, Spaansche, Portugeesche en Amerikaansche staatspapieren, wat later zelfs Amerikaansche spoorwegwaarden, om de hoogere rente, die daarmede te verkrijgen was; soms onder verantwoordelijkheid van het Spaarbank- of Vereenigingsbestuur voor den financieelen uitslag.

Hier en daar verschafte de spaarbank ook kapitaal aan de gemeentelijke bank van leening, gewoonlijk onder waarborg der gemeente, o. a. te Zierikzee. De aanbeveling bij herhaling van verschillende zijden gedaan, zooals op het 4e Landhuishoudkundig congres in 1849, door mr. Fokker in zijn „Het Spaarbankwezen" enz. en in verschillende opstellen in tijdschriften tot oprichting van hulpbanken in verband met de spaarbanken, vooral ten platten lande, had weinig succes; in 1871 werkten nog slechts 4 (*) spaarbanken als hulpbank. Sommige spaarbanken (†) steunden echter de bestaande hulpbank in hunne gemeente met een deel van haar kapitaal, terwijl wat later enkele (§) ook behalve de reeds lang bestaande

(*) te Apeldoorn, Doesburg, Stiens en Wageningen.
(†) te Middelburg, Groningen en Nijmegen in 1870.
(§) 8 in 1870.

voorschotten aan gepensioneerden op hun pensioen, ook aan andere particulieren onder persoonlijken of zakelijken borgtocht geld gingen leenen, en dus eenigermate als hulpbank werkten. De ondervinding leerde daarbij, dat deze handelwijze, terwijl ze de spaarbank populair maakte, haar nimmer schade berokkende. Het bleef nochtans altijd slechts een zeer klein deel van het kapitaal der bank.

In 1871 bestond volgens het meergenoemde Rapport van 1873 het kapitaal van 152 Spaarbanken in het geheel *f* 14.5 millioen uit

	f 4.378.505	in effecten,
	4.315.265	„ beleening of prolongatieposten,
	4.228.817	„ hypotheken,
	707,284	„ voorschotten en leeningen aan particulieren,
	515.561	„ kasgeld,
	91.791	„ onroerende goederen,
en	8.293	„ andere waarden.

Het was dus voor bijna $^1/_3$ van het geheel voor elk belegd in de drie hoofdsoorten: effecten, beleening en hypotheek.

Intusschen nam het aantal spaarbanken langzaam maar gestadig toe; vele nieuwe werden opgericht en slechts weinige bestaande (van 1848 tot 1870 : 27) opgeheven; meestal in gemeenten op het platte land, waar het verspreid wonen der bevolking eene voldoende deelneming in den weg stond. Een enkele maal (de nutsspaarbank te Midwoud in 1851) was de oorzaak het faillissement van een handelaar, bij wien het kapitaal der bank gedeeltelijk was belegd. De schade, daardoor geleden, werd echter gedekt door de leden van het departement.

Het geheele getal spaarbanken steeg van

	115	in 1850	waarvan resp.	95	opgericht door departem. der Mij. t. N. v. 't A.
tot	134	„ 1855	„	„ 122	„ „ „ „ „ „
„	142	„ 1860	„	„ 121	„ „ „ „ „ „
„	182	„ 1865	„	„ 148	„ „ „ „ „ „
„	206	„ 1870	„	„ 162	„ „ „ „ „ „

De toeneming van het aantal inleggers en hun tegoed was nog sterker, (zie het Staatje aan het slot), enkele jaren van buitengewone duurte der levensmiddelen of vrees voor oorlog uitgesloten. Het feit, dat de spaarbanken die jaren vooral na 1860 echter steeds goed doorkwamen, versterkte het vertrouwen in haar soliditeit en deed gewoonlijk de jaren van teruggang door dubbelen vooruitgang in de volgende vergoeden.

Onvoldoende toestand van het Spaarbankwezen. Oorzaken: 1°. te klein aantal spaarbanken en ongelijke verdeeling daarvan.

Toch bleef de toeneming nog verre beneden wat men langzamerhand als een eisch des tijds ging beschouwen. De algemeene belangstelling in de economische wetenschap, vooral na 1848 opgewekt door de talrijke op dit gebied aan de orde gekomen vraagstukken van practische politiek, deed ook haar invloed bij het spaarbankwezen gelden. Artikelen in de economische tijdschriften vestigden de aandacht op dit middel bij uitnemendheid tot verhooging der volkswelvaart, gaven beschouwingen over allerlei punten van beheer, en maakten de inrichting en den toestand van deze instelling in het buitenland bekend. De Maatschappij tot Nut van 't Algemeen gaf sedert 1852 elk jaar in haar Jaarboeken eene telkens meer en meer volledige Statistiek omtrent het aantal harer spaarbanken en van elk dezer het getal inleggers, de inbreng en terugbetaling, het tegoed der inleggers, het reservefonds, het aantal posten van verschillend bedrag (in 7 categorieën) en den maatschappelijken stand der nieuwe inleggers in het afgeloopen jaar. Geregeld om de vijf jaar verschenen tevens uitvoerige statistieken omtrent alle Nederlandsche spaarbanken sedert 1850 in het Staatkundig en Staathuishondkundig Jaarboekje. Vooral deze laatste waren het, die de overtuiging deden veldwinnen, hoezeer het hier bestaande in bijna ieder opzicht onvoldoende was. Het aantal spaarbanken was veel te gering en bovendien zeer ongelijk verspreid. Het Noorden was van den aanvang het rijkst voorzien en toonde tegelijk nog de snelste toeneming, zooals blijkt uit 't volgend tabelletje, eene vergelijking van de provinciën in 1850 en 1870. Toen bestonden:

			1850	1870	
in	Groningen	(57*)	14	35	spaarbanken
„	Friesland	(43)	12	26	„
„	Drente	(33)	3	8	„
„	Overijsel	(62)	8	12	„
„	Noord-Holland	(145)	29	37	„
„	Zuid-Holland	(234)	19	36	„
„	Gelderland	(118)	17	26	„
„	Utrecht	(91)	2	9	„
„	Zeeland	(116)	7	8	„
„	Noord-Brabant	(187)	4	7	„
„	Limburg	(125)	0	1	„

In twintig jaar nam dus het getal spaarbanken met slechts acht en tachtig toe en na een meer dan vijftigjarig bestaan van het Spaarbankwezen in Nederland, was nog voor ongeveer twee millioen inwoners in 925 gemeenten, deze gelegenheid tot sparen zoo goed als geheel gesloten. Slechts daaraan scheen het te wijten, dat ook het aantal sparenden zoo gering bleef; immers het bleek bijna steeds, dat, waar spaarbanken bestonden of werden opgericht, de bevolking er gaarne gebruik van maakte. De totaal inleg was nu reeds gestegen van ƒ3.811.167.— in 1850 tot ƒ11.933.086.— in 1870; geen wonder, daar de algemeene welvaart in dat tijdsverloop ontzaglijk was toegenomen; hoe aanzienlijk mocht men dus verwachten, dat dit bedrag bij eene meer algemeene verspreiding der spaarbanken zou worden. En toch, weinig kans scheen er te zijn, dat althans het particulier initiatief hierin veel verbetering nog zou brengen. Immers, de overgroote meerderheid (4/5) der spaarbanken ging uit van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen; het was bij ondervinding gebleken, dat buiten haar slechts zeer weinig geneigdheid bestond, om tot oprichting daarvan over te gaan; en kon het nu waarschijnlijk geacht worden, dat de

(*) Het cijfer tusschen haakjes is dat der gemeenten in iedere provincie.

Maatschappij, die reeds bijna honderd jaren telde, zich nog noemenswaardig zou uitbreiden, of dat de aansporingen van het Hoofdbestuur bij de departementen, vooral sedert 1852 zoo dikwijls herhaald, om in deze richting werkzaam te zijn, in het vervolg zooveel meer zouden uitrichten? Bovendien, waar de meeste behoefte aan spaarbanken bestond, in de overwegend roomsche provinciën Noord-Brabant en Limburg, kon de Maatschappij, als een wel niet volgens haar beginselen en statuten, maar toch door den loop van hare ontwikkeling, vooral protestantsch genootschap, nooit vasten voet krijgen.

Bij deze klacht over het veel te geringe aantal der banken, kwam nu, dat de bestaande bijna zonder uitzondering niet beantwoordden aan de eischen, die men aan dergelijke instellingen meende te moeten stellen, wat geriefelijkheid voor het publiek en soliditeit betreft. Het aantal kantoren van elke bank was nog niet zoo onvoldoende en werd bij gebleken sterke behoefte, dikwijls uitgebreid. In 1871 waren er een dertigtal banken met meer dan één kantoor (verscheidene met 4, 5, 6, één zelfs met 10 kantoren). De overgroote meerderheid daarvan, was gevestigd in plattelandsgemeenten, terwijl dan in de naburige dorpen een of meer daar wonende Commissarissen, zich met de ontvangst van spaarpenningen belastten; maar ook in gemeenten met zeer uitgebreide kom, als Amsterdam en Rotterdam, hadden de banken toen reeds bijkantoren in verschillende deelen der gemeente gevestigd.

2º. Te gering aantal zittinguren.

Wat echter zeer veel te wenschen overliet, was bij de meeste spaarbanken het aantal uren, dat zij in de week geopend waren. Slechts zeer enkele besturen hielden dagelijks of eenige dagen in de week zitting; (*) te 's-Gravenhage zelfs was tot in 1870 slechts éens per week gelegenheid tot inbreng en éens per maand zitting tot terugbetaling. Op het platteland, waar

(*) In 1875 waren er nog slechts 15 Spaarbanken, die meer dan één zitting in de week hielden. Cf. Mr. Fokker in de Economist 1876 I. blz. 361.

de zittingen soms nog meer beperkt waren, (eens in de veertien dagen of drie weken) namen echter dikwijls Commissarissen elken dag te hunnen huize inlagen aan. Deze onvoldoende toestand was meestal niet aan den onwil van de bestuurders te wijten, maar een gevolg van het feit, dat de administratie nagenoeg uitsluitend geheel belangeloos (en dit moest wel, omdat de onkosten anders te hoog liepen) werd waargenomen door welwillende particulieren, wier overige beroepsbezigheden hen gewoonlijk beletten veel meer tijd er aan te wijden, terwijl het aantal van hen, die zich er voor beschikbaar stelden, vooral in kleine gemeenten uit den aard der zaak beperkt was. Slechts eenige der zeer groote spaarbanken konden zich uit hare inkomsten voldoende bezoldigde hulp verschaffen, om meer en langer geopend te zijn.

Hierin lag echter voor al diegenen, welke niet vrij over hunnen tijd konden beschikken, als dienstboden, werklieden enz., voor wie toch de spaarbank in de eerste plaats bestemd was, een ernstig beletsel, om er van gebruik te maken; want opeenhooping der inleggers of opvragers gedurende die enkele uren van opening en daardoor lang oponthoud was het gevolg.

3°. Gemis aan openbaarheid van het beheer en aan contrôle.

Van meer belang nog dan de genoemde, waren de grieven tegen de spaarbanken uit het oogpunt van soliditeit. Vooreerst liet de openbaarheid van het beheer, vooral bij de kleinere spaarbanken veel te wenschen over; dikwijls werd slechts eene zeer onvolledige of zelfs in het geheel geen jaarbalans gepubliceerd en bleef men dus met den toestand der bank ten eenenmale onbekend. En controle gold bovendien meest als een ijdel woord. Slechts bij weinige banken was ze werkelijk goed ingericht door een voortdurend toezicht of althans door het jaarlijks nauwkeurig nazien van de rekening, boeken en kas, hetzij van wege de Vereeniging, oprichteres, hetzij door eene commissie uit de inleggers. Meestal was ze, indien het reglement er toe verplichtte, (en dit was bij het geringst aantal banken het geval) eene zuivere formaliteit; zoodat ook voor zoover het

bestuur nog een balans publiceerde, eene verificatie der cijfers geheel ontbrak. Feitelijk moesten de inleggers dus meestal maar op goed vertrouwen op de eerlijkheid der bestuurders hun spaarpenningen aan de bank toevertrouwen. Nu kan zeker met trots worden getuigd, dat dit vertrouwen zelden of nooit is te schande gemaakt; maar een andere vraag is, of niet wellicht menigeen zich van het inbrengen onthield uit vrees voor mogelijke misbruiken, die op deze wijze lang verborgen konden blijven; gezwegen nog van het gevaar, dat een bank kon loopen door plotselinge talrijke opvragingen, zoodra maar iemand een valsch gerucht omtrent een minder gunstigen toestand, waarin ze zou verkeeren, ging verspreiden.

4°. Gebrekkige belegging.

De uitslag van het beheer der spaarbanken voor zoover een opzettelijk onderzoek van tijd tot tijd daarvan een en ander aan het licht bracht, strekte evenmin, om het vertrouwen in die instellingen in het algemeen te versterken. Niet alleen dat nog altijd vele spaarbanken een groot deel van hun kapitaal in effecten (ook buitenlandsche, die zelfs in betrekkelijk kalme tijden aan groote koersslingeringen onderhevig waren) belegden, maar ook de soliditeit der kleine hypotheken althans (van ƒ500.— en daar beneden), waartoe de spaarbanken op het platte land, die niet telkens over zulke groote sommen konden beschikken, zich meerendeels moesten bepalen, bleek op den duur bedenkelijk, daar er door de groote kosten op de executie vallende, menigmaal schade werd geleden. En zij, die absoluut geen effecten wilden en de gelegenheid misten tot belegging in prolongatie, zoodat zij zich daarom uitsluitend tot die hypotheken moesten bepalen, stonden soms nog aan een ander verlies bloot. Daar de omstandigheden haar gewoonlijk niet toelieten een bedrag van eenige beteekenis renteloos in kas te houden, gaven zij menigmaal een som aan handelaars of bankiers in hare omgeving op korten termijn ter leen (in deposito), om bij eventueele opvragingen te dienen; eene handeling, welke bij voorkomend faillissement dier handelaars haar natuurlijk schade berokkende.

Betere positie der grootere banken en hun misbruik daarvan.

Met de grootere banken in aanzienlijke gemeenten (maar dat waren er in verhouding tot het geheele getal slechts weinige) was het in de meeste opzichten voordeeliger gesteld. Vooreerst deed de publieke opinie en kritiek zich bij haar veel meer gelden en dwong tot menige verbetering. Verder gaven hare grootere kapitalen meer gelegenheid tot verscheidenheid in de wijze van belegging en konden zij door veel aanzienlijker winsten bij betrekkelijk geringe vermeerdering van kosten spoediger zich een iets beteekenend reservefonds scheppen. Hier tegenover stelden sommige kleinere spaarbanken de belofte, tot integrale uitbetaling in geval van verlies òf van wege de Vereeniging, waarvan de bank uitging, òf namens hare leden; maar die belofte gaf weinig gerustheid, daar noch het voortbestaan der Vereeniging, noch het toereikende van haar financiëele krachten of van den goeden wil der leden bij groote verliezen verzekerd was. Jammer maar, dat verscheidene van die grootere banken haar positie, hetzij dan vrijwillig of gedwongen, verzwakten door het uitkeeren van subsidies, soms reeds, als haar reservefonds 10 pCt. der schuld bereikte, aan allerlei instellingen, die, hoe nuttig ook misschien, in niet het minste verband met haar taak stonden, en zoo haar veiligheid bij eene komende crisis in de waagschaal stelden zonder eenige baat voor de inleggers als zoodanig.

Vruchtelooze Staatsbemoeiing.

Dat men zich bij deze resultaten na een vijftigjarig bestaan van het Spaarbankwezen niet verkoos neêr te leggen, is duidelijk. Minder gemakkelijk echter dan het uitoefenen van kritiek op het bestaande was het aanwijzen van afdoende middelen ter verbetering. Wat de Commissie van 1844 aanraadde, is reeds vroeger vermeld. Naar aanleiding van de moeielijkheden, waarin de spaarbanken in 1848 verkeerden, hebben er in de volgende jaren herhaaldelijk (*) van regeeringswege overleggin-

---

(*) Zie de Verslagen omtrent den Staat van het Armwezen over 1848, 1849 en 1850.

gen plaats gehad, hoe het hoofdgebrek, de wijze van belegging der gelden, te verbeteren, zoodat het kapitaal tegelijk vruchtdragend en tegen alle verlies gewaarborgd zou zijn. Daar nochtans de regeering in geen geval den Staat met het beheer wilde belasten, (geen wonder bij de ervaring pas in Frankrijk opgedaan, waar die taak voor den Staat in alle opzichten te zwaar was gebleken, en zoowel den sparenden als hemzelven zware verliezen had doen lijden), leidde die bemoeiing tot geen resultaat. Trouwens de stemmen, die staatszorg voor het Spaarbankwezen verlangden, waren toen nog, zoo ze zich al lieten hooren, van geringe kracht.

Toestand van het Spaarbankwezen in Engeland. Invoering van de Postspaarbanken aldaar.

Na 1861 kwam hierin echter verandering door de oprichting van de Postspaarbanken in Engeland. Ook daar waren oorspronkelijk alle spaarbanken particuliere instellingen. Reeds vroeg echter had de wetgever het zijn plicht geacht ter bevordering van den bloei der banken aan deze meer aandacht te wijden. De eerste wet op het Spaarbankwezen dagteekent er reeds van 1817, en nog talrijke acten legden getuigenis af van de belangstelling des parlements in het onderwerp. Toch liet jarenlang het Spaarbankwezen nergens meer te wenschen over dan juist in Engeland. Niet alleen dat de verspreiding der instelling op den duur ver beneden de verwachting bleef, maar bij de bestaande banken waren ten gevolge van volslagen plichtverzuim der bestuurders fraudes van spaarbankbeambten aan de orde van den dag. Uit bescheiden, bij het parlement overgelegd, blijkt, dat alleen van 1844-1857 £ 229.800.— of ruim *f* 2.766.000.— door oneerlijkheid verloren gingen, — meest geheel ten nadeele der inleggers — en dit was nog lang niet het volle bedrag. Alle pogingen, om daaraan door het verzwaren van de verantwoordelijkheid der bestuurders een einde te maken, bleven vruchteloos, dank zij den grooten invloed, dien deze in het parlement konden uitoefenen.

Bij zoodanigen staat moest wel op den duur het denkbeeld rijpen, dat slechts op éene wijze afdoende hulp te verkrijgen

was: de Staat zelf moest het Spaarbankwezen geheel in handen nemen. Deze maatregel was niet zoo ten eenenmale in strijd met den bestaanden toestand als oppervlakkig lijkt, daar reeds sedert de wet van 1817 de spaarbanken in Engeland en Ierland bevoegd, en sinds die van 1824 verplicht waren, hare fondsen, behoudens een klein bedrijfskapitaal, in rekening-courant met de schatkist te storten bij de Engelsche, resp. Iersche bank, waartegen de Staat, die voor deze gelden staatsfondsen aankocht, haar dan een vaste rente uitkeerde, en bij eventueele opvrage integrale terugbetaling onder alle omstandigheden waarborgde. Diezelfde wetgeving was in 1836 ook in Schotland toegepast. Tevens was de regeling van vele belangrijke punten b. v. maximum van storting door de sparenden, verantwoordelijkheid der bestuurders enz. voor alle spaarbanken eenvormig bij de wet voorgeschreven. Feitelijk waren dus hiermede de banken ontvang- en uitbetalingskantoren geworden van de schatkist, die de eigenlijke spaarbank vormde, behoudens dat deze laatste alleen aansprakelijk was tegenover de spaarbanken, niet tegenover de inleggers, en dan ook natuurlijk enkel voor zoover de gelden werkelijk bij haar waren gestort. Wat lag nu met het oog op de gebreken, aan de bestaande banken eigen, meer voor de hand, dan ook dat laatste deel van den particulieren arbeid op te heffen en de instelling geheel bij den Staat te brengen? Toch viel daaraan bij den machtigen invloed, dien de spaarbankbestuurders allerwegen uitoefenden, niet te denken. Vandaar dat alle plannen, vroeger en later gemaakt, om in de bestaande leemten en gebreken te voorzien, zich steeds bepaalden tot een Staatsspaarbank, gedreven door ambtenaren, naast de particuliere banken.

Een dezer plannen van mr. Sikes, directeur eener depositobank in Huddersfield, werd eindelijk door de regeering, of liever door Gladstone, minister van Financiën, wiens voorstellen tot verbetering der particuliere banken reeds tot twee maal op het hardnekkig verzet der spaarbankbesturen waren

afgestuit, ter hand genomen, en na eene omwerking, die het voor practische invoering geschikt maakte, bij het Lagerhuis ingediend. Door beide Huizen van het parlement aangenomen, werd het de wet van 1861 tot oprichting van postspaarbanken (24 Vict. c. 14.)

Naast de oude spaarbanken, die geheel onaangetast bleven, stelde de wet eene Rijksspaarbank in, gevestigd te Londen. De inlagen bij en uitbetalingen door die bank zouden geschieden bij alle postkantoren, daartoe door de regeering aangewezen. De Staat waarborgde aan de sparenden onvoorwaardelijk kapitaal en rente ($2^1/_2$ pCt. 's jaars), wat hem nu in tegenstelling met vroeger mogelijk was, daar hij over zijn eigen ambtenaren contrôle kon uitoefenen.

Deze instelling, tot welker dienst in 1866 reeds 3396 postkantoren waren aangewezen, (tegenover 638 oude spaarbanken in 1861, wier aantal langzamerhand verminderde), maakte spoedig grooten opgang en bleek uitnemend te werken. Dank zij de effectieve contrôle op de postambtenaren, kwamen fraudes bijna niet voor. Het publiek genoot nu zoowel de voordeelen van een alomtegenwoordige en den geheelen dag openstaande spaarbank, als eene volledige zekerheid voor zijne spaarpenningen; terwijl de Staat, wel verre van verliezen te lijden, als bij het beheer der gelden van de particuliere banken door te hooge toegekende rente (eerst $4^3/_{20}$ pCt. later verminderd tot $3^1/_4$ pCt.), al spoedig zijne oprichtingskosten gerestitueerd zag en de instelling bovendien een niet onbelangrijk saldo jaarlijks overhield.

Strijd over het voor en tegen dezer instelling hier te lande.

Dergelijke resultaten trokken natuurlijk hier te lande de aandacht en bezorgden de instelling vele warme voorstanders, van wie weldra een sterke aandrang tot invoering van zulk eene Rijksspaarbank door den Nederlandschen Staat uit ging. Immers zij meenden, dat eene inrichting op dusdanigen voet eindelijk niet alleen alle gebreken van de bestaande banken zou buiten sluiten, maar ook eene verspreiding van spaar-

bankkantoren ten gevolge zou hebben, zooals de ijverigste philanthroop ternauwernood ooit had durven hopen. Hoe meer de postspaarbanken in Engeland in bloei toenamen en ook aan de hoogst gespannen verwachtingen bleken te beantwoorden, hoe sterker daartegenover de onvoldoende toestand hier uitkwam, en hoe krachtiger derhalve de aandrang tot navolging. Het scheelde echter veel, dat die bewondering voor en wensch naar zulk een Rijksspaarbank algemeen was, en uit den aard der zaak wekte die ijverige voorspraak ook de tegenstanders op zich meer te doen gelden. Wel is waar, gaven ook deze meer en meer toe, dat de Staat rechtstreeks belang had bij den bloei en de algemeene verspreiding der spaarbanken, en als zoodanig geroepen was, zijn laissez-allerpolitiek in dezen eindelijk te laten varen, daar het particulier initiatief onvermogend bleek te zijn, om in de dringende behoefte behoorlijk te voorzien; maar in tegenstelling met de voorstanders, die over het algemeen de nieuwe instelling wenschten te zien verrijzen naast de bestaande, geheel vrij blijvende particuliere banken, meenden zij — daar ze een Rijksspaarbank een gevaar voor den Staat en een ramp voor de maatschappij achtten — vooral heul te moeten zoeken bij eene meer of minder strenge wettelijke regeling van en staatshulp aan deze laatste.

De wederzijdsche meeningen werden vooral sedert 1865 in tal van tijdschriftartikelen, brochures en adressen aan de bevoegde machten toegelicht en bestreden. De argumenten waren in hoofdzaak de volgende: (*)

Meening der voorstanders.

De voorstanders voerden aan, dat blijkens de ondervinding, zoowel hier als elders opgedaan, men slechts door eene Rijksbank alleen zou kunnen bekomen een elk oogenblik van den dag en overal gereede gelegenheid tot zekere belegging der

(*) Het zal wel overbodig zijn, op te merken, dat schrijver dezes zoowel de hier als later te vermelden argumenten geheel voor rekening laat van hen die ze aanvoerden.

spaarpenningen van de mindere klassen, zoodat het sparen dezen een minimum van tijdverlies zou kosten, terwijl de eenheid der rijkskas gelegenheid gaf, het eenmaal gestorte bedrag overal elders zonder eenige moeite of kosten te vermeerderen of op te vragen, en men dus niet aan locale inrichtingen gebonden zou zijn. Wel is waar, brak de nieuwe instelling geheel met de tot nog toe geldende traditie op dit gebied in Nederland, maar dit alleen mocht toch nooit een argument er tegen zijn. De gewone bezwaren tegen nieuwe uitbreiding der staatsbemoeiing en daardoor concurrentie met particulieren gingen hier niet op. Immers, vooreerst gold het stellig voorziening in eene bestaande behoefte, waarvoor de vrije werking der particuliere krachten gebleken was te kort te schieten. Maar bovendien kon er op philanthropisch gebied — en daarop bewogen zich de Nederlandsche spaarbanken zonder uitzondering — nooit sprake zijn van vijandige concurrentie: het gold hier geene industriëele onderneming. Zelfs al werden alle bestaande spaarbanken door de Staatsbank overbodig, dan nog zou niemand in zijne broodwinning benadeeld zijn. Het goede, dat bestond, mocht hier dus nooit een beletsel zijn voor het betere, dat te verkrijgen was. Wat kon den bestuurders der spaarbanken als zoodanig aangenamer zijn, dan dat hun taak, die zooveel moeite en verantwoordelijkheid bezorgde en toch niet naar behooren kon vervuld worden, voortaan door den Staat zooveel voortreffelijker zou worden verricht? Natuurlijk lag het in geen geval in de bedoeling, de bestaande spaarbanken op te heffen of haar iets hoegenaamd in den weg te leggen. Immers wenschte men bevordering van het sparen door uitbreiding van de gelegenheid daartoe, en dat kon allerminst geschieden, door te beginnen met de bestaande gelegenheden op te heffen. De ondervinding, in Engeland opgedaan, waar toch de omstandigheden haar zooveel ongunstiger waren, leerde daarenboven, dat de aanzienlijke, solide, goed ingerichte banken zeer wel naast de Staatsspaarbank konden blijven bestaan, en slechts enkele

kleine te niet gingen. Ook mocht niet voorbij gezien worden, dat, waar gebreken in het beheer van sommige particuliere spaarbanken zich voordeden, de Rijksbank eene heilzame mededinging in het leven zou roepen, die op de inrichting der eerste een gunstigen invloed zou uitoefenen. Aanvankelijk trouwens waren er velen hier, die de openstelling der postkantoren voor den spaarbankdienst wilden beperken tot gemeenten, waar geen particuliere inrichting bestond, of zelfs slechts tot deze met meer dan 5000 zielen; maar wel haast week deze meening voor het verlangen naar eene zoo algemeen mogelijke verspreiding der Staatsbank.

Het eenige bezwaar, dat — volgens de voorstanders — tegen de oprichting eener Rijksspaarbank kon aangevoerd worden, lag in de verantwoordelijkheid, die de Staat op zich nam door de waarborging der inlagen. Immers, het gevaar was groot, dat, terwijl in rustige, voorspoedige tijden groote sommen zouden worden ingebracht, die tegen steeds stijgende koersen door den Staat zouden moeten worden belegd, talrijke aanvragen om terugbetaling in geval van oorlog of financieelen nood zouden dwingen tot realiseering der effecten à tout prix, in ieder geval met groot verlies, en dat wellicht in een tijd, dat den Staat er alles aan gelegen was, zijn crediet op te houden. Dit bezwaar scheen echter bij eene goede administratie en gepaste voorzorgen geheel te kunnen vervallen. Vooreerst kon de Staat door als in Engeland slechts eene geringe rente ($2\frac{1}{2}$ pCt.) uit te keeren tegenover de 4 pCt., die hij zelf ongeveer maakte, ook na aftrek van alle onkosten, spoedig een zeer aanzienlijk reservefonds tegen eventueele verliezen bijeen brengen. Waar dit renteverschil feitelijk strekte, om den waarborg der inleggers te verhoogen, kon van onbillijkheid geen sprake zijn. Immers, de bedoeling was van het spaarbankkapitaal een geheel afzonderlijk fonds te vormen, afgescheiden van de administratie der overige rijksfinanciën, en slechts onder contrôle, niet onder beheer van den minister van Financiën,

zoodat de versterking door een reservefonds daar alleen aan ten goede kwam. Voor slechten invloed van die geringe rente op de spaarzaamheid behoefde men evenmin bevreesd te zijn; want de ondervinding leerde allerwegen, dat in het oog der klasse, voor wie de spaarbank in de eerste plaats bestemd is, als hoofdzaak geldt, dat haar kapitaaltje volkomen veilig bewaard wordt, terwijl de rente bijzaak wordt geacht. En juist zij, die een hooge rente van hun geld willen trekken, zijn het, die in zorgvolle omstandigheden door hun opvragingen, minder uit behoefte of vrees dan wel ter speculatie op de dan lage koersen, de spaarbanken zulke moeilijkheden berokkenen. In verband hiermede, wenschte men dan tevens ook het maximum van ieders inleg op *f* 1000.— bepaald te zien. Ten tweede kon bepaald worden, dat bij een eventueele run on the bank de regeering zich de bevoegdheid voorbehield, bij opvraging van groote sommen de uitbetaling van deze eenigen tijd uit te stellen of wel eene korting toe te passen, evenredig aan de daling, die de effecten der Spaarbank, vergeleken met b.v. den hoogsten koers van het laatst voorafgegane halfjaar, hadden ondergaan. Mits deze bepaling vooruit werd bekend gemaakt, zoodat ieder er bij het doen van inlagen op kon rekenen, meende men dat daartegen geen bezwaar kon worden gemaakt. Later wees men er nog op, hoe in voorkomende gevallen het voorbeeld der spaarbank te Parijs gevolgd kon worden, die van October 1870—Juni 1871 de terugbetaling geschorst had, in dier voege, dat elk inlegger maandelijks over 50 frcs. kon beschikken, met de bevoegdheid het overige in schatkistwissels met 3/m. looptijd tegen 5 pCt. te ontvangen.

Bij dergelijke voorzorgen behoefde men zich dan door het Fransche voorbeeld van 1848 niet te laten afschrikken. Immers, niet alleen dat eene zoo hevige en langdurige paniek wel tot de hooge zeldzaamheden zal blijven behooren, maar de regeering had door hare zorgelooze administratie der spaarbankgelden, die eenvoudig een vlottende schuld van den Staat vormden,

moedwillig het gevaar vergroot. In geen der andere Staten hebben de aanzienlijke spaarbanken, hetzij van staatswege gewaarborgd, hetzij geheel vrij door particulieren beheerd, mits goed georganiseerd, van oorlogstoestand of dgl. veel te lijden gehad. In Duitschland heeft de stedelijke spaarbank te Frankfurt a/M. in 1866, tijdens den ongelukkig gevoerden oorlog, waarin de Staat zelve ten slotte te gronde ging, slechts 9 pCt. meer terugbetaald dan aan inlagen ontvangen; te Berlijn waren dat jaar bij de gemeentetelijke spaarbank de inlagen Thl. 2.297.327— en de uitbetalingen Thl. 2.600.093—; ja te Weenen werd bij de particuliere spaarbank zelfs fl. 2.000.000— meer ingelegd dan terugbetaald.

En te Parijs, waar men de zooeven gemelde regeling van terugbetaling in maandelijksche termijnen van 50 frcs. invoerde, (die echter eerst in October 1870 in werking trad, voor dien tijd werd het opgevraagde — en dit geschiedde vooral veel door vertrekkende Duitsche spaarders — terstond uitbetaald) verminderde de inleg, die in 1870 voor den oorlog frcs. 54 millioen was, tot Juni 1871 trots oorlog, omwenteling, beleg en commune met slechts frcs. 13 millioen. Trouwens evenmin als bij de andere genoemde spaarbanken hield daar het inleggen ooit geheel op; van 1 Oct. 1870—1 April 1871 d. i. tijdens het beleg, was nog ingebracht frcs. 750.000— en zelfs van 18 Maart—27 Mei 1871 tijdens de Commune nog frcs. 195.000.— Engeland, dat het langste en tot het aanzienlijkst bedrag spaarinlagen te zijnen laste had, ondervond nooit, noch tijdens handels- of financieele crises, noch tijdens oorlogen bezwaren daarvan.

Waar men zich in groote Staten bij een goed beheer, ook al werden de gelden uitsluitend in staatsfondsen belegd, bij een Rijksspaarbank over die verantwoordelijkheid van den Staat niet bezorgd behoefde te maken, des te minder in een kleinen als Nederland, die zooveel meer kans had uit het gedrang te blijven. Sedert echter België — dat het eerst het Engelsche voorbeeld tot invoering eener Rijksspaarbank, zij het dan ook met eenigszins andere organisatie volgde — in 1869 eene

gemengde belegging in staatsfondsen, obligatiën van provinciën, gemeenten en particuliere maatschappijen, in disconto ook van wissels op het buitenland en beleening op effecten had ingevoerd en daarvan in 1870 de beste resultaten had gezien, — daar het in korten tijd tengevolge van die beleggingen op korten termijn een groote som, meer dan noodig was, voor de opzeggingen beschikbaar had gekregen, — wilde men dit stelsel, behoudens eenige wegens andere omstandigheden noodzakelijke wijzigingen, ook hier bij de op te richten Rijksbank invoeren. In het bijzonder drong men aan op eene belegging in certificaten N. W. S., obligatiën van provinciën en gemeenten, pandbrieven van hypotheekbanken, (al welke effecten in tijd van nood bij de Nederlandsche Bank konden worden beleend), hypotheken en zeker bedrag (in vaste verhouding tot den totaal inleg) op prolongatie of beleening, waardoor naar men meende alle gevaar voor verlies bij den Staat verdween.

Ten slotte wees men er nog op, hoezeer in de eerste plaats de populariteit van den Staat zou toenemen, indien hij op deze wijze ook direct de belangen der minvermogenden zich aantrok en dan, hoe zij, die in de Spaarbank zouden inleggen, zelven een belang bij het ongeschonden bewaren van 's lands crediet kregen, en als bezitters een waarborg te meer waren voor rust, orde en veiligheid.

Meening der tegenstanders.

Hiertegenover deden de tegenstanders eener Rijksspaarbank nu de volgende beschouwingen gelden. Ook zij ontkenden niet, dat eenige voordeelen met die instelling zouden verkregen worden, vooral bestaande in de groote vermeerdering van de spaargelegenheden en het aantal uren, dat deze zouden openstaan; maar de nadeelen, er aan verbonden, schenen hun overwegend. Vooreerst dan, meenden zij, mag de Staat geen taak op zich nemen, waarvan hij vooruit kan weten, dat juist, als de vervulling het meest noodig is, daarvoor zijn krachten te kort zullen schieten, hetgeen hem zelven in groot gevaar kon brengen. En dat is hier het geval. Wat het machtige, rijke Engeland,

sterk door zijn geheel afgezonderde ligging tot nog toe — want niemand zal beweren, dat ook Engeland in een crisis, waarin de Staat rechtstreeks betrokken wordt, er niet door in groote ongelegenheid zou kunnen komen, en de leidende Engelsche staatslieden zijn zelven blijkens sommige hunner uitingen daarvan evenzeer overtuigd — doen kon zonder gevaar voor de inleggers en zijne financiën, mag niet als maatstaf ook voor het kleine Nederland gelden, dat, als vastelandsstaat tusschen twee machtige elkaâr vijandige rijken, aan velerlei gevaar blootstaat, en dus veel minder soliditeit en vastheid bezit. Aan dien anderen vastelandsstaat Frankrijk heeft men in 1848 kunnen zien, wat die garantie voor den Staat zegt, en in 1870 heeft de Staat zich alleen, door in geheel Frankrijk — op Parijs na — de uitbetaling in geld nagenoeg volledig te schorsen en dus juist aan zijn hoofdverplichting niet te voldoen, groote verliezen bespaard. De inleggers gaan dus bij een Staatsspaarbank stellig niet in zekerheid vooruit. Immers ook het reservefonds zou, daar de kosten niet zouden meêvallen, lang niet zoo snel toenemen als de sanguinische voorstanders wel wenschten en bij crisis in een oogenblik wegsmelten. De Staat nu mag zich niet ten behoeve van slechts een deel zijner onderdanen aan het gevaar van zulke groote verliezen bloot stellen ten koste van de gezamenlijke burgers. Dit is eene onbillijke bevoorrechting van den een boven den ander. En wil men korting bij crisis invoeren, dan valt de geheele waarborg door den Staat weg, terwijl bij uitstel van betaling een der eerste eischen, waaraan een Spaarbank steeds moet voldoen, onvervuld blijft. Nu wordt nog niet eens gesproken van de verliezen, die de Staat kan lijden door fraude zijner ambtenaren, waar als hier de contrôle zoo moeilijk is.

Uit het oogpunt van maatschappelijk belang blijkt, dat de sluiting der particuliere banken, die eerlang moet volgen, omdat zij het bij de wel ongemotiveerde maar nu eenmaal bestaande voorliefde jegens en vertrouwen in den Staat tegen diens

concurrentie niet kunnen uithouden, noodlottig zal werken. Niet alleen voor het sparen, daar de particuliere banken voor goed in het volksleven zijn ingeweven, maar ook en vooral voor de welvaart van de streek, waar zij gevestigd zijn, daar zij dikwijls vooral den landbouw steunen door geld te schieten op hypotheek en leeningen hier en daar aan particulieren.

En wat zal nu geschieden? Spoedig zullen zeker in de Staatsspaarbank niet weinige millioenen vloeien. Al dat geld wordt uit de kleine aderen en vertakkingen van het geheele land opgepompt, om het over te storten in het Danaïdenvat van de effectenbeurs, zoodat die streken, waar het gespaard werd en bijeengebracht, meestal volstrekt geen nut meer daarvan trekken. Zoodoende wordt enkel de koers der staatsfondsen in gewone, rustige tijden onnatuurlijk opgedreven, om in onrustige des te sterker te dalen en den Staat nadeel te berokkenen.

Daarenboven is het postwezen op deze nieuwe taak niet ingericht en niet genoeg ontwikkeld, zoodat de brievendienst, die toch de hoofdzaak moet blijven, er onder zou lijden.

Hun denkbeelden aangaande Staatsbemoeiing.

Bij al deze bezwaren tegen deze geheel nieuwe instelling, vonden toch, als boven reeds gezegd is, de tegenstanders geen vrede bij het bestaande, maar achtten zij verbetering daarvan dringend noodig. Daartoe evenwel gingen zij nu eene richting uit, die met enkele uitzonderingen, juist door de voorstanders eener Rijksspaarbank verderfelijk werd geacht voor de bestaande spaarbanken en daarmede voor het Spaarwezen. Zij verlangden namelijk, dat de wetgever zich zou beijveren, om de bestaande instellingen te verbeteren, zoodat er geen gevaar voor verlies meer bestond voor de sparenden, haren werkkring te verruimen en het oprichten van nieuwe uit te lokken.

En wel het eerste door eene wettelijke regeling van het Spaarbankwezen.

Men wees er dan op, hoe het onverantwoordelijk was, dat in een land, waar eene wet bestaat op de naamlooze vennootschappen, op circulatiebanken, loterijen enz., eene wet op de

spaarbanken outbreekt. Immers, het doel van die wetgeving was, het publiek te behoeden voor misleiding en door doeltreffende bepalingen te zijnen behoeve de soliditeit der instelling te bevorderen. Nu is het toch duidelijk, dat het publiek, dat met de eerstgenoemde instellingen in aanraking komt, over het geheel vrij wat geschikter is, om voor zich zelve reeds den toestand te beoordeelen, dan een arme sparende de positie der spaarbank. Waarbij dan nog komt, dat men gewoonlijk, waar men met de eerste te maken heeft, kiezen kan uit vele, terwijl de arbeider, daar in zijne gemeente bijna altijd slechts één spaarbank bestaat, enkel de keus heeft om deze te nemen of niet te sparen. Daarom moest vooreerst als bij de naamlooze vennootschappen, banken enz., publiciteit gebiedend voorgeschreven worden. En daarnaast — want de arbeider mist meestal ten eenenmale de kennis om uit de uitwendige verschijnselen zich een denkbeeld van de soliditeit of insoliditeit der inrichting te vormen — ter directe bevordering der soliditeit nauwkeurige regeling van haar inrichting en werking, alsmede een toezicht van rijkswege op de naleving der wettelijke bepalingen en tot het tegengaan van eventueele fraudes, zoo weinig knellend, als eene goede uitoefening daarvan veroorlooft. Wel is waar, zal dit toezicht weinig aangenaam zijn voor de tegenwoordige beheerders en bij vele inrichtingen ook volstrekt niet noodig zijn, maar men kan hier geen onderscheid maken en in het belang van het algemeen, dat het zwaarst moet wegen, dienen zij zich dat te laten welgevallen.

Het verst ging in dit opzicht A. F. Willink in eene in 1872 verschenen brochure: „*De Spaarbanken in Nederland*," waarin hij eene wet verlangde op de volgende grondslagen: 1°. geen spaarbank mag worden opgericht zonder voorafgaande goedkeuring der Statuten. Daarbij moet zooveel mogelijk gestreefd worden naar overeenstemming in de bepalingen der verschillende reglementen; — 2°. er moet bij de oprichting een waarborgfonds gesticht worden, dat, naar gelang de inlagen toenemen, zal

verhoogd worden, tenzij een afzonderlijk beheerd en steeds beschikbaar reservefonds dit laatste overbodig maakt; — 3°. het bestuur der spaarbank is rekenplichtig aan een college van commissarissen; — 4°. het bestuur en commissarissen worden benoemd door de aandeelhouders van het waarborgfonds; — 5°. het bestuur noch commissarissen mogen als zoodanig eenig voordeel uit de spaarbank trekken, rechtstreeks noch zijdelings; — 6°. als regeeringscommissaris bij de spaarbank fungeert de burgemeester, die tevens als zoodanig voorzitter is van het college van commissarissen; — 7°. de spaarpenningen mogen slechts voor hoogstens $^1/_4$ in Nederlandsche staatsfondsen worden belegd en moeten voor 't overige tegen voldoend onderpand naar plaatselijk gebruik uitgezet worden, zoodat het grootste deel steeds op korten termijn beschikbaar is; — 8°. een uitvoerig verslag omtrent den staat en de verrichtingen der bank moet jaarlijks aan de regeering worden ingezonden volgens een daartoe door haar vast te stellen model; — 9°. de maximum-rente, aan de inleggers uit te keeren, bedraagt 3 pCt.; — 10°. in de statuten moeten opgenomen worden het maximum der inlagen en dat der stortingen in eens, waarbij vooral in aanmerking zal worden genomen de meer of mindere gemakkelijkheid, om de inlagen op korten termijn in de buurt te plaatsen.

Waar dan door dergelijke bepalingen het particuliere spaarbankwezen voldoende soliditeit gewonnen had, om voortaan den steun van den Staat waardig te zijn, wenschte men het verder vooral te bevorderen door naast de reeds in 1841 verleende vrijstelling van zegel- en registratierechten te zijnen behoeve vrijdom te erlangen van port voor het brieven- en postwisselverkeer, ten einde daardoor: 1°. ook hen, die in eene gemeente zonder spaarbank woonden, gelegenheid tot inleggen te geven; 2°. hen, die van woonplaats wisselden, in staat te stellen, hun inlage te laten staan en in de toekomst zonder bijzondere moeite of kosten te vermeerderen of op te vragen.

Bestrijding door voorstanders.

Tegen deze redeneeringen kwamen nu echter de voorstanders op met de vraag: Is het Nederlandsche staatscrediet zooveel minder dan dat van Engeland, en mag de onzekerheid van het voortbestaan van een kleinen staat den wetgever terug houden van te doen, wat in het belang van een groot deel des volks wenschelijk, ja noodzakelijk blijkt? Waarom zou men het kapitaal der spaarbank niet met gerustheid aan eene publieke instelling kunnen toevertrouwen, mits men zorge, dat de minister van Financiën er niet eigenmachtig over beschikken kunne? De gebreken in Frankrijk, bij de administratie der spaarbankgelden aan het licht gekomen, zouden hier door eene geheel veranderde wijze van beheer van zelve wegvallen, zoodat er van eene crisis als in 1848 stellig niet licht sprake zou zijn. En terwijl de inleggers, blijkens de hier herhaaldelijk opgedane ervaring, niet minder aan een dergelijk gevaar bij de particuliere banken blootstonden, zouden zij in ieder geval bij de Staatsspaarbank tegen fraudes gewaarborgd zijn. Wel is waar, waren deze tot heden weinig of niet bij de Nederlandsche spaarbanken voorgekomen; maar, indien men er op lette, dat in het buitenland deze bijna zonder uitzondering waren gepleegd, niet door het bestuur, maar door bezoldigde beambten, terwijl in de toekomst, evenals nu reeds te Rotterdam en Amsterdam, ook bij onze overige spaarbanken, naarmate zij zich uitbreidden, een grooter deel van het beheer aan dergelijke ambtenaren zoude moeten worden opgedragen, dan scheen die waarborg toch niet zonder beteekenis. En tegen dergelijke fraudes, evenals voor een overigens solide bankbeheer, kan de Staat bij particuliere banken eigenlijk weinig of niets doen. De ervaring in het buitenland, vooral Engeland, waar zulke strenge bepalingen als in 1863 gemaakt waren, zelfs niet voldoende bleken, leerde dat overtuigend. En aan den anderen kant vreesde men, dat eene dergelijke wet, als bedoeld werd, op het particuliere spaarbankwezen, wel verre van dit te bevorderen, er hoogst verderfelijk voor zijn zou. Voor instellingen

van philanthropischen aard is vrijheid de eenige atmospheer, waarin zij zich natuurlijk, d. i. gunstig kunnen ontwikkelen. Het toezicht zou daarbij, om eenigszins afdoende waarborgen te geven, zeer ingrijpend en lastig voor de beheerders moeten zijn en dan ware het zeker te vreezen, dat deze, die tijd en moeite voor het belang der minvermogenden over hebben, zeer licht zouden worden afgeschrikt, indien zij geen stap zouden kunnen verzetten, zonder den leiband van den Staat te gevoelen, zoodat er weinig of geen liefhebbers voor deze betrekking zich meer zouden laten vinden. Dergelijke wettelijke reglementeering zou dus stellig het aantal spaarbanken snel doen afnemen. Een ander bezwaar gold nog meer: de Staat kon, ook al voldeed hij aan al de hem gestelde eischen, nooit zijn zorgen zoover uitstrekken, dat er in het geheel geen gevaar meer bestond voor de spaarpenningen. Immers, er zijn zoo oneindig veel wegen, waarlangs ook het strengste staatstoezicht kan worden ontgaan, dat geen wettelijke bepalingen bij machte zouden blijken, om alle teleurstellingen te voorkomen. Zoo zou de Staat, indien al niet wettelijk, dan toch naar de schatting van het publiek feitelijk de soliditeit van instellingen waarborgen, die hij ten spijt van het strengste toezicht nooit voldoende beoordeelen kan. Is de Staat daartoe derhalve onmachtig, dan is het veel beter dat hij zich onthoude; immers, hij wiegt anders de spaarders in een zorgeloozen slaap; eventueele teleurstellingen zouden allereerst en terecht hem geweten worden. Liever late hij de zedelijke verantwoordelijkheid der particuliere bestuurders ongerept. Het eenige, dat wellicht nuttig zou kunnen werken, is het voorschrijven van openbaarheid, opdat het publiek althans uit eigen oogen kan leeren zien. Het gelijkstellen met naamlooze vennootschappen en circulatiebanken gaat voorts allerminst op, daar bij de eerste de zorg van den wetgever, vooral in het belang der aandeelhouders zelven bestaat, bij de laatste haar motief vindt in het feit, dat de zorg voor het ruilmiddel

bij de wetgeving behoort en de uitgifte van bankbiljetten, die gaandeweg een aanzienlijk deel van de circulatie hebben ingenomen, dus ook daaronder behoort te worden gebracht.

Viel dus de verbetering in de toekomst niet op deze wijze te zoeken, de argumenten tegen een Rijkspostspaarbank waren deels zeer overdreven, deels onjuist. Overdreven was het bezwaar tegen de onvoldoendheid onzer posterijen; in ieder geval was het hoogstens een argument, om ten spoedigste aan de verbetering van die instelling de hand te slaan. Maar is de administratie van het postwezen, 't welk zich nu reeds met allerlei kassierszaken belast ziet, vooral na 1870, niet volkomen berekend, om ook als kassier tusschen de spaarders en de Staatsspaarbank werkzaam te zijn? Heeft zij niet een talrijk personeel en een financieel raderwerk, dat haar in staat stelt, om ten behoeve van den dienst der postwissels en der incasseering van quitantiën geldelijke bedragen zonder overzending der waarden op de eene plaats in ontvangst te nemen, en op de andere uit te betalen; in één woord eene geheele inrichting, welke, om zoo te zeggen, slechts wacht op de gelegenheid, om ten behoeve van het Spaarbankwezen in dienst te worden gesteld? En wat het gevaar voor den Staat en de inleggers betrof, het viel niet in te zien, waarom Nederland, dat buiten de groote Europeesche quaesties stond, grooter gevaar voor crises liep dan andere staten. Zeker was er ook geen reden, om te onderstellen, dat het reservefonds slechts zoo langzaam zou toenemen; slechts twee voorbeelden van Staatsspaarbanken konden aangehaald worden: de eene in Engeland, waar het tegenovergestelde het geval bleek te zijn, en de andere in België, die evenzeer niettegenstaande de uitgekeerde rente daar hooger was, toch in bloeienden toestand verkeerde. Daarenboven zou bij eene gemengde belegging als in België een groot reservefonds niet eenmaal noodig zijn. En al mocht dan eens een enkele maal de Staat geringe schade lijden, dan gaf dat nog geene aanleiding, om te spreken van de onbillijkheid, om den

Staat bloot te stellen aan het gevaar van groote verliezen ten behoeve van slechts een deel zijner burgers. Want daargelaten dat dit deel, de onvermogenden, de overgroote meerderheid uitmaakt, behoefde men slechts te denken aan de staatszorg voor b. v. hooger onderwijs, waarvan de uitgaven feitelijk slechts uitsluitend aan de vermogende klassen ten goede kwamen, om het onhoudbare van dat motief terstond in te zien. De vraag is slechts, of eene behoefte van eene zekere klasse van burgers aan eene instelling zoo sterk en zoo algemeen is, dat bij niet voorziening niet slechts die klasse er onder lijdt, maar ook de toestand van het geheel, welke zoo nauw samenhangt met den welstand der deelen, wordt bedreigd, en particuliere krachten onvoldoende zijn, om daarin te voorzien. In dat geval moet wel degelijk de Staat als vertegenwoordiger van het algemeen belang het initiatief nemen. In tegenspraak schenen beide beweringen, dat het te niet gaan der particuliere spaarbanken aan het sparen zooveel schade zou toebrengen, en dat zoovele millioenen in de Staatsspaarbank zouden vloeien. Maar beslist onjuist was in ieder geval de tegenstelling tusschen het nuttige gebruik van de spaarpenningen bij particuliere banken en bij de Rijksbank. Vooreerst belegden ook de particuliere spaarbanken een goed deel van hun kapitaal in effecten; en voor zoover ze het in hypotheken deden, mocht het een wel wat vreemde belegging heeten voor een spaarbank, die aan dadelijke terugbetaling bij opvordering gebonden is. Maar in ieder geval, ook als de gelden uitsluitend in staatsfondsen werden belegd, wat men niet eens meer absoluut wilde, dan komt dat indirect toch ook handel en nijverheid weêr ten goede. Immers de Staat gaat er geen nieuwe leening om aan; de effecten worden dus afgekocht tegen geld van de vroegere bezitters, die dit nu althans voor een groot deel allicht in nijverheidsondernemingen zullen steken.

Afwijkende denkbeelden van mr. Baert.

Eene meening, die van deze beide afweek, werd voorgedragen door mr. Baert in een opstel: *Een centrale Spaarbank*

voor Nederland (*). Was hij diep overtuigd van de gebreken van den bestaanden toestand, de voorstanders eener Rijksspaarbank gingen hem toch in hun plannen ter verbetering te ver, waar zij eenvoudig den Staat voor alle inlagen aansprakelijk wilden stellen. Met de voorstanders der particuliere banken was hij van meening, dat ons staatscrediet niet met dat van Groot-Britannië te vergelijken was, en eene dergelijke garantie dus onvoorwaardelijk moest worden afgekeurd, terwijl België, waar de Rijksspaarbank onder sommige omstandigheden tot voor een half jaar de uitbetaling kon schorsen, evenmin een navolgenswaardig voorbeeld opleverde. Immers de spaarbank wordt dan tot een gewone depositobank; en toch zou iets dergelijks ook bij ons in geval van waarborging der spaarbankgelden noodig zijn. Daarom had hij een ander plan: bij de wet, dus op staatsgezag zou worden ingesteld, een Centrale Spaarbank voor Nederland, gevestigd te Amsterdam, met een bestuur gevormd door 3 à 5 personen, door den Koning te benoemen. Jaarlijks zou één der bestuurders aftreden, maar herbenoembaar zijn. Naast dit bestuur behoorde dan een Raad van Toezicht, evenzeer door den Koning benoemd, te staan, wiens taak zou zijn: toezicht te houden op de handelingen van het bestuur, op ongezette tijden de kas te verifieeren, met het bestuur te raadplegen over het beleggen der beschikbare gelden, en het te gelde maken van belegde kapitalen. Deze raad zou uit 8 à 10 leden kunnen bestaan.

Het ontvangen en terugbetalen van alle spaarpenningen zou geschieden door tusschenkomst van de postkantoren en hulpkantoren der brievenposterij. Deze zouden de ingekomen gelden aan de Centrale Spaarbank overmaken en van haar de sommen ontvangen ter uitbetaling der opgevorderde bedragen. Daar de Spaarbank haar eigen kosten moest goedmaken, zou voor al deze werkzaamheden eene vergoeding door haar aan de postambtenaren moeten worden uitgekeerd.

(*) Economist 1872, I blz. 313.

De belegging der bij de Centrale Spaarbank ingekomen en door haar bij de Nederlandsche Bank als haar kassier gestorte gelden zou bij voorkeur moeten geschieden in hypotheken (nu, daar deze Spaarbank over zooveel grooter kapitalen zou te beschikken hebben, veel minder bezwaarlijk), pandbrieven van hypotheekbanken, effecten, hetzij staatsfondsen of andere — solide buitenlandsche niet uitgesloten — en beleening of prolongatie. Vooral door deze laatste operaties zou de Spaarbank waarschijnlijk steeds over voldoende middelen kunnen beschikken, om aan alle aanvragen tot betaling spoedig te voldoen. Eventueel konden anders steeds nog beleeningen op de effecten der Spaarbank bij de Nederlandsche Bank worden gesloten.

Wat nu de uit te keeren rente betreft, de ervaring heeft geleerd, dat deze vooral niet te hoog moet zijn. De meeste particuliere spaarbanken hebben dan ook sinds 1850 een vrij lagen, maar tamelijk vasten rentestand. Intusschen schijnt zulk een nagenoeg onveranderlijke rentestand voor de Centrale Spaarbank, wier saldo te eeniger tijd wellicht *f* 20.— millioen kan bedragen, niet aanbevelenswaardig; beter is het, meer overeenkomstig den natuurlijken loop der dingen, dat zij daarbij over het algemeen de beweging der geldmarkt volgt, b. v. zoo, dat als maximum werd aangenomen, nimmer te gaan hooger dan een half percent beneden het wisseldisconto der Nederlandsche Bank. Immers neemt men een onveranderlijken rentestand aan, dan zal die licht voor tijden van geldruimte te hoog zijn en kapitalen naar de Spaarbank doen vloeien, die daar niet thuis behooren, en waarvan de rentevergoeding allicht met opoffering gepaard zou gaan. Daarentegen, zoodra er spanning ontstaat en de algemeene rentestand rijst, zullen die kapitalen opgevraagd en dikwijls niet zonder verlies kunnen worden teruggegeven. De ervaring heeft daarbij steeds geleerd, dat beperkende bepalingen, om het toevloeien van dergelijke kapitalen tegen te gaan, op allerlei wijzen worden ontdoken, en dus nutteloos zijn. Stelt men echter de rente $^1/_2$ pCt. beneden

wisseldisconto, dan is bij geldruimte de verzoeking, om de Spaarbank voor geldbelegging te misbruiken, niet groot; en rijst de rentestand, dan zal de inlegger daarin meestal een reden vinden, om zijn geld niet op te vragen. Immers de invloed eener financiëele crisis doet zich niet altijd onmiddellijk gevoelen in die klassen der burgerij, waartoe de rekeninghouders der spaarbank behooren; zoo zal het verhoogd rentegenot voor velen een prikkel zijn, om hunne stortingen te vermeerderen en daardoor medewerken, om de moeilijkheden te verlichten, waarmede de instelling alsdan te worstelen heeft. Het verschil in rente, die de Spaarbank maakt en uitbetaalt, moet dienen ter bestrijding van de kosten der instelling. Wat overblijft, zal kunnen opgelegd worden als reservefonds. De Staat zal moeten beginnen met haar eene som renteloos voor te schieten voor de kosten van installatie. Verder moet zijn zorg echter niet gaan. In geen geval is hij aansprakelijk voor de terugbetaling van inlagen en rente, evenmin als hij verdere kosten voor onderhoud moet maken. Er is geen redelijke grond aanwezig, waarom de spaarpenningen van een deel der burgerij ten koste van de geheele burgerij moeten worden beheerd.

Bedenkingen daartegen. Het geheele plan van mr. Baert kwam dus neêr op een voor zoover noodig naar de omstandigheden gewijzigd plan eener Rijksspaarbank minus de verantwoordelijkheid van den Staat. Het bezwaar, hiertegen aangevoerd was: wie zou bij eene dergelijke bank eigenlijk aansprakelijk zijn voor al de ingelegde millioenen? Feitelijk niemand; want de weinige bestuurders of commissarissen daarmede te belasten, zou blijkbaar zonder effect blijven. Zoo echter deze waarborg ontbrak, welk vertrouwen zou dan het publiek stellen in eene dergelijke instelling? En zonder vertrouwen, de levensvoorwaarde voor eene spaarbank, moest zij blijkbaar een doodgeboren vrucht blijven. Indien nu echter eens de instelling boven verwachting wèl vertrouwen gevonden had op grond van den grooten steun, haar door den Staat verstrekt, in welk een onhoudbaren toestand zou deze dan

geraken, ingeval zij bij eene crisis bleek niet aan hare verplichtingen te kunnen voldoen, daar het altijd beperkte reservefonds niet veel hulp zou kunnen bieden? Dit bezwaar scheen zoo afdoende, dat nimmer op het plan is teruggekomen.

Het kan geene verwondering wekken, dat de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, van wier werkkring het Spaarbankwezen zulk een belangrijk deel uitmaakte, in dezen strijd geen lijdelijke toeschouwer wilde blijven. Zij bezat de langdurigste en uitgebreidste ervaring op spaarbankgebied; haar advies moest dus van het hoogste belang worden geacht. Op voorstel van het Hoofdbestuur besloot dan ook de Algemeene Vergadering in Augustus 1871 (nadat het reeds in 1870 op de agenda had gestaan, maar wegens de toenmalige tijdsomstandigheden onafgedaan was gebleven) eene commissie (*) te benoemen, wier taak het zou zijn: *een onderzoek in te stellen naar de ervaringen betreffende de spaarbanken in Nederland, naar haar tegenwoordige gesteldheid en meest gewenschte regelen voor de toekomst;* — een opdracht derhalve, welke zich niet bepaalde tot de instellingen der Maatschappij alleen, maar zich uitstrekte ook tot die, door andere corporatiën of personen tot stand gebracht. Aan deze opdracht heeft de daartoe benoemde Commissie voldaan en de resultaten van haar onderzoek nedergelegd in een uitgebreid en een zeer belangrijk rapport, voorzien van vele tabellen, den feitelijken toestand der spaarbanken in de jaren 1870/71 aangevend. In April 1873 vastgesteld, verscheen het kort daarop in druk. Het behandelt, geheel volgens den last der Commissie, achtereenvolgens in drie paragrafen: de opgedane ervaring, de tegenwoordige gesteldheid en de gewenschte regeling. Uit de beide eerste afdeelingen er van, vooral cijfers en feiten behelzende, is boven reeds een en ander

Rapport der Nutscommissie van 1871.

(*) De Commissie was samengesteld uit: mr. W. C. Mees, J. van Deventer H.Az., mr. A Bloembergen Ez., G. Bosch, mr. M. Jacq de Witt Hamer, H. P. van Heijst, mr. M. Mees, R. J. Schierbeek en mr. J. G. N. de Hoop Scheffer. —

medegedeeld. Thans volge dus slechts een overzicht van de beschouwingen en conclusiën, waartoe de resultaten van haar onderzoek de Commissie in de derde paragraaf hebben geleid.

De Commissie stelt zich de vraag: Beantwoordt het Spaarbankwezen, gelijk het op dit oogenblik in Nederland bestaat, aan de behoeften van den tijd? en verklaart dan daarop een ontkennend antwoord te moeten geven. Immers, ook al blijkt uit de door haar vermelde cijfers, dat jaarlijks de som der in de spaarbanken belegde gelden toeneemt, die vermeerdering staat ver ten achter bij wat zij zijn kon bij eene betere regeling der zaak. Niet alleen dat nog in de meeste gemeenten een spaarbank ontbreekt, maar ook daar, waar zij gevestigd zijn, voldoen zij met zeer weinige uitzonderingen niet aan de behoefte. Het aantal uren, dat zij openstaan, is te gering, en de tijdstippen te ongeriefelijk; bij de belegging der gelden ontbreekt alle eenheid van beginsel. Sterk drukt de Commissie er vooral op, dat aan den eisch, eene alleszins voldoende verzekering der inlagen — het eerste en hoogste belang der inbrengers, waaraan alle andere punten, ook het bedrag der rente, ondergeschikt zijn — niet alleen vroeger niet voldaan is, maar ook door de tegenwoordige inrichting van vele spaarbanken geen waarborg van vervulling in de toekomst wordt gegeven.

Daarna overgaande tot de voornaamste punten, waarop bij de regeling van het Spaarbankwezen te letten valt, behandelt de Commissie allereerst de gelegenheid tot inbreng. Zij wijst er op, hoe de spaarders zich opeenhoopen in de enkele uren, dat de bank geopend is, en hoe daardoor voor hen veel tijdverlies ontstaat, zoo zelfs, dat voor velen het sparen eene onmogelijkheid wordt. Wil men hierin verbetering brengen, dan moet het spaarbankbestuur òf meer tijd voor het volbrengen van zijn taak beschikbaar stellen, óf vertrouwde bedienden benoemen in zijne plaats, opdat het getal zittingen worde vermeerderd en wel op meer geschikte uren, terwijl in groote

gemeenten men zich niet tot slechts één kantoor moet blijven beperken. Het bezwaar, dat aanzienlijke kosten hiermeê allicht gemoeid zullen zijn, weegt niet, omdat die uitgaven rechtmatig ten laste der spaarbank zijn te brengen, en bovendien al spoedig door de winsten voortvloeiend uit zoodanige uitbreiding ruimschoots zullen worden overtroffen.

Wat betreft de geldbelegging, zegt het Rapport, al moge deze misschien hier en daar met locale omstandigheden in verband staan, zoo wordt zij toch door algemeene regelen, gegrond op de ervaring, beheerscht. En die ervaring leert, dat verdeeling der wijze van belegging de beste resultaten geeft. Het eerst dan komt daarbij in aanmerking de beleening of prolongatie van effecten, die zoowel eene hooge mate van soliditeit als gemakkelijkheid, om spoedig gelden beschikbaar te hebben, in zich vereenigt. Bij het drukke verkeer tegenwoordig is deze belegging niet alleen in de groote handelssteden, maar ook voor de spaarbanken in de provinciën zeer wel uitvoerbaar. Het bezwaar, voor deze er aan verbonden, dat het onderpand in ieder geval steeds buiten handen der besturen blijft, is voor een goed deel op te heffen, door de uitbetaling der op prolongatie te beleggen gelden en door het bewaren der onderpanden niet aan dezelfde inrichtingen of personen op te dragen.

Naast die beleening kan dan een klein deel der gelden worden gesteld op hypotheek van onbezwaarde onbebouwde eigendommen, — eene belegging, niet minder solide dan de eerste, maar minder vatbaar voor spoedige realiseering — en een deel in effecten. Bij deze laatste moet echter met veel zorg gekozen worden. Wenschelijk schijnt het in elk geval alle buitenlandsche effecten uit te sluiten, alsmede van de binnenlandsche alle aandeelen in maatschappijen; en dat zoowel om de moeilijkheid, verbonden aan de beoordeeling der soliditeit, als om de prijsslingeringen, waaraan ze veeltijds onderhevig zijn. Nederlandsche staatsfondsen schijnen om laatstgenoemde reden ook slechts

voor een klein deel geschikt. Andere binnenlandsche obligatiën van provinciën, gemeenten, polders en dgl. paren meestal soliditeit aan geringe waardewisseling, maar zijn daarentegen weer weinig courant. Aan dit bezwaar kan echter tegemoet gekomen worden door beleening in tijd van nood bij de Nederlandsche Bank. Ook obligatiën van Nederlandsche maatschappijen zullen dikwijls aanbevelenswaardig zijn, vooral de pandbrieven der hypotheekbanken, die meestal even solide zijn als hypotheken, en daarbij gemakkelijker te verhandelen en steeds beleenbaar.

Bestaat naast eene spaarbank in dezelfde of in eene naburige gemeente eene hulpbank, dan leert de ervaring, dat men met het beste gevolg een deel der gelden op die wijze rentegevend kan beleggen. Daar de hulpbank echter meestal bij plotseling opkomende behoefte niet zoo terstond in staat zal zijn, het geleende kapitaal terug te geven, kan slechts een betrekkelijk kleine som daarvoor bestemd worden. Het verleenen van voorschotten aan gepensioneerden, staat hiermede geheel gelijk.

Welke wijze van belegging men ook kieze, de bepaling er van in het reglement is noodzakelijk, opdat althans duidelijk blijke, waarvan het bestuur zich te onthouden heeft en hoever het eventueel mag gaan; zij het dan ook, dat eenige speling altijd zal moeten gelaten worden.

Nochtans, hoe zorgvuldig men ook bij dit alles te werk ga, een absoluten waarborg tegen verlies of althans tijdelijke waardevermindering zal men er niet in vinden. Wil men ook aan deze eventualiteit altijd het hoofd kunnen bieden, dan is een waarborgkapitaal daarvoor de aangewezen weg. Dat wellicht aan de aandeelhouders daarvan een deel der winst moet worden uitgekeerd, is allerminst een bezwaar. 't Is zelfs billijk, dat tegenover mogelijk verlies ook een kans op winst sta en de grootere zekerheid voor de inlagen is het offer wel waard.

Ten besluite van dit punt, wijst de Commissie op de noodzakelijkheid, om de waarden der spaarbank steeds op plaatsen,

die brandvrij en tegen alle gevaren beveiligd zijn, te bewaren, waarbij ze echter tevens met voldoening constateert, dat reeds nu zeer algemeen daarvoor zorg gedragen wordt.

Uit het feit, vervolgt dan het Rapport, dat de spaarbank bepaaldelijk werkzaam moet zijn in het belang van zulke personen, die òf minder geschikt zijn, òf door den stand, waartoe zij behooren, geen gelegenheid hebben om de gelden te bewaren, die zij van hun verdiensten besparen en voor het oogenblik niet noodig hebben, vloeien verscheidene voor een goed beheer belangrijke gevolgen voort. Zoo vooreerst, dat de minimum-inleg zeer laag gesteld moet worden, liefst *f* 0.10, opdat deze voor de bedoelde personen geen bezwaar oplevere om in te brengen; dan, dat een maximum moet bepaald (waarbij intusschen plaatselijke omstandigheden in aanmerking zullen moeten worden genomen), om te verhinderen, dat de spaarbank als depositokas worde gebruikt door hen, voor wie ze niet bestemd is, en die haar bij crisis door hunne opvragingen in moeilijkheden brengen. Derhalve moeten ook geen spaarboekjes op letters of aan toonder betaalbaar worden uitgegeven, daar dergelijk maximum anders niet houdbaar is. Niet ondoeltreffend schijnt het ook, boven dat maximum wel inbreng toe te laten, maar dan zonder rentevergoeding, daar het kan voorkomen, dat iemand liever dan zijn geld terug te nemen, de zorg voor bewaring wenscht over te laten aan het spaarbankbestuur. Dwingt men hem nu tot terugneming van het meerdere, dan bestaat er vrees voor een onraadzaam gebruik, omdat, hoezeer er gelegenheid genoeg is, om plaatsing voor geld te vinden, de minkundige te weinig in staat is, die gelegenheid te beoordeelen.

Voor elken post van inbreng een maximum te bepalen, leidt in de praktijk tot niets, daar men dit eenvoudig ontduikt door bij elke zitting net zoolang het toegelaten maximum in te brengen, tot de som, die men aan de spaarbank wenschte toe te vertrouwen, bereikt is.

Zoowel uit het bovengenoemde beginsel, dat verhinderd moet worden het gebruik maken van de bank door gegoeden als middel van geldbelegging, als om de wenschelijkheid, dat de spaarbank zoo solide mogelijk zij, moet de rente niet te hoog gesteld worden. En evenmin schijnt het bij sommige spaarbanken bestaande premiestelsel, om getrouwe inleggers aan te moedigen, aanbevelenswaardig. Ieders eigenbelang brengt mede zooveel hij vermag te besparen en rentegevend te maken. Daarin reeds vindt de spaarzame belooning; het is twijfelachtig, of eene premie de spaarzaamheid zal bevorderen. Daarentegen leert de ondervinding, dat zij aanleiding geeft tot speculatiën door personen, die tegen den tijd, waarop premiën zullen worden uitgekeerd, geld opnemen, om dat tijdelijk in de spaarbank te beleggen, teneinde die premie meester te worden.

Van groot belang is het, dat de ingebrachte gelden zoo spoedig mogelijk rente opleveren, daar anders de bezorging der spaarpenningen wordt vertraagd en daardoor wellicht nagelaten. Immers dat de inbrengers rekening houden met die tijdstippen, van welke de rente begint te loopen, blijkt uit de omstandigheid, dat steeds op de laatst hieraan voorafgaande dagen de meeste inlagen geschieden. Een minimum voor de som, welke rente oplevert, moet echter behouden blijven, zoowel omdat het ondoenlijk zou zijn zelfs voor de geringste bedragen rentegenot te verschaffen, als wijl dit voor hem, die een kleiner som heeft ingebracht, een prikkel wordt, om deze zoo spoedig mogelijk op de gevorderde hoogte te brengen.

De uitbetaling van opgezegde inlagen behoort steeds zoo spoedig mogelijk te geschieden; met dien verstande echter, dat het belang eener spoedige terugbekoming voor den opzegger ondergeschikt blijve aan het belang der inrichting, waarbij niet *enkele* maar *alle* inbrengers betrokken zijn. Geen teruggave derhalve vroeger dan met de middelen der bank bestaanbaar is. En daarom schrijve men in het reglement dat kleine be-

dragen steeds terstond bij opvrage kunnen worden uitbetaald, terwijl grootere sommen aan lange opzeggingstermijnen moeten gebonden zijn. Het bestuur behoudt dan de vrijheid in kalme dagen die termijnen te verkorten, of zelfs in 't geheel niet te laten gelden; in tijden van crisis zal de handhaving dier termijnen echter dikwijls veel onheil voorkomen. Wil het bestuur echter buitendien de bevoegdheid, om in crisis de bepaalde termijnen van opzegging nog te verlengen, dan dient het reglement ook daaromtrent bepalingen te bevatten.

Eene belangrijke quaestie is nog die der overwinst. Er zijn spaarbanken met een overwinst van meer dan 50 pCt. harer schuld en andere, bij welke dat percentage wel niet zoo groot is, maar toch ook zeer aanzienlijk kan genoemd worden. Waar nu de omstandigheden niet bepaald veranderen, is hierbij natuurlijk steeds toeneming te verwachten. Aan de spaarbankbesturen mag daarom wel in de eerste plaats worden aanbevolen, om zoo min mogelijk door al te lagen intrest een zoodanigen, op den duur onhoudbaren toestand te scheppen. Het is dan ook te billijken, dat, is eenmaal een aanzienlijke overwinst bijeen, de rente iets verhoogd worde, zonder dat deze daarom weêr te hoog mag stijgen. Maar daarnaast schijnt het vooral op den weg van spaarbanken met zulke groote overwinsten te liggen, om die kapitalen te gebruiken tot het uitbreiden der instelling ook tot in de nabuurschap liggende gemeenten. Immers het besteden dier gelden voor doeleinden, geheel vreemd aan het oorspronkelijk plan der Spaarbank en buiten haar eigenlijk arbeidsveld liggende, acht de Commissie in strijd met het doel der inrichting; ze meent derhalve dat dit voortaan behoort op te houden. Minder bezwaar heeft ze tegen eene uitkeering van een deel der winst aan de departementen of instellingen, van welke de spaarbanken uitgaan, althans indien deze dat bedrag voor nuttige zaken van algemeen belang gebruiken. Waar een aandeelen-kapitaal als waarborgfonds aanwezig is, kan men, zooals boven reeds is aangegeven, te sterke vermeerdering der

winst voorkomen, door dividend aan de aandeelhouders uit te keeren.

Een afzonderlijk beheer der overwinst acht de Commissie niet raadzaam, omdat dit kapitaal door de prijsslingeringen der bankwaarden te afwisselend is, om eene dergelijke afscheiding gemakkelijk te maken, terwijl het bovendien geheel overbodig schijnt te zijn. Waar men echter de balans opmaakt, en daaruit den toestand der bank en haar overwinst constateeren wil, neme men daartoe bij de waardeberekening der effecten den koers, waarvoor zij op den sluitingsdag van het dienstjaar ter beurze zijn genoteerd en niet de waarde, waarvoor zij vroeger zijn gekocht, zooals nog al eens voorkomt; en voor zoover het obligatiën van provinciën, gemeenten en dgl. betreft, die niet ter beurze verhandeld worden, hare geschatte waarde en niet den parikoers, zooals regel schijnt te zijn. Immers dergelijke handelwijze, en in het algemeen elke schatting van bezittingen boven de waarde is verkeerd, en kan in tijden van geldelijke ongelegenheid zelfs gevaarlijk worden.

Ten slotte wijst de Commissie nog op de groote wenschelijkheid van openbaarheid omtrent den stand der spaarbanken om daardoor vertrouwen te wekken, en op het voortdurend maken van propaganda, ten einde de inbreng te bevorderen.

Indien dan nu, vraagt de Commissie zich af, al die opgenoemde verbeteringen tot stand kwamen, al die wenken werden ter harte genomen en toegepast, zou men dan een Spaarbankwezen hebben, voldoende aan de behoeften des tijds? Ook op deze vraag durft zij geen volmondig *ja* uitspreken. Het bestaande zou worden verbeterd en uitgebreid; maar bevredigend zou de toestand evenmin zijn als nu, in ieder geval verre van een voldoend Spaarbankwezen. Daarvoor zouden ook dan nog te veel kleine gemeenten, waar de noodige elementen voor een bestuurspersoneel ontbreken, of wel de inlagen van te gering bedrag zijn, om rente te kunnen uitkeeren en de administra-

tiekosten te dekken, of het ontbreken van voldoende middelen van gemeenschap met de groote gemeenten de belegging der gelden te moeilijk maken, van spaarbanken verstoken blijven. Enkel het Engelsche stelsel der postkantoorspaarbanken kan deze leemte voldoende aanvullen. Ook al meende men echter, dat de groote bezwaren, die ook naar het oordeel der Commissie, dat stelsel meêbrengt, tegenover de voordeelen te zeer in het niet verzinken, om de invoering ervan te mogen weêrhouden, dan nog valt te betwijfelen, of de regeering wel eerlang gezind zou zijn, het hier in te voeren. Daarom acht de Commissie het dan ook ongeraden, om nu in afwachting der Staatsspaarbank de handen in den schoot te leggen, en zocht zij naar middelen, om aan de groote behoefte aan spaargelegenheid ook voor kleine gemeenten tegemoet te komen. Het stelsel, dat zij daartoe ontwikkelt, komt voor een groot deel overeen met de organisatie der Engelsche Rijksspaarbank. In gemeenten, centra van een aantal kleine plaatsen, worden *Districts- of Vereenigingsbanken* opgericht met succursalen of agentschappen in de naburige dorpen. Die Vereenigingsbanken zullen nu de spaargelden, bij de agentschappen gestort. opnemen en beheeren. De agent houdt op vaste tijden zitting tot het ontvangen der spaarpenningen en teekent dit in de spaarboekjes der inbrengers aan. Terstond na elke zitting zendt hij alle ingekomen gelden per postwissel aan de Vereenigingsbank met vermelding van de namen der inleggers. Het bestuur geeft daarna aan de inleggers kennis van het inkomen hunner stortingen. Krijgt derhalve de inlegger binnen zeer korten tijd, b. v. twee dagen na zijne storting niet de kennisgeving van ontvangst, dan weet hij, dat er iets hapert, en moet terstond daarvan bericht geven aan het Centraal Bestuur ter onderzoek. Bedrog wordt op deze wijze zoo goed als onmogelijk gemaakt. In elk geval zal de agent nooit meer dan het op éène zitting ingebrachte kunnen verduisteren en dit bedrag telkens wel te luttel zijn, dan dat hij daarvoor de daaraan steeds verbonden gevaren zou willen loopen.

Voor de door hem naar het Centraal Bestuur opgezonden gelden bezit hij eene quitantie in het reçu van den postwissel. Wil een inlegger het geheel of een deel van zijn tegoed terug ontvangen, dan geeft hij daarvan kennis aan den agent, die zijn verzoek aan het bankbestuur overbrengt. Dit laatste zendt aan den opzegger per post bericht van de ontvangst zijner aanvrage met opgave, wanneer een mandaat op den agent aan hem zal worden afgezonden, en met verzoek om, indien hij soms geen aanvrage om terugbetaling deed, daarvan terstond kennis te geven aan het bankbestuur, opdat hieruit kunne blijken, of er een of andere vergissing heeft plaats gehad. Op deze wijze is het den agent onmogelijk gemaakt, zich geld te laten zenden, indien er geen opvraging is gedaan. Is de zaak in orde, dan zendt het Centraal Bureau tegelijk met het geld aan den agent het mandaat aan den belanghebbende. Na afbetaling zendt de agent het voor voldaan geteekend mandaat aan het Centraal Bestuur terug als décharge en schrijft in het spaarboekje van den inlegger de som af.

Deze regeling, meende de Commissie, is zoo eenvoudig en geeft aan de administratie zoo weinig werk en verantwoordelijkheid, dat het geen moeite zal kosten, om zelfs in de kleinste gemeente een of twee personen te vinden, die zich ten bate hunner dorpsgenooten het agentschap laten welgevallen. Een grooter bezwaar leveren de kosten op, die tengevolge van de herhaalde postwissel- en briefverzendingen vrij aanzienlijk zullen zijn. Wellicht, dat daarom wegens het hoog belang der zaak de regeering bereid zou kunnen worden bevonden, om hiervoor vrijdom van port te verleenen. Maar ook, al mocht ze dit weigeren, dan nog zoude daarin geen beletsel moge worden gevonden tot oprichting van dergelijke Vereenigingsbanken. Immers, al zou de uit te keeren intrest daardoor ook al zeer gering worden, toch zal de luttele rente en vooral de zekerheid van trouwe bewaring der gespaarde gelden menigeen tot welzijn kunnen brengen, die thans bij

gebrek aan spaargelegenheid de bespaarde gelden verkwist.

Het Rapport, hoe belangrijk het overigens ook mocht zijn, bevatte eene groote leemte. Immers, na geconstateerd te hebben, dat in Nederland slechts door het Engelsche stelsel eener Rijksspaarbank met medewerking der postkantoren een spaarbankwezen, aan de behoeften des tijds voldoende, zou kunnen worden verkregen, onderzocht het niet, in hoeverre dit stelsel wellicht ook verder aanbevelenswaardig zou zijn, maar bepaalde zich enkel, na het voordeel dezer alomtegenwoordige en steeds openstaande spaarbank in het kort te hebben aangewezen, tot de volgende opmerkingen, wat de nadeelen betreft: „Kunnen wij eene groote natie als Engeland met de onze, eene kleine, vergelijken en vooral in den tegenwoordigen tijd, bij de moeielijke omstandigheden, aan het bestaan van een klein land verbonden? Kan bij ons met dezelfde gerustheid het aanzienlijke kapitaal der spaargelden aan den Staat toevertrouwd worden, waar een catastrophe eer denkbaar is en ook met de beste bedoelingen der regeering de spaarpenningen aan grootere gevaren onderhevig zijn? Doch er is meer. Hier te lande zou de opdracht van die taak aan de postdirecteuren met vele bezwaren gepaard gaan, die Engeland met zijne uitnemende posterij, zijne op grooter schaal ingerichte administratie, zijne ruimere kantoren niet ondervond. Tegelijk met de invoering der Postspaarbanken zou bij ons menige verandering en uitbreiding aan het postwezen moeten worden tot stand gebracht, zeker niet zonder groote kosten. Maar bovendien, het is te betwijfelen, – gesteld de voordeelen waren te groot, dan dat de bezwaren mochten terughouden van de invoering, — of de regeering eerlang gezind zal zijn, het Engelsche stelsel in te voeren". Was nu de beknoptheid van het Rapport te dezen opzichte wellicht met het oog op den inhoud van den lastbrief der Commissie te verdedigen, het viel niet te ontkennen, dat hierdoor eene belangrijke zijde van het vraagstuk feitelijk zoo goed als onbesproken was gebleven.

Leemte in het Rapport.

Instelling der Nutscommissie van 1874.

Naar aanleiding van de weinig beteekenende bezwaren tegen een Rijksspaarbank ingebracht, in verband met de door de Commissie zelve geuite meening, dat alleen door eene dergelijke instelling afdoende aan de bezwaren van den bestaanden toestand zou worden tegemoet gekomen, deed het departement Doesburg in 1874 aan de algemeene vergadering een voorstel, waarbij de wenschelijkheid van het oprichten van postspaarbanken werd uitgesproken. De vergadering besloot echter liever eerst aan eene tweede Commissie (*) nog een soort suppletoir onderzoek op te dragen, *naar de werking en de voor- en nadeelen van z.g. Post-spaarbanken.*

Haar Rapport.

Op het einde van 1875 bracht deze Commissie haar rapport uit. Zij behandelde in het eerste hoofdstuk den toestand van het Spaarbankwezen in Engeland, zoowel vóór als na de invoering der postspaarbanken, met den invloed, dien deze staatsinstelling op de particuliere banken had uitgeoefend; vervolgens in hoofdstuk II België, waar bij gebrek van particulier initiatief ten dezen (in 1857 bestonden er slechts 11 spaarbanken, waarvan nog 7 door gemeenten gesticht) eerst in 1865 een Rijksspaarbank, — waarbij de agentschappen der Nationale Bank, en, waar deze niet bestonden, kantoren, door tusschenkomst van gemeenten, openbare instellingen of liefdadige personen tot stand gekomen, de inlagen aannamen — zonder medewerking der postkantoren, was opgericht; maar in 1870 ten gevolge van het gebleken succes in Engeland de postkantoren als plaatsen van inleg werden geopend; een feit, dat eene goede gelegenheid bood, om den invloed van deze laatste op de inbreng vrij zuiver na te gaan. Ten slotte volgde als „Besluit" in hoofdstuk III een overzicht van de ontwikkeling van het Spaarbankwezen in landen, waar geen Rijksspaarbank bestond; aan Nederland was daarbij dan afzonderlijk een uitgebreider

---

(*) Bestaande uit: Mrs. J. G. Gleichman, M. Mees en W. A. baron van Verschuer.

plaats ingeruimd. Het zou te ver voeren, een overzicht van den geheelen inhoud van het vrij uitgebreide rapport te geven; trouwens hier van minder belang, daar het zich bijna geheel met den toestand in den vreemde bezig houdt. Genoeg zij het daarom te constateeren, dat de Commissie alvorens Nederland te behandelen, op grond van een aantal door haar gepubliceerde cijfers tot deze conclusie komt:

„Wat de betrekkelijke toename van het getal inleggers aangaat, (blijkt), dat Engeland onder de werking der postspaarbanken eenigermate de particuliere spaarbanken van Zwitserland overtreft, doch achterstaat bij die van Saksen en Oostenrijk. België wijst eene veel hoogere percentsgewijze toename aan; doch hierbij mag niet uit het oog worden verloren het uiterst lage standpunt, waarop zich België in dit opzicht in 1857 bevond. Ook thans nog niettegenstaande deze percentsgewijze aanzienlijke vermeerdering staat België bij Nederland ten achter.

„Wat de betrekkelijke toename der in de spaarbanken belegde kapitalen betreft, (blijkt), dat zoowel Engeland als België verre door de in Saksen, Oostenrijk, Zwitserland en Pruisen onder het stelsel der particuliere banken verkregen resultaten wordt overtroffen.

„Van andere landen waren gegevens, welke tot het maken eener vergelijking in staat stelden, niet voorhanden. Zooveel echter meent de Commissie op grond van het boven aangevoerde als vaststaande te mogen aannemen, dat de wel eens geuite meening, alsof eene behoorlijke ontwikkeling van het spaarbankwezen alleen door de instelling van Staatspostspaarbanken zou kunnen worden verkregen, door het onderzoek der feiten niet wordt gerechtvaardigd."

Daarna tot Nederland overgaande, constateert de Commissie, dat ook hier de vermeerdering zoowel van het aantal inleggers als van het tegoed van 1860 tot 1873 in verhouding sterker was dan in Engeland. Toch bleef Nederland naar den

maatstaf der ingelegde kapitalen in verhouding tot de bevolking bij alle Europeesche staten, Spanje alleen uitgezonderd, ten achter, en evenzeer naar die der verhouding tusschen het getal inleggers en de bevolking, op Italië en België na. Daarentegen, waar het gold het getal spaarbankkantoren, overtroffen het buiten Engeland en België met hun postspaarbanken alleen Noorwegen, Denemarken, Zwitserland, Zweden en Saksen.

Ten aanzien van de middelen nu, om in die wanverhouding tusschen het dus betrekkelijk aanzienlijk aantal spaarbankkantoren en het geringe aantal inleggers en ingebrachte kapitalen verbetering te brengen, sloot de Commissie zich in hoofdzaak bij hare voorgangster aan. Zij onderschreef geheel het oordeel door deze over Rijkspostspaarbanken geuit, en zette dit gevoelen nog meer kracht bij, door ook harerzijds de moeilijkheid, aan eene goede, d. i. solide en toch op korten termijn opzegbare belegging van zulke groote kapitalen — als men mocht verwachten, dat in de Rijksspaarbank zouden vloeien — verbonden, aan te toonen. Immers zou tot eene gemengde belegging, als in België plaats vond, bij de hier te lande heerschende beginselen omtrent het beheer der openbare geldmiddelen wel nooit de toestemming der wetgevende macht te krijgen zijn, zoodat het reeds herhaaldelijk genoemde bezwaar tegen de uitsluitende belegging der spaarbankgelden in staatsfondsen in zijn volle kracht zou gelden.

Toch was ook deze Commissie ten volle overtuigd van de voordeelen, die de bestaande organisatie van het postwezen tot uitbreiding van de nuttige werkzaamheden der spaarbanken aanbiedt. Het bezwaar inziende, waarop waarschijnlijk het denkbeeld van de Vereenigingsbanken der vorige Commissie schipbreuk zou lijden, nl. dat op de meeste kleine plaatsen vertrouwde agenten, bereid den gevorderden last op zich te nemen, niet te vinden zouden zijn, stelde zij voor, deze eenvoudig weg te laten, daar toch het hun toegedachte werk geheel verricht kon worden op de postkantoren zelve, voor welke

die regeling zich immers slechts zou oplossen in eene vermeerdering van het getal postwissels — met de behandeling waarvan de postadministratie reeds lang vertrouwd was — en in het maken van de noodige aanteekeningen in de spaarboekjes. Desnoods zou op deze wijze éen enkele goed georganiseerde spaarbank voor de ten uitvoerlegging van dit plan voldoende zijn. Bij onverhoopt onvoldoende medewerking van de bestaande spaarbanken, zou de Commissie dan hiervoor de uitvoering van het door mr. Baert geopperde plan het meest toelachen. Alleen meende zij, dat deze Centrale Spaarbank niet moest worden gevestigd bij de wet, noch haar bestuur benoemd door den Koning, omdat het staatsgezag dan althans de zedelijke verantwoordelijkheid voor de handelingen van het dus in het leven geroepen lichaam op zich zou nemen en zich derhalve niet aan de financieele verantwoordelijkheid zou kunnen onttrekken. Veel beter ware het, dat het initiatief tot die oprichting werd genomen door particuliere personen, liefst door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, die zich reeds zoo groote verdiensten op dit gebied verwierf. Indien haar Hoofdbestuur daartoe een beroep deed op de medewerking zijner landgenooten tot het bijeenbrengen van een waarborgkapitaal op den voet als dit voor de Amsterdamsche spaarbank had plaats gehad, geen twijfel, of de Centrale Spaarbank zou weldra op hechte grondslagen zijn gevestigd.

Kritiek over dit Rapport.

Dit Rapport lokte veel polemiek uit. Vooreerst beweerde men, dat de vergelijking door de Commissie ten opzichte van de ontwikkeling van het Spaarbankwezen in landen met en zonder Rijksspaarbank op zich zelve niet zuiver gemaakt was. Immers terwijl, dank zij de strenge bepalingen op dit punt, althans in Engeland (in België kwamen particuliere spaarbanken bijna niet voor) enkel werkelijk philanthropische instellingen, wier doel was, het sparen van minvermogenden te bevorderen, spaarbanken genoemd werden, tooiden zich in de meeste andere Staten allerlei credietinstellingen of industrieele ondernemingen

met dezen titel, om daardoor crediet te vinden, of op eenige wijze daarmede haar voordeel te doen. Daar nu ook de inlagen bij dergelijke inrichtingen in de statistieken werden opgenomen, had de Commissie feitelijk zeer heterogene zaken vergeleken.

Maar bovendien, ook al ware geconstateerd, dat in sommige landen de vooruitgang van het Spaarbankwezen met dien in Engeland en België zoowel relatief als absoluut gelijkstond of hem overtrof, dan ware daarmede nog allerminst beslist datgene, waar het hier toch eigenlijk op aankwam: of het algemeen belang in Nederland al of niet zou worden bevorderd door naast de particuliere banken ook een spaarbank als rijksinstelling en door middel van postkantoren werkend op te richten? Immers wilde men op grond van de ervaring elders opgedaan besluiten tot de mindere wenschelijkheid, om hier een Rijkspostspaarbank in te voeren, dan zou men hebben moeten aantoonen òf minstens de waarschijnlijkheid, dat het Spaarbankwezen in zijn geheel daardoor achteruit zou gaan, althans niet zoo sterk vooruit als zonder haar, òf dat aan die invoering sterk sprekende nadeelen verbonden zijn, die tegen de voordeelen opwegen, òf dat nog sterker voordeelen met grond te verwachten zijn van het louter particuliere stelsel met wering eener Rijksbank.

Welnu, de Commissie heeft niets dan lof voor de zeer gunstige resultaten, zoowel in Engeland als België door de Rijkspostspaarbank voor het spaarwezen verkregen, en toont zelve met cijfers de veel aanzienlijker betrekkelijke als absolute toename in beide landen zoowel van het aantal sparenden als van de ingelegde sommen sinds de oprichting aan. Daarentegen weet zij geen enkel nadeel, dat zich in die beide Staten zou hebben voorgedaan, aan te geven, terwijl, zooals reeds zooeven is aangetoond, de redeneering omtrent den schijnbaar gunstiger stand van het Spaarbankwezen in eenige andere Staten op onjuiste cijfers berust. Neemt men nu hierbij nog in aanmerking,

a) dat in alle Staten, Nederland alleen uitgezonderd, eene dikwijls tot in bijzonderheden afdalende, strenge wetgeving, gepaard met staatscontrôle, op het particuliere spaarbankwezen bestaat; en *b*) dat in sommige ervan althans de meeste banken provinciale of gemeentelijke instellingen zijn, en de inlagen door deze publieke lichamen gewaarborgd worden; terwijl in Nederland oprichting en beheer geheel op particulier initiatief steunt en geenerlei wettelijke regeling of overheidsbemoeiing met de Spaarbanken bestaat, — en ook bij de hier heerschende meeningen niet licht ingang zal vinden — dan blijkt, dat ook uit wat in die landen zonder postspaarbank het particuliere Spaarbankwezen tot stand gebracht had, voor Nederland geen conclusie is te trekken, daar toch de invloed van beide genoemde factoren op het sparen zeker niet gering mag worden geacht.

De bezwaren tegen het laatste deel van het Rapport kunnen hier onbesproken blijven. Voor zoover ze de nadeelen van de postspaarbanken, vooral op het punt van belegging en terugbetaling van den inleg betroffen, zijn de wederzijdsche argumenten reeds vroeger in het licht gesteld; terwijl wat aangaat de voorstellen der Commissie ter verbetering van de gelegenheid tot inleg, haar plannen spoedig in hoofdzaak door de Regeering zijn overgenomen en in toepassing gebracht, zoodat ze als zoodanig later van zelve ter sprake komen.

HOOFDSTUK II.

Eerste poging tot invoering eener Rijkspostspaarbank.

Het onderwerp van eene Rijkspostspaarbank had intusschen ook bij de wetgevende macht belangstelling gewekt. Bij de beraadslaging over de Staatsbegrooting voor 1870 in de 2e Kamer vestigde mr. Fokker, lid dier Kamer, de aandacht van den minister van Financiën op de resultaten, in België en vooral in Engeland voor het Spaarbankwezen verkregen door de Rijksspaarbank met medewerking der postkantoren. De minister scheen toen de zaak niet ongezind; immers hij antwoordde, dat bij de reorganisatie der Posterijen, welke in bewerking was, ook dit punt in overweging zou worden genomen, ja, dat daaromtrent zelfs reeds een voorloopig onderzoek was ingesteld. Toen nu desniettemin in het kort daarop ingediend ontwerp tot herziening der postwet niets hieromtrent voorkwam en de minister op de betuiging van verwondering over dat zwijgen in het Voorloopig Verslag in zijne Memorie van Beantwoording zich ontwijkend uitliet, voor het oogenblik zelfs meende, zich niet te moeten uitspreken over de vraag, of de Staat den waarborg van het geheele beheer van de spaarbank op zich zou moeten nemen, diende mr. Fokker, begrijpende, dat onder deze omstandigheden van het regeeringsinitiatief niets te wachten was, bij de behandeling van het wetsontwerp als amendement een slot-

artikel in, waarbij de regeering gemachtigd werd, postkantoren te belasten met het in bewaring nemen en de terugbetaling van spaarpenningen der minvermogenden naar voorschriften, door den Koning bij maatregel van inwendig bestuur te stellen. De op die wijze ontvangen spaarpenningen zouden worden belegd in inschrijvingen op de grootboeken der Nationale Schuld. Hij verklaarde tevens, dat het daarbij zijne bedoeling was, dat in den aanvang deze staatsinstelling zou beperkt worden tot de 56 gemeenten boven de 5000 zielen, waar nog geene spaarbank aanwezig was. Daar het hem er vooral om te doen was, eene beslissing der Kamer omtrent het beginsel uit te lokken, en er tegen de tweede alinea van zijn amendement vele, deels ook door hem zelven juist geachte bezwaren werden geopperd, die de stemming onzuiver hadden kunnen maken, trok hij dat deel van zijn voorstel in. Het overblijvende gedeelte werd daarop met 46 tegen 23 stemmen verworpen. Ook nu nog gaf echter de stemming het gevoelen der Kamer niet geheel juist weêr, daar er nog onder de tegenstemmers waren, die om bijkomende redenen zich er tegen verklaarden; b. v. daar zij de postwet niet de geschikte plaats achtten, om het onderwerp te behandelen, en de zaak althans te gewichtig, om zoo maar incidenteel bij amendement te worden uitgemaakt. Voor 't overige waren de bezwaren door Regeering en kamerleden te berde gebracht de reeds vroeger gemelde: meer omslag voor de administratie, vrees voor concurrentie voor de bestaande spaarbanken, tegenzin om de bemoeiingen van den Staat uit te breiden in eene richting, waar men meende, dat particuliere krachten konden volstaan, bezorgdheid dat de schatkist in ongunstige tijden door talrijke opvragingen zware verliezen zou lijden, en daartegenover weêr, dat bij eventueele dringende behoefte de Staat van die gelden misbruik zou maken, door ze in zijn eigen belang te besteden.

Al was daarmede voor het oogenblik de zaak dus voor de voorstanders niet gunstig geschikt, de quaestie was nu eenmaal op het tapijt gebracht en kwam dan ook telkens weêr

Houding der Regeering na 1870.

ter sprake. Van de twee opvolgende ministers van Financiën bleek den eersten, mr. Blussé, ofschoon een der afstemmers van het amendement Fokker, bij nader onderzoek, zooals hij verklaarde, de zaak nog niet zoo verwerpelijk; hij trad echter te spoedig af, om voorstellen dienaangaande te kunnen indienen; zijn opvolger, mr. van Delden, was er in beginsel tegen, zoodat van hem niets te wachten viel. Bij het optreden van den minister v. d. Heim scheen de zaak echter een beter aanzien te krijgen. Bij de behandeling zijner eerste begrooting verklaarde hij diep overtuigd te zijn, dat er in de richting van het Engelsche stelsel iets gedaan moest worden, zoo mogelijk, zonder het particulier initiatief hierbij te verlammen, en wel door, als vroeger reeds herhaaldelijk was aangegeven, de postadministratie in zekeren zin kassier te doen zijn der bestaande banken. In dat geval scheen het hem ook toe, dat dit niet behoefde beperkt te blijven tot de gemeenten, waar nog geen spaarbanken bestonden. Hij beloofde een wetsontwerp tot regeling van een en ander bij de Kamer te zullen indienen. Eerst in het laatst van het volgende jaar kwam die regeling, niet echter bij wetsontwerp, maar bij eenvoudig K. B. van 28 Dec. 1875 n°. 250.

Regeling van minister v. d. Heim.

De inhoud er van was in hoofdzaak als volgt: Aan alle postkantoren en bij de nader aan te wijzen hulpkantoren der Posterijen wordt gelegenheid gegeven, inlagen te doen in die spaarbanken, die zich tot ontvangst daarvan langs dezen weg bereid verklaren. De inlagen moeten geschieden per postwissel. Na de ontvangst der eerste inlage zendt de spaarbank den spaarder een genummerd spaarboekje, waarin de gestorte som is aangeteekend. Voortaan schrijft nu bij verdere stortingen de commies deze eenvoudig in het spaarbankboekje in, teekent ze en voorziet ze met den dagstempel. De inlegger ontvangt nog bovendien van de spaarbank, zoodra deze de inlage ontvangen heeft, telkens een afzonderlijk bewijs. De spaarbank kan de kosten van het spaarboekje en de frankeerkosten zelve op zich

nemen of ten laste van den inlegger laten. Is 14 dagen na eene storting het boekje of bewijs van ontvangst der spaarbank niet bij den spaarder ingekomen, dan kan hij daarover bij het Hoofdbestuur der Posterijen reclameeren. Wil hij het geheel of een deel van zijn tegoed terug ontvangen, dan zendt hij daartoe eene aanvrage aan de spaarbank met een gefrankeerd postwisselformulier in blanco voor de terugzending van het geld. Terwijl hij ten postkantore de som in ontvangst neemt, wordt door den betrokken ambtenaar zijn boekje afgeschreven. Eens per jaar moet het boekje aan de spaarbank worden opgezonden ter bijschrijving van de rente. — De formulieren voor deze verschillende handelingen zouden door den minister van Financiën worden vastgesteld. — De kosten, aan de geldverzendingen voor inlage of terugbetaling verbonden, zijn de gewone van 5 cents voor elke ƒ 12.50 of deel daarvan; daarentegen kunnen alle gedrukte formulieren van aanvrage voor inleg of terugbetaling, ontvangbewijzen en spaarboekjes, ook al komen er eenige geschreven bijvoegsels als cijfers, onderteekening en dgl. in voor, als drukwerk gefrankeerd verzonden worden.

Kritiek daarvan.

Feitelijk kwam dus het besluit er eigenlijk op neêr, dat zoowel de spaarbanken als het publiek, opmerkzaam werden gemaakt, hoe men ook door middel van postwissels, al was er geen spaarbank in zijn woonplaats, inlagen in een spaarbank konde doen. Immers, bijna alles wat in het besluit geregeld werd, was ook voorheen mogelijk met eenvoudige gebruikmaking van de reeds bestaande bepalingen der postwet; alleen de onmiddellijke aanteekening van den inleg op het spaarbankboekje en de vergunning, om de formulieren enz. als drukwerk te frankeeren, was iets nieuws. Het groote bezwaar, dat ook vroeger tegen dergelijke uitbreiding van de werking der spaarbanken bestond, de kostbaarheid, bleef ook nu van volle kracht. Voor elken inleg moesten voldaan worden: de kosten van de postwisselkaart, geldverzending en, naar gelang

het de eerste of volgende inlagen waren, de frankeerkosten van het spaarbankboekje of der bewijzen van ontvangst. Dikwijls moest daardoor de rente van een of meer jaren reeds terstond verbruikt worden. Nu drukten die kosten wel op groote inlagen naar verhouding minder dan op kleine, maar juist het vermeerderen van de laatste was de eenige reden van bestaan van den maatregel. 't Is waar, de spaarbank kreeg de bevoegdheid, alsof ze die al niet reeds had, om een deel of het geheel der kosten voor hare rekening te nemen; maar het is duidelijk, dat dit slechts een verplaatsen van den last was en ten slotte, vooral indien er een eenigszins druk gebruik van deze wijze van inleggen gemaakt werd, toch op het bedrag der uit te keeren rente verhaald moest worden, waardoor deze aanmerkelijk moest slinken. Zoo sloot dan ook b.v. de spaarbank te Rotterdam, die zich bereid verklaard had, inlagen aan te nemen van ingezetenen uit gemeenten in Zuid-Holland, waar geen spaarbank bestond, en daarbij zelve alle kosten te dragen, kleine inlagen onvoorwaardelijk uit. Had men werkelijk de posterijen op eenigszins afdoende wijze willen doen medewerken tot uitbreiding van het Spaarbankwezen, dan zoude daartoe in de eerste plaats groote kostenverlaging der geldverzending zelve, waartoe de bestaande wet (art. 26) den Koning machtigde, ingevoerd moeten zijn, of nog liever, met toestemming der wetgevende macht, portvrijdom.

Bovendien bestond er echter nog een ander bezwaar, dat ook zou zijn gebleven en het slagen der proef belet zou hebben, al ware volledige portvrijdom geschonken. Het vertrouwen, bij elke credietinstelling zoo noodzakelijk, is bij de spaarbank voor alles een vertrouwen in personen, in casu het bestuur. De arbeider kan de soliditeit eener bank niet beoordeelen; maar hij vraagt, of hij de leden van het bestuur kent en hun vertrouwen kan schenken. En dit op bekendheid, zoo al niet persoonlijke, dan toch met den naam en de algemeene achting, waarin een persoon staat, berustende vertrouwen, viel hier,

waar de nieuwe inleggers uit andere dikwijls op vrij aanzienlijken afstand gelegen plaatsen moesten komen, natuurlijk geheel weg, terwijl de Staat door geen waarborg aan dit gemis tegemoet kwam.

De maatregel had dan ook weinig succes. Slechts betrekkelijk weinige spaarbanken (in 1876: 49) toonden zich bereid tot medewerking en nog wel met de opmerking, dat zij niet veel heil van den maatregel verwachtten. 1 Mei 1876 trad het K. B. in werking; in de rest van dat jaar werden nog verzonden 98 spaarbankpostwissels tot een bedrag van *f* 3.621.— Naar aanleiding van dit mager resultaat werd bij K. B. van 14 Februari 1877, n°. 22, het recht op postwissels, strekkende tot het beleggen of terugbetalen van gelden in spaarbanken, tot op de helft verlaagd, maar zonder dat het gebruik er van veel toenam; immers in 1877 werden verzonden 319 spaarbankpostwissels tot een bedrag van *f* 19.696.—; in 1878 441 stuks tot een bedrag van *f* 16.708.— en in 1879 380 van *f* 14.495.—; in plaats van toeneming, wezen dus zoowel het aantal postwissels als de daarop gestorte sommen achteruitgang aan.

Het resultaat van gemelde regeling.

Intusschen werden andere krachtiger maatregelen genomen. In de laatste maanden van 1877 reeds verklaarde mr. Tak, de eerste chef van het nieuw opgerichte Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid, zich voorstander van een Rijkspostspaarbank en beloofde voorstellen daaromtrent aan de Kamer te zullen indienen. Na eenige vertraging, veroorzaakt door onderhandelingen met de ambtenaarsvereeniging *Eigen Hulp*, die het plan tot het stichten eener Spaarbank voor Nederland, in den trant van die door mr. Baert aangegeven, had opgevat, maar welke onderhandelingen afsprongen, werden in Mei 1879 door hem twee wetsontwerpen aangeboden; het eerste bepaalde, dat voortaan het overmaken van gelden aan particuliere spaarbanken, en de terugbetaling ervan door deze aan de inleggers, alsmede de briefwisseling tusschen beide over een en ander geheel vrij van kosten zou

Regeerings-voorstel tot invoering eener Rijks-postspaar-bank.

geschieden; het tweede behelsde de oprichting eener Rijksspaarbank met de postkantoren als ontvang- en uitbetalingskantoren. De bedoeling van het eerste ontwerp was blijkbaar, om voor de particuliere spaarbanken de concurrentie zoo gemakkelijk mogelijk te maken en daardoor den tegenstand van haar beschermers, die van de invoering der Rijkspostspaarbank vernietiging der particuliere spaarbanken vreesden, te breken. De opvolgende regeering echter — want het ministerieel leven van mr. Tak was te kort, om zijn voorstellen in het Staatsblad te kunnen brengen — trok, terwijl ze het tweede ontwerp handhaafde, het eerste in. Zij ging daarbij uit van de meening, dat, nu de Staat zelf optrad als beheerder eener spaarbank, — die, dank zij haar algemeene verspreiding, onder elks bereik zou vallen, — de behoefte aan gelegenheid, om door tusschenkomst der Posterijen spaarpenningen naar en van bijzondere spaarbanken over te maken, ophield te bestaan. De bijzondere banken konden nu haar locaal karakter behouden. De regeering achtte het daarenboven onbillijk, terwijl de grondslag, waarop het andere ontwerp rustte, was, dat de Rijksspaarbank zelf in al haar uitgaven zou voorzien, aan de particuliere spaarbanken kosteloos hulp te gaan verleenen. Maar ook al wilde men hier overheen stappen, dan nog noemde zij het bedenkelijk, staatshulp te gaan verleenen aan alle particuliere banken, zonder vooraf te onderzoeken, of zij uit het oogpunt van soliditeit die hulp wel verdienden. Immers, waar die soliditeit ontbrak, zou de regeering met haar ondersteuning meer kwaad dan goed doen. Een strenge contrôle over alle banken zou dus noodzakelijk aan den maatregel moeten verbonden worden, en de moeilijkheid, om deze op den duur door te voeren, was bekend.

Aanneming van het voorstel.

Zooals gezegd is, werd het tweede ontwerp gehandhaafd. Na ten gevolge van het onderzoek in de afdeelingen en tijdens de openbare beraadslaging in enkele onderdeelen te zijn gewijzigd, werd het na in de beide Kamers der Staten-Generaal te

zijn aangenomen door bekrachtiging des Konings de Wet van 25 Mei 1880 n°. 88.

Deze Wet nu bepaalt: De Rijkspostspaarbank is gevestigd te Amsterdam, onder beheer van een bezoldigden directeur, terwijl een Raad, uit minstens 5 en hoogstens 7 leden bestaande, het toezicht uitoefent. De directeur is uitsluitend aan dezen Raad rekenplichtig en voor 't overige verantwoordelijk aan den minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid. De instructiën van den directeur en de verdere ambtenaren alsmede de voorschriften tot regeling der werkzaamheden van den Raad worden na advies van den Raad bij Koninklijk Besluit vastgesteld. Inlagen in en terugbetalingen uit de spaarbank kunnen op den voet en de wijze, bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur te bepalen, geschieden op alle postkantoren en op die hulpkantoren, die door den minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid daartoe worden aangewezen. De inlagen en terugbetalingen worden ingeschreven in een spaarbankboekje ten name des inleggers en telkens gewaarmerkt met de handteekening van den dienstdoenden beambte en diens dagstempel. Het minimum van elken inleg is *f* 0.25; het maxinum *f* 800.— Stijgt het kapitaal hetzij door stortingen, hetzij door aanwas van intrest daarboven, dan wordt dit meerdere wel aangenomen, maar daarvan geen rente uitgekeerd. Minderjarigen en gehuwde vrouwen kunnen te hunnen namen inlagen doen en terugbetaling ontvangen zonder tusschenkomst van hunnen vader, voogd of echtgenoot: behoudens verzet van deze laatste. Voor de minderjarigen vervalt ten opzichte dezer inlagen het vruchtgenot ex art. 366 B. W. (*) De spaarbankboekjes worden kosteloos uitgereikt. Bij verlies kan een nieuw exemplaar voor 50 cents

Inhoud der Wet.

(*) Deze bepaling is gemaakt, ten einde te gemoet te komen aan de administratieve bezwaren, die anders van de verplichting tot uitkeering der jaarlijksche rente aan den vader of de moeder het gevolg zouden zijn. Het bedrag er van, in maximum *f* 21.12, zal trouwens telkens slechts gering zijn.

worden verkregen. De Staat waarborgt aan de inleggers zonder eenig voorbehoud de teruggave hunner inlagen en de betaling der rente. Het bedrag der rente is 2.64 pCt. Deze rente loopt: voor inlagen, gedaan van den 1en tot den 15en van elke maand, van den 16en dier maand; en voor die van den 16en tot en met den laatsten, van den 1en der volgende maand. De rente, welke 31 December van elk jaar verschuldigd is, wordt bij het kapitaal van den inlegger gevoegd en als zoodanig weder rentegevend. Voor onderdeelen van een gulden wordt geen rente vergoed; en evenzeer gedeelten van een cent bij de vaststelling van het rentebedrag verwaarloosd. — Aan elke opvrage van gelden door den inlegger wordt binnen 14 dagen voldaan. In buitengewone omstandigheden kan de Koning dezen termijn echter tot 6 maanden verlengen.

De Nederlandsche Bank is kassier der Rijkspostspaarbank en bewaart haar eigendommen. Het kapitaal der Spaarbank wordt behoudens een klein bedrijfskapitaal, dat voor terugbetalingen beschikbaar blijft, belegd voor een deel in Nationale Schuld, obligatiën ten laste van provinciën, gemeenten en waterschappen, alsmede in pandbrieven van door den Koning goedgekeurde hypotheekbanken, en voor een ander deel, in geen geval echter voor meer dan de helft, in beleening voor 3 maanden of korter op onderpand van fondsen, die de Nederlandsche Bank als zoodanig aanneemt. Deze belegging geschiedt in overleg met en onder goedkeuring van den Raad van Toezicht. Uit hetgeen de Rijkspostspaarbank meer aan rente maakt dan zij aan de inleggers uitkeert, moeten alle kosten bestreden worden. Het overige, waarbij nog te voegen is het tegoed van inleggers, die dertig jaar hebben laten verloopen, zonder iets meer van zich te laten hooren, en welk tegoed na dien tijd is verjaard ten bate der Rijkspostspaarbank, wordt tot reservefonds aangelegd, om eventueele verliezen daaruit te dekken. Het reservefonds blijft (?) het eigendom van den Staat.

Alle kosten der Rijkspostspaarbank, zoowel als de teruggave

door haar daarvan worden op de Staatsbegrooting gebracht. De brieven en ver dere stukken, den dienst der Rijkspstspaarbank betreffende, zijn vrij van briefport. Ter vergoeding van dien vrijdom keert de Spaarbank uit den verdienden intrest, na aftrek van de aan de inleggers verschuldigde rente en alle verdere onkosten, jaarlijks aan het Rijk uit tien cents per inlegger.

Maandelijks moet de Staatscourant het bedrag der in de spaarbank ingebrachte en door haar terugbetaalde sommen vermelden; terwijl daarin tevens jaarlijks een uitvoerig verslag omtrent den toestand in het afgeloopen jaar moet worden opgenomen.

De Koning behoudt zich de bevoegdheid voor, om, ten einde het inleggen van kleine sommen te bevorderen, spaarbankzegels in omloop te brengen. Deze kunnen dan in plaats van geld worden ingelegd.

De wet zoude op een nader door den Koning te bepalen tijdstip in werking treden.

Bij K. B. van 10 Januari 1881 n°. 2 werd de algemeene maatregel van inwendig bestuur vastgesteld, die volgens art. 5 der Wet nader den inleg en de terugbetaling der spaarpenningen moest regelen. Daarin werd o. a. bepaald: De kantoren, waar gelegenheid tot inleggen in de Rijkspostspaarbank wordt gegeven, zijn hiervoor dagelijks, des Zondags niet uitgezonderd, op de door den minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid te bepalen uren open. Die uren worden aan de buitenzijde van het kantoor aangekondigd. De spaarbankboekjes worden volgens een door den minister vastgesteld model uitgegeven en van een daarop gedrukt nummer voorzien. Een verloren boekje wordt door een nieuw vervangen op een door den eigenaar geteekende aanvrage; echter eerst zes weken na de aanvrage. De handteekening van den inlegger moet daarbij door den burgemeester zijner woonplaats zijn gelegaliseerd. Van het afgeven van zulk een duplicaat wordt tevens kennis gegeven aan den directeur van het postkantoor, waar de eerste

Koninklijk Besluit van 10 Januari 1881 n°. 2.

inlage op het verloren boekje is geschied; of van dat, door den inlegger bij verandering van woonplaats aangewezen, om eventueel terstond zonder opzeggingstermijn zeker bedrag (eerst *f* 10.— na 't K. B. van 15 Mei 1883 n°. 45. *f* 25.—) te kunnen terug ontvangen. Komt een boekje, waarvan een duplicaat is afgegeven, later weder in, dan wordt het ter onderzoek door den postbeambte ingehouden tegen afgifte van een ontvangbewijs. De om eenige reden door de postbeambten of den directeur der Rijkspostspaarbank afgekeurde boekjes worden kosteloos door nieuwe vervangen.

Wie nu in de Rijkspostspaarbank wil inleggen, begint met eene verklaring te onderteekenen, dat hij zich onderwerpt aan de bepalingen der Wet en aan die tot uitvoering daarvan door de bevoegde macht gegeven. Tevens worden in een register zijn naam, beroep, woonplaats, dag en plaats zijner geboorte ingeschreven en deze opgaven door hem onderteekend. Waar een bestuur of een lid daarvan zich aanmeldt, om voor eene vereeniging in te leggen, wordt hij niet toegelaten dan nadat den directeur der bank zijne bevoegdheid daartoe is gebleken. Inlagen ten behoeve van derden kunnen geschieden met de bepaling, dat daarover eerst na zekeren termijn zal kunnen worden beschikt. In dat geval wordt hiervan aanteekening gehouden op de eerste bladzijde van het spaarboekje. (De eigenaar daarvan kan dan echter nog een ander boekje krijgen, waarop hij zonder die beperkende voorwaarde zelf kan inleggen.) Na elke inlage van *f* 10.— of hooger (na het K. B. van 15 Mei 1883 n°. 45. *f* 25.— of meer) ontvangt de inlegger binnen 5 dagen (sedert het K. B. van 15 Mei 1883 n°. 45. tot 14 dagen verlengd) van den directeur der spaarbank bericht, dat deze som te zijnen name is geboekt. Ontvangt hij dit bericht niet binnen dien termijn, dan moet hij terstond rechtstreeks bij dien directeur reclameeren ter onderzoek, en evenzeer, indien hem uit de kennisgeving van den directeur blijkt, dat het saldo niet overeenstemt met de inschrijving in zijn boekje.

Inlagen van *f* 1.— kunnen geschieden door middel van blauwe postzegels, op daartoe kosteloos verkrijgbaar gestelde formulieren vastgehecht.

Terugbetalingen tot een bedrag van hoogstens *f* 10.— (sedert K. B. van 15 Mei 1883 n°. 45. *f* 25.—), mits niet uitmakende het geheele saldo tegoed van den inlegger, geschieden terstond op aanvrage tegen quitantie door het postkantoor, waar het boekje is uitgegeven, of dat daarvoor bij verandering van woonplaats op verzoek van den inlegger door den directeur der Rijkspostspaarbank nader is aangewezen. Voor uitbetaling van 1°. hooger bedragen of wel het saldo der rekening, 2°. elk bedrag, hoe gering ook, bij een ander dan het zooeven genoemd kantoor, moet de inlegger eene aanvrage daartoe, in tegenwoordigheid van den betrokken postambtenaar, onderteekenen. Deze wordt aan den directeur der Rijkspostspaarbank opgezonden, welke, indien er geen bezwaar tegen de uitbetaling blijkt te bestaan, een order van betaling, ten name van den inlegger, dezen rechtstreeks toezendt. De uitbetaling volgt, wanneer binnen vier weken deze voor voldaan geteekende order aan het daartoe aangewezen kantoor is aangeboden. Na dien termijn is ze vervallen en moet een nieuwe aanvraag geschieden. Wil men een ander voor zich de terugbetaling doen ontvangen, dan moet deze voorzien zijn van eene behoorlijke notarieele of onderhandsche volmacht. De vader, voogd of echtgenoot, die zich tegen uitbetaling op een spaarboekje van een aan zijn gezag onderworpene wil verzetten, moet daartoe schriftelijk aangifte doen bij den directeur. Hij ontvangt van dezen hiervan een ontvangstbewijs. Bij terugbetaling van door vereenigingen en dgl. gestorte gelden, moet eerst de bevoegdheid tot het ontvangen daartoe van den aanvrager blijken. Is een inlegger overleden, dan wordt uitbetaling gedaan aan wie ten genoege van den directeur blijkt rechthebbende te zijn.

Komt het aan den directeur der spaarbank, hetzij, omdat een inlegger zijn boekje is kwijt geraakt, hetzij, omdat een

vader voogd of echtgenoot zich tegen de uitbetaling heeft verzet, of om welke andere reden ook, niet wenschelijk voor, dat de rechtstreeksche uitbetaling door een postbeambte geschiede, dan geeft hij daarvan den directeur van het betrokken postkantoor kennis. Ook in andere gevallen van twijfel omtrent het gerechtigd zijn van eenig persoon tot het ontvangen van uitbetaling zijn de postbeambten verplicht, deze te schorsen, tot die bezwaren zijn opgeheven.

Jaarlijks, in de maand, waarin de eerste inlage geschiedde, moet het spaarboekje aan den directeur der spaarbank worden opgezonden ter bijschrijving der in het afgeloopen jaar (31 December) verschenen rente. Bij terugbetaling van het geheele tegoed van een inlegger wordt nochtans ook de rente over het verstreken gedeelte van het loopende jaar daarbij gevoegd. Als dag van uitbetaling wordt aangenomen de dag volgende op dien van de toezending der order van betaling.

Waar onderteekening van den inlegger vereischt is. worden nog eenige formaliteiten voorgeschreven, in acht te nemen, als hij niet schrijven kan. Ten slotte wordt aan de ambtenaren, met de uitvoering van wet en besluit belast, verboden aan personen, vreemd aan de administratie, eenige inlichting omtrent de inleggers of hun tegoed te verstrekken.

Karakter der Rijkspostspaarbank.

De Rijkspostspaarbank, zooals de Wet van 25 Mei 1880 haar heeft gevestigd, is eene bijzondere onderneming van den Staat, gevoerd voor zijne rekening door eene afzonderlijke administratie, maar waarvan niettemin opperbeheer en toezicht berusten bij den minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, die dan ook voor den goeden gang van zaken aan de Staten-Generaal verantwoordelijk is. Dit karakter der instelling brengt mede, dat zoowel de ambtenaren ter directie als de Raad van Toezicht door den Koning benoemd en hunne tractementen en presentiegelden uit de bij de staatsbegrooting daarvoor toegestane sommen betaald worden. De geheele afzondering van het beheer is louter uit het oogpunt van soli-

diteit geschied, om een afdoenden waarborg te hebben, dat niet in tijd van nood de regeering zich ten behoeve van den Staat aan deze gelden zou vergrijpen. De Staat waarborgt aan de inleggers, welke ook de uitkomsten mogen zijn van de belegging der spaargelden, steeds (slechts zeer buitengewone gevallen uitgezonderd) de ingelegde gelden integraal uit te betalen. Daarentegen behoort aan hem ook het voordeelig slot, dat jaarlijks overblijft van de gemaakte rente en verjaarde gelden, na aftrek van hetgeen de bank verschuldigd is. Dit wordt daardoor als het ware tegenover de risico, die hij loopt door zijn waarborging der inlagen, de winst, die de onderneming voor hem oplevert; hij zou het telkens onder zijne inkomsten in de begrooting kunnen opnemen. In zijn eigen belang, om niet misschien in ook voor hem moeilijke tijden door zijn waarborging der inlagen gedwongen te zijn, nog een deficit in de spaarbank te stoppen, vormt hij het echter tot een reservefonds.

Reservefonds.

Dit reservefonds is eene gelukkige oplossing van eene lastige quaestie. Immers, is het billijk, te verlangen, dat instellingen als de spaarbank den Staat op geen kosten jagen, zeer wenschelijk mag het geacht worden, dat zij evenmin een bron van inkomsten voor hem worden, en dit zoowel uit een principiëel oogpunt, - daar het feitelijk voor een groot deel een belasting op het roerend vermogen juist der minder vermogende klassen zou zijn, — als uit dat eener practische politiek; want de indruk daarvan op de groote massa zou ongetwijfeld zeer slecht zijn. De spaarbank moet dus winst noch verlies opleveren. Bij eene credietinstelling, die naast goede ook stellig ongunstige jaren kan verwachten, is dit echter een onmogelijk te vervullen eisch. Het instellen eener reserverekening, waarop eventueel winst en verlies tegen elkaâr vernietigd kunnen worden, en die, zoolang de eerste de overhand heeft, steeds een reëele waarborg te meer ook voor den inlegger is, dat de Staat zijne verplichtingen zal nakomen, is dus de beste regeling. Aan den groei van deze reserve is in de wet geen

enkele grens gesteld. Bij het Voorloopig Verslag kwamen sommige leden der 2e Kamer hiertegen op en gaven den wensch te kennen, dat, evenals in België, telkens na afloop van zeker tijdperk het deel van het reservefonds, dat geacht kon worden boven de behoefte aanwezig te zijn, onder de dan bestaande inleggers te verdeelen naar gelang van het bedrag en den duur van hunnen inleg gedurende dat tijdperk. Andere leden meenden echter, dat hierdoor niet alleen de concurrentie met de particuliere spaarbanken bij de vele voordeelen, die de Rijksbank toch al boven deze bood, te geducht zou worden, maar ook, dat steeds een deel der inleggers op die wijze zou worden benadeeld; zij nl., die door hun inleg wel hadden bijgedragen tot het vormen van die overwinst, maar op het tijdstip der verdeeling geen spaarboekje meer hadden. De regeering verklaarde in haar antwoord, dat het reservefonds al zeer belangrijk zou moeten wezen, eer het geacht kon worden meer te bezitten dan tot verzekering van het doel zijner instelling noodig kon zijn (*). Zoodra dit nochtans het geval werd, zou er zeker aanleiding bestaan, dat meerdere op de een of andere wijze aan de inleggers ten goede te doen komen, maar tot zoolang achtte zij het beter, de zaak aan nadere wetsbepaling over te laten

Belegging der gelden.

Een tweeden waarborg tegen verlies, zoowel voor den Staat als vooral voor de inleggers, levert de wijze van belegging der gelden door de Rijkspostspaarbank op. Oppervlakkig zou men kunnen meenen, dat deze voor de inleggers, wier tegoed immers onder alle omstandigheden door den Staat is gewaarborgd, vrij onverschillig kan heeten. Niet alleen echter *of*, maar ook *wan-*

(*) Zij had er bij kunnen voegen, dat dit in ieder geval veel langer zou duren dan in België, — niettegenstaande de bank daar 3 pCt. uitkeert aan de inleggers — omdat de spaarbank daar voor een deel tevens Staatsdepositobank is, en als zoodanig ook buiten de sommen, die zij als spaarpenningen ontvangt en rentegevend maakt, nog andere bronnen van inkomst bezit, waardoor voornamelijk hare hooge winstuitkeeringen mogelijk zijn.

neer zij bij gebleken behoefte over hun spaarpenningen zullen kunnen beschikken, is voor de groote meerderheid der inleggers een zaak van het hoogste belang. Als bij een dreigenden oorlog of andere zeer zorgvolle omstandigheden de waarden der spaarbank tijdelijk zeer zijn gedaald, ja wellicht niet te réaliseeren, dan is de Staat, dank zij de bepaling, dat de Koning de uitbetaling der opgezegde sommen 6 maanden kan uitstellen, steeds gedekt; terwijl de minister bovendien in zijne Memorie van Antwoord aan de 2e Kamer voor den Staat de bevoegdheid handhaafde, om dezen termijn nog te verlengen, zij het ook, dat daarvoor dan eene wet noodig zou zijn. Die omstandigheden kunnen echter evenzeer — en zullen het ook dikwijls — vele inleggers tijdelijk hun broodwinning doen verliezen; men denke o. a. aan werklieden, die bij eene mobilisatie worden opgeroepen. Ontbreken dezen dan de noodige gereede middelen, om alleen of met hun huisgezin te blijven leven, dan moeten die ten koste van alles, in ieder geval met groote opofferingen en verliezen verschaft worden. Zijn dit nu inleggers, die wellicht met groote moeite jaren lang hebben gespaard, dan gaat het niet aan hen, wanneer zij bij dergelijke groote behoeften hun spaarpenningen komen opvragen, te antwoorden: in het staatsbelang is het noodig geoordeeld, de uitbetaling 6 maanden uit te stellen. Er zou alsdan zeker alle reden zijn, om aan de deugdelijkheid eener inrichting, waarbij dat noodig bleek, te twijfelen. Vandaar het groote belang, om althans eene gedeeltelijke belegging te hebben, die steeds spoedig zonder groote schade los te maken is. De wet heeft daarvoor dan ook gezorgd, door voor te schrijven, dat behoudens eene som als bedrijfskapitaal beschikbaar te houden, — welke, daar in gewone tijden steeds meer inkomt dan uitgaat, zeer gering kan zijn, — de ingelegde gelden moeten belegd worden in de Nederlandsche effecten, die zij opnoemt, en voorts voor hoogstens de helft van het geheele kapitaal in beleening op effecten voor hoogstens 3 maanden. Daar dit laatste bedrag wel niet op precies denzelfden tijd belegd zal zijn, kan ook bij

zeer talrijke plotselinge opvragingen, in verband met het feit, dat met elke uitbetaling veertien dagen kan gewacht worden, waarschijnlijk steeds het benoodigde kapitaal zonder eenig verlies beschikbaar zijn. Voor den Staat wordt op deze wijze ook vermeden de noodzakelijkheid, om zijn crediet op oogenblikken, dat het wellicht voor hem van het hoogste belang is, dit op te houden, door geforceerd verkoopen van zijn eigen schuld te verzwakken, waartoe hij toch, was er een aanzienlijk reservefonds aanwezig, althans zedelijk verplicht zoude zijn (*). De aanvragen tot uitbetaling zullen nu, dank zij de gereede uitbetaling aan de eerste vragers, waarschijnlijk beperkt blijven tot diegenen, welke werkelijk behoefte aan hun geld hebben. Vooreerst toch zullen zij, die uit vrees hun tegoed opvroegen, het voor een groot deel laten staan of weder spoedig terugbrengen, indien blijkt, dat de spaarbank blijft uitbetalen. De ondervinding, zoowel in 1870 bij onze eigen spaarbanken als vroeger en later in het buitenland op dit punt opgedaan, laat daaromtrent geen twijfel over. En inleggers, die van de lage koersen der effecten zouden willen profiteeren, zullen er uithoofde van het zeer beperkte maximum van inleg, waarover rente wordt uitgekeerd, slechts weinige zijn. Eventueel zou men deze laatste, indien zij zich nochtans sterk deden gelden, steeds kunnen terughouden door den maatregel, in 1870 te Parijs genomen en voor Nederland o. a. door mr. Kerdijk aanbevolen,

---

(*) Wel is waar, zou hij zijn effecten kunnen beleenen of zijn andere binnenlandsche waarden (geen staatsfondsen zijnde), die gewoonlijk doorgaan voor minder aan daling onderhevig dan de staatsobligatiën, verkoopen. Tegen het eerste pleit echter, dat de maatregel in dergelijke omstandigheden met groote kosten gepaard zal gaan en de daarmede verkregen som slechts betrekkelijk gering zal zijn door de vereischte — vrij aanzienlijke — overwaarde en de gedaalde waarde der effecten. In het tweede geval is de kans groot, dat de beurs in het eigen land te zeer onder den invloed der omstandigheden zal zijn, dan dat zij een noemenswaardig bedrag van die fondsen, althans anders dan eveneens tot zeer lage koersen zou kunnen opnemen, en in het buitenland zijn zij incourant.

om de uitbetalingen op aanvrage ook dan nog niet geheel te schorsen, maar te beperken, door ze te doen plaats hebben bij b. v. veertiendaagsche termijnen, telkens van niet groot bedrag. Zij, die werkelijk door behoefte tot opvraging gedreven worden, zullen hierdoor meestal voldoende worden gebaat en tegenover de overigen, die de Spaarbank misbruiken, om eenige winst te behalen, mag in zulke omstandigheden zeker het belang der Spaarbank en van den Staat zwaarder wegen dan het hunne. Al spreekt de wet zich over een dergelijken maatregel niet uit, waar het meerdere, het geheel staken der uitbetaling den Koning vrijstaat, kan hij stellig ook dit mindere bevelen.

De afwisselende, soms zeer laag dalende rentevoet, waartegen op prolongatie geld wordt uitgeleend, in verband met de omstandigheid, dat men het nu eenmaal meer overeenkomstig den aard eener spaarbank acht, eene vaste dan eene afwisselende rente te geven, maakte het noodig den intrest, door de Rijkspostspaarbank uit te keeren, zeer matig te stellen, naar het oordeel van velen in den aanvang zelfs te matig, zoodat zij er mislukking van de geheele instelling van vreesden. Intusschen levert de Spaarbankinstelling, vooral voor hen, die geen particuliere bank onder hun bereik hadden, en voor dezen in de allereerste plaats werd ze toch opgericht, nog altijd zoovele voordeelen op, dat deze vrees terecht geen gewicht in de schaal heeft gelegd. Daarenboven de intrest is wel laag, maar gaat ten eersten zeer spoedig, immers hoogstens 14 dagen na den inleg in, (*) en in de tweede plaats loopt hij reeds van af het bedrag van één gulden; in beide opzichten is het met de meeste particuliere spaarbanken minder gunstig gesteld. Het eenigszins Rentecijfer.

(*) In verband met het feit, dat elke 10 dagen afrekening tusschen de schatkist en de spaarbank plaats heeft en dan eerst laatstgenoemde de beschikking over haar voordeelig saldo van inleg en terugbetaling erlangt, ontvangen dus de inleggers door elkaâr terstond rente van het oogenblik, dat hun inleg de spaarbank bereikt.

zonderling gebroken schijnend cijfer der rente is louter zoo gekozen voor het gemak der administratie bij de renteberekening, daar het nu door 24 (het getal der halfmaandelijksche termijnen in een jaar) deelbaar is en dan 0.11 als quotient geeft. Om aan het einde des jaars of bij de eindrekening de verschuldigde rente van een spaarboekje te weten, heeft men dus slechts ieder aantal volle guldens te vermenigvuldigen met het getal termijnen van 14 dagen, waarover hun rente loopt, de aldus verkregen producten samen te tellen en de som hiervan te vermenigvuldigen met 0.11 cent.

Bewijskracht van het spaarbankboekje.

De inlagen zoowel als de terugbetalingen worden door de postbeambten in het spaarbankboekje van den inlegger ingeschreven. Mits deze zorge, dat dit naar behooren geschiedt, levert het boekje voor hem den volledigen titel van zijn recht op en geldt als zoodanig bij verschil met de boeken ter bankdirectie gehouden boven deze. Het Engelsche stelsel op dit punt brengt mede, dat de inlegger voor elke inlage, hoe gering ook, een bewijs van ontvangst krijgt van den postmeester-generaal. Totdat hij dit bewijs ontvangen heeft, en daarvoor is een termijn van hoogstens 10 dagen gesteld, heeft de notitie in zijn spaarboekje bewijskracht voor zijn inleg. Ontvangt hij binnen 10 dagen het ontvangbewijs niet en reclameert hij daarover bij den postmeester-generaal, dan wordt de bewijskracht van zijn boekje met 10 dagen verlengd. Verzuimt hij dit laatste echter, dan gaat de bewijskracht van zijn boekje, althans tegenover de Postspaarbank verloren, daar overigens alléén het ontvangbewijs van den postmeester-generaal als volledig bewijs van inleg geldt. Hier echter, waar enkel voor vrij aanzienlijke inlagen (eerst van *f* 10.— en hooger, later van *f* 25.—) deze bewijzen van ontvangst door den directeur der Rijkspostspaarbank worden toegezonden aan den inlegger, heeft men dit systeem niet over kunnen nemen en geldt derhalve bij het ontbreken van iedere beperkende bepaling daaromtrent het boekje steeds als bewijs van inleg. De omstandigheid, dat elk boekje eens per

jaar (*) moet opgezonden worden ter rentebijschrijving, maakt de contrôle nochtans vrij afdoende, te meer, daar de inlegger bij groote inlagen steeds zijn bewijs van ontvangst krijgt, waarbij tevens zijn geheele saldo tegoed wordt vermeld, en dit laatste evenzeer het geval is bij elke order tot uitbetaling; zoodat fraude der postambtenaren in den regel althans slechts tijdelijk en bij kleine bedragen zal kunnen voorkomen.

Wijze van terugbetaling.

Heeft de inlegger eenmaal een spaarboekje verkregen, dan kan hij:

1°. indien zijn saldo ten minste het toelaat, zonder dat het wordt uitgeput, bij het kantoor van uitgifte of bij het later door hem daartoe aangewezene *f* 25.— eenmaal 's weeks terstond op aanvrage bekomen. De beperking tot het kantoor van uitgifte, resp. het nader aangewezene is ingevoerd ter keering van bedrog, opdat niemand op een boekje, hem niet toebehoorende, betaling zou kunnen ontvangen. Immers op dat kantoor berust zijn eerste handteekening, bij uitgifte van het boekje geplaatst in het register (bij het later aangewezen kantoor door hem herhaald); en deze kan nu worden vergeleken met die zijner voldaanteekening op het boekje, welke in tegenwoordigheid van den postbeambte moet geschieden.

2°. bij elk voor den Spaarbankdienst geopend kantoor opvragingen zoowel als stortingen doen (†), het z. g. cross-entry system. Ziehier nu een voordeel, dat de Rijksspaarbank alleen, dank zij haar eenheid over het gansche land, kan verschaffen. Particuliere banken met haar locaal karakter kunnen elkaâr

(*) Dat dit geschiedt in de maand, waarin het boekje is uitgegeven, is in het belang der administratie, om daardoor nl. opeenhooping der boekjes in sommige tijden van het jaar te voorkomen, en bovendien eene goede contrôle mogelijk te maken, dat ieder zijn boekje inzendt.

(†) Ter controleering der handteekeningen onder deze aanvragen (en onder die tot aanwijzing van een ander kantoor dan dat van uitgifte van het spaarboekje, om onmiddellijke terugbetaling tot *f* 25.— te kunnen erlangen) dient vooral de onderteekende verklaring, waarvan op blz. 84, reg. 12 v. b. gesproken is, welke dan ook ter directie te Amsterdam wordt bewaard.

dien dienst wederkeerig nooit bewijzen, omdat de een de soliditeit van de andere niet genoeg vertrouwen kan, daargelaten nog, dat de statuten onderling te zeer verschillen. Toch behoeft het niet gezegd, hoezeer deze faciliteit het sparen bevordert en het verkwisten tegengaat, zoowel voor hen, die nu en dan van woonplaats wisselen, en niet telkens genoodzaakt worden hun tegoed op te vragen en over te doen schrijven, met het groote gevaar, dat het dan door de vingers glijdt, als ook voor de werklieden, die tijdelijk op zekeren afstand van hunne woonplaats, vooral 's zomers, arbeid vinden en nu terstond het overschot hunner verdiensten, zonder lastige formaliteiten en zeker kunnen beleggen.

Voordeelen der Rijkspostspaarbank voor den Staat.

Resumeerende, kan derhalve getuigd worden, dat de Rijkspostspaarbank, zooals ze georganiseerd is, voor den Staat de kans op verlies, dank zij: 1°. het beperkte maximum van inleg, 2°. de gemakkelijk te realiseeren belegging, 3°. het reservefonds, 4°. het uitstel van betaling in hoogen nood, zoo goed als geheel heeft doen vervallen, terwijl ze het hem mogelijk maakt, aan de hooge sociale beteekenis van het sparen voor de minder bevoorrechte kringen der bevolking, eindelijk recht te doen wedervaren, door voor haar de gelegenheid te openen van hare spaarpenningen steeds overal veilig, gemakkelijk en desnoodig spoedig realiseerbaar te beleggen.

Opening van den dienst.

Bij K. B. van 5 Maart 1881, n°. 36 werd bepaald, dat de wet van 25 Mei 1880 n°. 88, tot instelling der Rijkspostspaarbank 1 April d.a.v. in werking zou treden. Met ingang van denzelfden datum werden tevens de K. B. van 28 Dec. 1875 n°. 250 en 14 Feb. 1877 n°. 22, betreffende de medewerking der postadministratie tot inbreng van gelden in spaarbanken, ingetrokken.

Heeft het langen tijd geduurd, voor de regeering er toe heeft kunnen besluiten, hier een Rijkspostspaarbank op te richten, het moet gezegd worden, dat nu zij er eenmaal toe besloten was, de invoering op flinke schaal heeft plaats gehad en niets

verzuimd is, om het succes er van te verzekeren. Reeds terstond bij de inwerkingtreding op 1 April werden voor den dienst behalve de ongeveer 200 postkantoren nog 151 hulpkantoren der posterijen, te zamen dus 351, opengesteld en zoodra het slechts mogelijk was, ging men hiermede verder, zoodat

31	December	1881	809	kantoren.
„	„	1882	1017	„
„	„	1883	1093	„
„	„	1884	1122	„
„	„	1885	1131	„
„	„	1886	1147	„
„	„	1887	1164	„
„	„	1888	1183	„

voor dien dienst geopend waren, en wel zoo ruim mogelijk; immers gedurende alle uren, die voor den gewonen postdienst waren vastgesteld. Bovendien werden de postboden ten platten lande, waar de hulpkantoren nog niet voor den dienst geopend waren, belast, om inlagen te ontvangen en uitbetalingen te doen, zoodat men kan zeggen, dat in het geheele land de gelegenheid tot sparen nu is gegeven. Om het belang der ambtenaren van de posterijen te verbinden aan dat der spaarbank en der inleggers en hen dus het slagen van deze instelling zooveel mogelijk te doen bevorderen, werd ook de belooning voor hunne bemoeiingen vastgesteld in evenredigheid zoowel met het aantal aan hun kantoor gedane inlagen als met het bedrag hiervan, nl. op $2\frac{1}{2}$ cent voor elke inlage, $\frac{1}{2}$ pCt. van het bedrag der inlagen en 5 cent voor elk op 31 December nog bestaand boekje, dat in het afgeloopen jaar is uitgegeven. Tevens werden verkrijgbaar gesteld formulieren, welke 20 vakken bevatten voor even zoovele postzegels van 5 cent, en gevuld als inlagen van *f* 1.— werden aangenomen, zoodat ook voor de minst vermogenden de spaarbank bereikbaar is geworden. Ten einde de instelling zoo algemeen mogelijk bekend te

maken, schreef de directeur een Vliegend Blaadje, dat hij bij de opening der Spaarbank door het geheele land kosteloos deed verspreiden, en waarin haar werkkring en de voordeelen, die zij verschafte, aan den werkman op bevattelijke wijze werden uiteengezet.

Bloei. Dank zij al deze maatregelen vond de Rijkspostspaarbank bij het publiek een gunstig onthaal. Reeds na de eerste negen maanden van haar bestaan op 31 Dec. 1881, kon zij wijzen op een aantal van 22.831 inleggers met een saldo tegoed van *f* 850.339.—, welke cijfers sinds vermeerderden in:

1882	tot	46.242	inleggers	met	*f*	2.018.976	tegoed
1883	„	67.922	„	„	„	3.217.605	„
1884	„	90.798	„	„	„	4.650.717	„
1885	„	112.308	„	„	„	6.368.017	„
1886	„	139.989	„	„	„	8.865.642	„
1887	„	169.027	„	„	„	11.152.725	„
1888	„	201.763	„	„	„	13.980.411	„

Natuurlijk was de ontwikkeling der instelling niet over het geheele land gelijkmatig even groot, maar stond ze in verband zoowel met de meer of mindere welvaart als met het aantal reeds bestaande spaarbanken. Zoo waren er in 1888

in Noord-Brabant	op	1000	inwoners	48.8	inleggers met een gemiddeld saldo tegoed per boekje van	*f* 94.53
in Gelderland	„	„	„	45.9	„	„ 71.35
„ Zuid-Holland	„	„	„	52.9	„	„ 61.10
„ Noord-Holland	„	„	„	70.6	„	„ 60.66^5
„ Zeeland	„	„	„	51.8	„	„ 62.41^5
„ Utrecht	„	„	„	51.1	„	„ 61.07^4
„ Friesland	„	„	„	21.8	„	„ 59.52^5
„ Overijsel	„	„	„	32.7	„	„ 66.74^5
„ Groningen	„	„	„	13.8	„	„ 62.00^5
„ Drenthe	„	„	„	17.5	„	„ 84.67
„ Limburg	„	„	„	48.4	„	„ 96.76

In Het Rijk op 1000 inwoners 47,2 inleggers met een gemiddeld saldo tegoed per boekje van *f* 59,29

Het betrekkelijk gering aantal inleggers in Groningen en Friesland b.v. is te verklaren uit de groote ontwikkeling van het particuliere spaarbankwezen in die provinciën. Merkwaardig is de deelneming in Noord-Brabant en Limburg, vóór de invoering der Rijkspostspaarbank zoo achterlijk op dit gebied, terwijl ze nu toch reeds cijfers boven het gemiddelde van het geheele land aanwijzen. De instelling kan geacht worden in het geheele land wortel te hebben geschoten. Immers, terwijl het aantal voor den spaarbankdienst opengestelde kantoren, ook op de afgelegenste plaatsen op het platte land, steeds wordt uitgebreid, neemt het aanvankelijk reeds gering aantal kantoren, waar inlagen noch terugbetalingen op spaarboekjes geschieden, zoowel relatief als absoluut af. Het bedroeg in:

1881	92	kantoren	of	11.3	pCt.	der	opengestelde	kantoren.
1882	104	„	„	10.2	„	„	„	„
1883	93	„	„	8.5	„	„	„	„
1884	82	„	„	7.3	„	„	„	„
1885	59	„	„	5.2	„	„	„	„
1886	49	„	„	4.3	„	„	„	„
1887	44	„	„	3.8	„	„	„	„
1888	38	„	„	3.2	„	„	„	„

Soort van inleggers.

Of nu de Rijkspostspaarbank werkelijk tot die lagere schichten der bevolking is doorgedrongen, waarvoor ze toch in de eerste plaats bestemd is, en die men nog al eens beweert, dat door de particuliere spaarbanken zoo weinig worden bereikt? De instelling schijnt, te oordeelen naar de grootte der inlagen, in dit opzicht maar weinig gelukkiger te zijn geweest. Immers, neemt men de percentage der inlagen naar hunne grootte in verhouding tot het geheele aantal inlagen, dan vindt men b.v.

	Inlagen in postzegels.	Inlagen in geld van ƒ0.25.	ƒ0.26 ± ƒ0.99.	ƒ1.— ± ƒ9.99.	ƒ10.— ± ƒ99.99.	ƒ100.— en hooger.
voor 1886	10.1 pCt.	7 pCt.	10.6 pCt.	46.8 pCt.	20.9 pCt.	4.6 pCt.
„ 1887	9.4 „	6.2 „	10.6 „	46.5 „	22.6 „	4.7 „
„ 1888	9.8 „	5.6 „	10.1 „	45.9 „	23.2 „	5.4 „

Dat nochtans de spaarboekjes in omloop op 31 Dec. 1888, gesplitst naar hun tegoed aanwezen

	beneden ƒ1.—.	van ƒ1.— ± ƒ9.99.	van ƒ10.— ± ƒ99.99.	van ƒ100.— en meer
boekjes:	42.719	56.498.	66.174.	36.372.
of in pCt.	21.17	28.—	32.8	18.03

en dus voor de boekjes met aanzienlijk tegoed een kleiner percentage, dan men uit de voorafgaande opgave zou verwachten, is wellicht te verklaren uit hetgeen de directeur der Rijkspostspaarbank in zijn Verslag over 1885 schreef: „dat velen der inleggers (en daaronder tal van ambtenaren, officieren, handelsbedienden enz.) van de instelling gebruik maken als van een soort depositokas, waarin zij (geheel of gedeeltelijk) de hun uitbetaalde tractementen, soldijen of loonen deponeeren, om ze — naar gelang hunner behoeften — wederom geheel of gedeeltelijk (veelal het laatste) terug te vorderen" (*). Immers, vele van de grootste inlagen zullen daardoor waarschijnlijk nog binnen het tijdsverloop van een jaar na hunne storting weder worden opgevraagd.

In verband met deze quaestie van de soort der inleggers, valt nog op te merken:

1°. dat het percentage der inlagen in postzegels (niettegenstaande ten behoeve van het sparen op school nog formulieren met 100 vakken voor cents-postzegels werden ingevoerd) in verhouding tot het geheele aantal steeds meer afneemt (al nam het absolute getal vrij aanzienlijk toe, van 13.088 inlagen in 1881 en 31.610 in 1882 (†) tot 43.334 in 1888); immers daalde van

15.2 pCt. in 1881 tot
17.9 „ „ 1882. (†)

(*) Met het oog op dit verschijnsel, dat zich nu reeds voordoet, is zeker de door sommigen gewenschte verhooging van het rentegevend maximum allerminst aan te bevelen, als men niet de spaarbank tot een staatsdepositobank wil maken.

(†) Invoering der formulieren voor het sparen op school.

13.1 pCt. in 1883.
14.1 „ „ 1884.
11.4 „ „ 1885.
10.1 „ „ 1886.
9.4 „ „ 1887.
9.8 „ „ 1888.

en van het bedrag der inlagen van

1.2 pCt. in 1881 tot
1.5 „ „ 1882. (*)
1.— „ „ 1883 en 1884.
0.7 „ „ 1885.
0.5 „ „ 1886, 1887 en 1888.

2°. dat daarentegen het gemiddeld bedrag van elke inlage vrij aanzienlijk toenam van

f 13.10 in 1881 tot
- 12.19^5 „ 1882. (*)
- 13.31 „ 1883.
- 14.43 „ 1884.
- 16.37^5 „ 1885.
- 19.09^5 „ 1886.
- 19.39 „ 1887.
- 20.82^5 „ 1888.

Cijfers, welke juist niet eene uitbreiding der spaarbank naar de onderste lagen der bevolking aantoonen;

3°. dat de maanden Januari, Februari en Maart 1885, waarin de klachten over gebrek aan werk en dientengevolge armoede zoo sterk waren, geen spoor hiervan in verminderde inlagen aanwijzen. Integendeel waren in

(*) Invoering der formulieren voor het sparen op school.

	Inlagen.		Terugbetalingen.		Saldo inleg.	
	1885.	1884.	1885.	1884.	1885.	1884.
Jan.	f452.968	f205.628	f266.201	f205.628	f186.766	f178.965
Feb.	- 409.535	- 189.638	- 249.682	- 189.638	- 159.853	- 123.906
Maart	- 370.479	- 191.291	- 252.920	- 191.291	- 117.558	- 80.113

Toch wordt de omstandigheid, dat steeds Januari zich elk jaar onderscheidt door eene grootere inlage dan eenige andere maand, grootendeels toegeschreven aan de storting van ontvangen nieuwjaarsfooien, hetgeen schijnt te pleiten voor eene groote deelneming van bedienden en dgl.; trouwens ook bij de particuliere spaarbanken gewoonlijk eene talrijke categorie van inleggers.

In de Jaarverslagen van den directeur der Rijkspostspaarbank over 1887 en 1888 komt nog eene statistiek voor ten aanzien der verhouding van het aantal boekjes, ten name van werklieden staande, tot het totaal aantal, waaruit blijkt, dat van de

in 1887 uitgegeven en op 31 December van dat jaar nog in omloop zijnde 38.953 spaarbankboekjes 7.727 of 19.8 pCt. ten name van werklieden stonden (voor Amsterdam alleen waren deze cijfers resp. 7.452 en 26.8 pCt.); — en van de

in 1888 uitgegeven en op 31 December van dat jaar nog in omloop zijnde 44.043 spaarbankboekjes 7.604 of 17.3 pCt. ten name van werklieden stonden (voor Amsterdam alleen waren deze cijfers resp. 8.514 en 23.1 pCt.).

Ook hieruit blijkt dus, dat dit zeer talrijk deel der bevolking, voor wie de spaarbank in de eerste plaats bestaat, bij de Rijkspostspaarbank nog slechts eene minderheid uitmaakt; ja, dat niet alleen hun reeds zoo bescheiden percentage achteruitgaat, maar dat zij ook in absoluut aantal afnemen.

Voortdurend wordt er echter naar gestreefd, hierin verbetering te brengen, door vooral onder die klasse propaganda voor

de instelling te maken; waartoe de directie zich met allerlei werkgevers en autoriteiten in verbinding stelt, kosteloos kaartformulieren, waarop de voornaamste bepalingen der instelling vermeld staan, verspreidt, enz.

Verbeteringen in den dienst der Rijkspostspaarbank.

Buitendien trachten regeering en spaarbankdirectie op allerlei wijzen verbetering in den spaarbankdienst tegenover het publiek te brengen. De voornaamste daartoe genomen maatregelen zijn behalve het K.B. van 15 Mei 1883 n°. 45, waarvan de inhoud reeds boven is medegedeeld, de overeenkomst met België van 16 Sept. 1883, 1 Nov. 1884 in werking getreden, waarbij inleggers in de Staatsspaarbank van het eene land, die naar het andere vertrekken, de bevoegdheid krijgen, om hun tegoed bij de instelling daar te doen overschrijven zonder eenige kosten; of wel, indien zij hun oorspronkelijk boekje behielden, hun tegoed geheel of gedeeltelijk door middel der vreemde postadministratie terug te bekomen; alsmede de gelegenheid, sedert 1 Oct. 1885 aan de inleggers gegeven, om in plaatsen, waar behalve een postkantoor ook een telegraafkantoor is gevestigd, de overbrenging van aanvragen tot terugbetaling op spaarboekjes (mits niet van het geheele tegoed) en van de orders van terugbetaling door middel van den telegraaf te bespoedigen.

Voorstellen tot uitbreiding.

Herhaaldelijk is in de pers voorgesteld en o a. ook bij het onderzoek der Staatsbegrooting voor 1885 in de afdeelingen der 2e Kamer ter sprake gebracht, om den inleggers der Rijkspostspaarbank gelegenheid te geven, door bemiddeling der directie voor hun tegoed Ned. staatsfondsen ter beurze tegen den koers van den dag te doen aankoopen, bewaren en desverlangd verkoopen. Dit achtte men vooral met het oog op het lage maximum, waarover rente wordt uitgekeerd, wenschelijk, terwijl de Spaarbank voor hetgeen op dergelijke wijze belegd is, bevrijd wordt van risico in tijden van crisis, wanneer de fondsen laag staan en toch het integrale geldbedrag bij terugvordering op zicht verschuldigd is. Ofschoon de regeering niet ongezind scheen, om aan dien wensch te voldoen, is er tot nog toe niets van gekomen. Wellicht, dat

het wetsontwerp, tot wijziging der wet van 25 Mei 1880 n°. 88, door den minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid bij de schriftelijke behandeling zijner begrooting voor 1889 in de 2e Kamer toegezegd, hieromtrent eene bepaling zal behelzen. Toch zou dit te betreuren zijn. Wie zijn spaarpenningen in staatsfondsen wil beleggen, vindt daartoe ook buiten de spaarbank door het geheele land gelegenheid te over. Hier zou dus zeker niet in eene bestaande behoefte worden voorzien. Er is ook geen grond, om aan te nemen, zooals beweerd wordt, dat een inlegger, die, — om meer intrest te maken, — bij het bereiken van zijn rentegevend maximum of zelfs eerder voor een deel van zijn inleg (want wel slechts zeer zelden zal precies de geheele som daardoor worden uitgeput) staatsfondsen koopt en dus zulke gunstige resultaten van zijn sparen geniet, nu voor het overige de band met de spaarbank zal gaan verbreken. Trouwens uit niets blijkt, dat er werkelijk vele sparende inleggers zijn, (de in deposito gevers, waarvan op blz. 98 gesproken wordt, blijven natuurlijk buiten aanmerking) wier rekening het in de Wet bepaalde maximum eenigszins nabijkomt. Allerminst is er in ieder geval reden, dergelijke aankoopen, als in België geschiedt, vrij van onkosten voor de koopers uit te voeren; de maatregel zou dan slechts uitloopen op het bevorderen van het gebruik der instelling door eene klasse, waarvoor ze niet is bestemd.

Kosten der Rijkspostspaarbank.

Minder schitterend dan haar bovengemeld succes zijn bij de Rijkspostspaarbank de resultaten van haar eigen financieel beheer. Geen wonder. Uit den aard der zaak zijn voor eene instelling als deze in de eerste jaren de kosten relatief het aanzienlijkst; immers ze stijgen lang niet in verhouding tot de toeneming van het te beheeren kapitaal. Die kosten (volgens art. 19 der Wet door den Staat voorgeschoten) hebben dan ook bedragen:

in 1881	ƒ 57.760 (*)	of 6.72 pCt.	van het gezam. tegoed der inlegg. aan het einde van dat jaar.
„ 1882	- 55.346	„ 2.74	„ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „
„ 1883	- 62.262	„ 1.93	„ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „
„ 1884	- 73.708	„ 1,58	„ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „
„ 1885	- 82.001	„ 1.29	„ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „
„ 1886	- 85.431	„ 1.04	„ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „
„ 1887	- 93.556	„ 0.84	„ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „
„ 1888	- 100.229 (†)	„ 0.71	„ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „

dus een sterk afnemend percentage der kosten in verhouding tot het kapitaal.

Tegenover die uitschotten van den Staat zijn nu door de Spaarbank uit haar jaarlijksche winst (ontstaan, doordat zij meer rente maakt dan aan de inleggers uitbetaalt), aan het Rijk uitgekeerd: Haar baten.

over	1881	ƒ 4.441
„	1882	- 20.954
„	1883	- 38.417
„	1884	- 49.318
„	1885	- 59.676
„	1886	- 73.088
„	1887	- 96.236

Gedurende de eerste zes jaar van haar bestaan heeft de spaarbank dus een vrij aanzienlijke schuld gemaakt bij den Staat. In 1887 is echter de winst boven de kosten gestegen en kon met de afbetaling van het deficit van vroegere jaren een aanvang worden gemaakt. Het tekort bedraagt na dat jaar nog ƒ 167.876.—. Mocht men nu bij de te verwachten voortdurende

(*) Waaronder ƒ 5.843.— oprichtingskosten.

(†) Vermoedelijk. Bij deze kosten komen nog enkele kleine sommen als verliezen geleden door fraudes van ambtenaren of bedrog door personen, die zich als inleggers voordeden: in 1883 is ƒ 250.— aan een niet-rechthebbende uitbetaald; in 1885 werden fraudes gepleegd door twee brievengaarders, die een aantal inlagen òf in het geheel niet òf slechts gedeeltelijk verantwoordden, welke, voor zoover ze niet op hun borgtocht konden verhaald worden, met nog andere betalingen aan een niet-rechthebbende een schade opleverden van ƒ 795.— Andere fraudes van ambtenaren of particulieren konden òf verhaald worden op hun borgtocht òf werden bijtijds ontdekt en verijdeld.

stijging van het inlegkapitaal aannemen, dat het renteoverschot even sterk zou blijven klimmen, dan zou die schuld zeker spoedig zijn afgelost en tot het vormen van een reservefonds kunnen worden overgegaan. Ongelukkig echter heeft de Rijkspostspaarbank de kwade kans gehad, van opgericht te worden in een tijd van dalenden rentestand, en de invloed daarvan doet zich steeds sterker gelden. Bij het in werking treden der instelling bepaalde de Raad van Toezicht volgens de slot-alinea van art. 16 der Wet, dat $^{3}/_{4}$ der bij de Spaarbank gestorte gelden zouden worden belegd en $^{1}/_{4}$ vlottend gehouden door uitzetting in beleening op onderpand van effecten volgens Amsterdamsche beursusantiën. Van het $^{3}/_{4}$ moest $^{2}/_{3}$, dus de helft van het totaal bedrag, belegd worden in Ned. staatsfondsen en wel in inschrijvingen op het $2^{1}/_{2}$ pCt. Grootboek (later zijn ook de overige Ned. staatsfondsen toegelaten) en de rest in obligatiën ten laste van provinciën en gemeenten, voor zoover ze in de Amsterdamsche beursnoteering voorkomen, benevens in pandbrieven van hypotheekbanken. Welnu, gaat men na de bij deze wijze van belegging voor de verschillende categorieën bedongen rente, dan vindt men:

	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888
	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
a. wegens inschrijvingen op de grootboeken en andere Ned. Staatsschuld	3.74	3.70	3.81	3.87	3.78	3.61	3.41	3.40
b, wegens effecten en pandbrieven	3.83	3.97	4.07	4.07	4.02	3.85	3.74	3.71
c. wegens prolongatie	4.54	4.59	4.35	3.18	2.82	2.56	3.05	2.67(*)
Gemiddeld rentebedrag				3.82	3.63	3.45	3.41	3.35

(*) Deze lage prolongatierente, een gevolg van de naar verhouding tot de behoefte zeer aanzienlijke hoeveelheid voor uitleening op korten termijn beschikbaar kapitaal, is een argument te meer tegen de reeds bestreden (zie de noot op blz. 98) verhooging van het rentegevend maximum der Rijkspostspaarbank, welke sommigen voorstaan. Immers zal de op korten termijn opzegbare belegging aan haar doel beantwoorden, dan moet ze niet slechts zijn een vast, zij het dan ook aanzienlijk bedrag, maar een evenredig deel van

eene voortdurende vermindering dus van het rente-percentage bij elke der drie rubrieken; terwijl 1889 zeker in die richting geen verandering heeft gebracht.

Het bedenkelijkste is het dalen van de rente der beide eerste groepen, zoowel omdat zij te zamen ³/₄ van het geheele kapitaal der bank uitmaken, als omdat er reden is te vreezen, dat het vooreerst van blijvenden aard zal zijn (*). Daarbij zou het den Raad van Toezicht wel eens aanleiding kunnen geven, om bij zeer lage prolongatie-rente (en deze was in 1888 reeds soms 1¹/₂ pCt.) — teneinde toch eene over het geheele kapitaal voldoende rente te blijven maken, — een grooter deel in staatsschuld en effecten te beleggen, waarvan de rente dan toch altijd nog ruim 3 pCt. blijft, ten koste van de prolongatie; een maatregel, die met het oog op de soliditeit der instelling zeer te betreuren zou zijn. (†)

---

het kapitaal. Het is intusschen duidelijk, dat dit deel bij sterke toename van het kapitaal der Spaarbank wel eens een te groote som zou kunnen worden, om, in gewone tijden althans, door de markt anders dan tot een zeer gering percentage te worden opgenomen, zoodat men voor de keus zou komen te staan, òf de gemiddelde rente-opbrengst nog meer te zien dalen, òf, door zich meer tot effecten te bepalen, de qualiteit der belegging te verminderen.

(*) Hier tegenover staat nu wel voor een deel de verhooging in waarde der staatsfondsen en overige effecten (waaraan de wetgever niet schijnt te hebben gedacht; hij maakt er althans geen melding van) op 31 Dec. 1888 ƒ541.161—; maar vooreerst is deze door de tusschenbeide gekomen conversies niet in verhouding tot den gedaalden rentestand, en dan valt dit voordeel bij in de toekomst gekochte effecten natuurlijk weg.

(†) Dit blijkt werkelijk reeds het geval geweest te zijn; immers, indien men vergelijkt de staten, aanwijzende de bezittingen der Rijkspostspaarbank op 31 Dec. 1887 en 31 Dec. 1888, dan vindt men

	1887		1888	
A. Ned. Staatsschuld	ƒ 5.653.483	50 pCt.	ƒ 7.307.709	50¹/₂ pCt.
B. Andere effecten	„ 2.785.501	24¹/₂ „	„ 4.829.383	33¹/₂ „
C. Loopende prolongatieposten	„ 2.840.900	25 „	„ 2.303.200	16 „
	ƒ 11.279.884		ƒ 14.440.292	

niet alleen dus, dat de prolongatie niet haar evenredig deel van de vermeer-

Pogingen tot uitbreiding der werkzaamheid van de Rijkspostspaarbank buiten haar werkkring.

Min wenschelijk schijnt het ook te moeten worden geacht, de werkzaamheden der instelling buiten haar eigenlijken werkkring uit te breiden; zooals b. v. de pogingen, die in het werk gesteld worden, om allerlei vereenigingen over te halen, haar kasgelden bij de Spaarbank te beleggen (Cf. het Jaarverslag over 1886, blz. 57), ofschoon die stortingen in geen enkel opzicht het karakter van spaarinlagen hebben; alsmede de gevoerde onderhandelingen, om de Rijkspostspaarbank te gebruiken tot het rentegevend beleggen der geconsigneerde gelden, (waarvoor de tegenwoordige regeering echter blijkens het bij Koninklijke Boodschap van 17 April 1889 ingediende en sedert door de 2e Kamer aangenomen wetsontwerp, een anderen weg wenscht in te slaan). Het is moeilijk te zeggen, in hoeverre bij deze maatregelen de wensch naar vermeerdering van inkomsten in het spel is, in hoeverre het verlangen, om eene nu toch eenmaal bestaande instelling voor Staat en burgerij beide, zoo veelzijdig nuttig mogelijk te doen zijn. Het bedenkelijke ervan ligt minder in elken maatregel op zich zelven, dan wel hierin, dat men, zich eenmaal niet strikt houdende aan de eigenlijke taak der bank, van zelf ongemerkt steeds verder gaat (*). Wat met de Oostenrijksche Staatsspaarbank gebeurd is, levert daarvan een treffend voorbeeld. Met het oog op eene gunstige geleidelijke ontwikkeling van haar eigenlijke ware taak, eene veilige bewaarplaats te zijn voor de spaarpenningen

derde inlagen heeft gehad; zij is zelfs in vergelijking met het vorig jaar niet onaanzienlijk achteruit gegaan.

(*) Iets anders is het, indien men een enkele maal de organisatie der Rijkspostspaarbank in dienst stelt van eene andere philanthropische instelling, welke een dergelijk doel beoogt, zooals b.v. geschiedde in de overeenkomst, gesloten met het Nederlandsch Werkliedenfonds, krachtens welke de Spaarbank als inlagen ontvangt de stortingen der over het geheele land verspreide agenten van dat fonds (op bijzondere boekjes, waarop geen uitbetaling kan geschieden), terwijl de terugbetaling daarvan uitsluitend aan den Directeur te 's-Gravenhage op een afzonderlijk daartoe bestemd boekje plaats heeft. De bank werkt hier dus geheel als girobank.

der minvermogende burgers, en de duurzaamheid van haar bestaan, is het dan ook te hopen, dat aan de verleiding tot dergelijke onnatuurlijke uitbreiding, weêrstand worde geboden. Kan de Rijkspostspaarbank wegens de daling van den rentestand en daardoor vermindering harer inkomsten, den eerst bepaalden intrest niet uitkeeren, dan verlage men dien, of is men met het Voorloopig Verslag over de begrooting voor het departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid voor 1889 van oordeel, dat de Staat een te hooge vergoeding voor zijn betoonde diensten geniet, zoo brenge men deze binnen de perken terug, maar zoeke geen bronnen van inkomst buiten den werkkring der instelling.

Voorstellen tot wijziging der belegging.

Alleen uit het oogpunt van het meer of minder wenschelijke voor de Rijksspaarbank moet ook het vraagstuk van de belegging harer gelden worden beschouwd. Natuurlijk wordt op de aanzienlijke kapitalen, waarover deze instelling langzamerhand de beschikking kreeg, door velen ter bereiking van allerlei doeleinden een begeerige blik geslagen. Zoo zijn er reeds stemmen opgegaan, om een deel van die sommen te doen strekken tot het bouwen van gezonde arbeiderswoningen, hetzij direct, hetzij door voorschotten te doen aan cöoperatieve bouwvereenigingen en dgl. Op den voorgrond wordt daarbij dan gesteld het argument, dat de gelden door de mindervermogenden bijeengebracht ook in de eerste plaats in hun belang moeten gebruikt worden, terwijl pas in de tweede op de meer of mindere doelmatigheid dezer belegging in het belang van de Spaarbank wordt gelet. Of het intusschen inlegger A troosten zal, dat zijn standgenoot B goedkooper en beter woont, als eens bij talrijke opvragingen tegelijk de Spaarbank niet terstond hem kan uitbetalen, wat hij behoeft, omdat haar kapitaal is vastgelegd in dergelijke ondernemingen —, en of het voor den Staat een voldoend argument kan worden geacht, dat de gelden, voor welker teruggave hij verantwoordelijk is, kunnen besteed worden op een wijze, misschien in het algemeen voor een klasse, waaruit vele inleggers voorkomen,

meer gewenscht, maar met allerlei risico verbonden, valt te betwijfelen. Gelukkig is er althans voorloopig op inwilliging dezer wenschen nog weinig kans. Krachtiger en talrijker zijn echter de stemmen, die kapitaalverstrekking door de Spaarbank aan Hulp- en Credietbanken voor de kleine nijverheid wenschen; vooral die verlangen, dat zij aan de behoeften van het Landbouwcrediet tegemoet zal komen. De toestand van het Landbouwcrediet is, als bekend, zeer onbevredigend. Waar de bebouwer van het land niet tevens eigenaar is, valt het hem hoogst moeilijk, zoo niet onmogelijk, eenig bedrijfskapitaal ter leen te krijgen, hoe wenschelijk dit ter verbetering van de productie bij den gedrukten toestand, waarin de landbouw reeds zoo lang verkeert, ook zijn moge. Reeds het 37ste Landhuishoudkundig Congres, in 1884 te Amersfoort gehouden, sprak dan ook den wensch uit, dat de Rijkspostspaarbank hare gelden tot bevordering van dit crediet zou aanwenden, en daarna is nog in menig adres en courant- of tijdschriftartikel ditzelfde voorgedragen. De bedoeling is daarbij voornamelijk, dat tegen matige rente sommen zullen worden voorgeschoten aan landbouwbanken of coöperatieve vereenigingen; want van credietverleening onmiddellijk aan de belanghebbenden zelf kan natuurlijk bij de omslachtige administratie en groote personen- en zakenkennis, die daartoe noodig zoude zijn, geen sprake wezen (*). Waarom verlangt men nu, dat de Spaarbank juist dit crediet zal verschaffen? Om tweeërlei redenen: 1°. meent men, dat daardoor de bank grootendeels slechts zou teruggeven, wat hij door het opnemen der spaarpenningen aan het voor crediet beschikbare kapitaal der streek onttrekt; 2° hoopt men, dat door dat grootere

(*) De heer Coolen vond dit in eene vergadering van het Nederlandsch Landbouw-comité nog zoo moeilijk niet; hij meende, dat de postboden voldoende de meer of mindere credietwaardigheid der landbouwers konden beoordeelen en tevens konden worden belast met het ophalen der gelden, zoo dat de uitgaven van incasseering dan ook vervielen! De Nederlandsche Bank zou de promessen eventueel kunnen disconteeren, om te voorkomen, dat de Spaarbank bij plotselinge opvragen van geld in moeilijkheid zou geraken.

aanbod van kapitaal de rente zal dalen. Tegen het eerste kan echter aangevoerd worden, dat de gelden, die aan de Rijkspostspaarbank toevloeien, bij de bestaande wijze van credietverstrekking aan den landbouw wel slechts zeer zelden aan dit crediet ten goede zouden zijn gekomen; tegen het tweede, dat de Spaarbank dit crediet niet licht veel goedkooper zal kunnen verschaffen, dan men het elders zou kunnen bekomen. Immers de Spaarbank, wier eenige taak is het sparen te bevorderen, moet tegelijk naar eene zoo solide en zoo hoog mogelijke rente gevende belegging trachten. Nu is echter de kans op verlies bij eene belegging door voorschotten aan landbouw-credietvereenigingen of vennootschappen lang niet gering. Want, indien deze niet zeer voorzichtig zijn, kunnen zij bij een mislukten oogst of dgl. licht verliezen lijden, die vooral in den eersten tijd hun krachten zullen te boven gaan, zoodat dan de Spaarbank de schade zou dragen. En wil deze als waarborg hiertegen op de werkzaamheden dier inrichtingen toezicht uitoefenen, dan zouden, daargelaten dat de directie daartoe allicht zaken- en personenkennis zou missen, de kosten van contrôle waarschijnlijk zoo hoog loopen, dat het crediet zeer duur in plaats van goedkoop zou worden. Zeker kan in elk geval zulk een toezicht vrij wat gemakkelijker en minder kostbaar worden uitgeoefend door gewone credietinstellingen, tot wier dagelijksche taak het behoort. De geheele beweging is echter, waar de landbouw-credietvereenigingen nog geheel of bijna geheel in Nederland ontbreken, vrij ijdel. En ontstaan ze eenmaal, dan — de ondervinding in menigen Staat leert het, — laat het crediet niet op zich wachten, zonder dat hulpverleening daarbij door den Staat noodig is (*).

(*) In België heeft men bij de wet van 15 April 1884 sur les prêts agricoles, in eenige besluiten der bevoegde autoriteiten nader uitgewerkt, eene poging gewaagd, om met een deel der gelden van de Staatsspaarbank het Landbouwcrediet te hulp te komen. Met bewilliging van den Conseil général der Caisse d'épargne et de retraite kunnen nl. worden opgericht z.g. Comptoirs agricoles. Dit kunnen zijn reeds bestaande kantoren der Nationale Bank

Ook de Staatscommissie, benoemd bij K.B. van 18 Sept. 1886, n°. 28 *„tot het instellen van een onderzoek naar den toestand van den landbouw hier te lande en tot het indienen van voorstellen, betreffende de middelen, waarop van regeeringswege de*

(geen agentschappen maar een soort commissionairs, die voor eigen rekening wissels en promessen disconteeren en dan bij de Bank herdisconteeren, voor welke tusschenkomst — feitelijk dus een garantie — zij van de bank eene commissie ontvangen. Daar de Nationale Bank enkel wissels en promessen, ayant pour objet des opérations de commerce, mag in disconto nemen, (*) herdisconteerden reeds vroeger deze kantoren landbouwpapier bij de spaarbank), nieuw opgerichte vennootschappen van minstens 3 leden of coöperatieve vereenigingen en dgl, onder waarborgen door den Conseil général goed te keuren. Deze Comptoirs agricoles schieten nu geld voor aan de landbouwers, hetzij als reeds vroeger door wissels en promessen te disconteeren, hetzij in den vorm van een gewone leening op langer of korter termijn, alles namens de spaarbank. Zij stellen zich echter aansprakelijk, dat de landbouwers hunne verplichtingen stipt nakomen, en moeten daarvoor waarborgen geven. Voor die hulp en waarborging wordt hun nu 1/4 der te bedingen rente, die op 4 pCt. is bepaald, vergoed. Voor zoover de leening nu niet geschiedt in den vorm van disconteering, moet de leener tot zekerheid geven het nieuwe privilege, dat de wet tevens schept (en dat natuurlijk ook door alle andere geldschieters aan den landbouw kan bedongen worden). De landbouwer kan nl. voortaan tot zekerheid van een door hem aangegane schuld een privilege geven op alle of een deel zijner goederen, waarop volgens het gewone burgerlijke recht de verhuurder voor de huursom bevoorrecht is. Het privilege moet worden ingeschreven in een daartoe bestemd openbaar register, in welk geval het gedurende tien jaar geldig blijft. Een onder dergelijke voorwaarden aangegane schuld is dan op de verbonden voorwerpen bevoorrecht na den verhuurder, tenzij deze zijn voorrecht afstond, of dat de gelden hebben gestrekt tot het betalen van een schuld boven den verhuurder bevoorrecht. Is de leener eigenaar van den grond, dan volgt de bevoorrechte uitleener in rang op den vóór hem ingeschreven hypothecairen schuldeischer en gaat vóór de na hem ingeschrevenen. Overigens staat het geheel gelijk met het voorrecht van een verhuurder; evenals deze kan de rechthebbende voorwerpen, die zonder zijn toestemming vervoerd zijn, in beslag nemen en hij behoudt zijn voorrecht daarop, indien hij binnen 40 dagen na het vervoer ze heeft opgeëischt.

De resultaten met die wet verkregen zijn de volgende: In 1885 zijn opge-

---

(*) De Nederlandsche Bank heeft op dit punt ruimer bevoegdheid en disconteert ook landbouwpapier.

ontwikkeling van den landbouw in Nederland zou kunnen worden bevorderd," kwam bij haar onderzoek omtrent dit punt tot de conclusie, dat het niet raadzaam was, aan de Spaarbank op te dragen, voorschotten aan dergelijke banken of vereenigingen te verstrekken. Daarentegen beval zij zeer aan, een deel der gelden in rentegevende hypothecaire schuldvorderingen te beleggen. Al kan nu uit het oogpunt van soliditeit hiertegen wellicht weinig worden aangevoerd, toch schijnt ook dergelijke

---

richt 2 Comptoirs agricoles te Thuin en te Genappe, die in dat jaar te zamen 44 leeningen van frcs. 421.000.— sloten, nl.:

10	beneden 1000 frcs.	te zamen van frcs.	6.150
27	van 1000 frcs. — 10.000 frcs.	„ „ „ „	115.950
4	„ 10.000 „ — 50.000	„ „ „ „ „	72.000
3	„ meer dan 50.000	„ „ „ „ „	227.000
		Frcs.	421.000

In 1886 kwam er een derde kantoor bij te Vieil-Salm en toen werden gesloten:

4 leeningen	beneden 1000 frcs.	te zamen van frcs.	2.800
19 „	van 1000 frcs. — 10.000 frcs.	„ „ „ „	78.100
8 „	„ 10.000 „ — 50.000	„ „ „ „ „	164.000
		Frcs.	244.900

en in 1887:

5 leeningen	beneden 1000 frcs.	te zamen van frcs.	2.650
30 „	van 1000 frcs. — 10.000 frcs.	„ „ „ „	110.000
6 „	„ 10.000 „ — 50.000	„ „ „ „ „	129.300
		Frcs.	241.950

31 Dec. 1887 was het geheele bedrag van de 110 nog uitstaande leeningen frcs. 874.478. Bedenkt men nu, dat in België de behoefte aan landbouwcrediet zeker niet geringer is dan hier; dat de Rijksspaarbank er, mits maar voldoende waarborgen voor de zekerheid gegeven worden alle soorten van vereenigingen toelaat als Comptoir agricole; dat de Belgische regeering bij de beraadslaging over de wet verklaarde, dat reeds bij den aanvang van 1885 een som van 10 à 15.000.000 frcs. voor dit doel beschikbaar zou zijn, terwijl dit cijfer zou kunnen klimmen, naarmate de bij die instelling belegde gelden stegen; dat de rentevoet niet hoog is, en dat toch, niettegenstaande dit alles het aantal kantoren zoowel als de bij elk van deze gesloten leeningen zeer gering zijn, dan kan de maatregel feitelijk als mislukt worden beschouwd.

belegging niet aanbevelenswaardig, en wel hierom: 1°. wijl het voor een spaarbank nooit wenschelijk mag worden geacht, haar kapitaal in die mate vast te leggen, 2°. daar het hypothecair-crediet, mits het onderpand solide is (en dit is voor de spaarbank een vaste voorwaarde) door de vele concurreerende hypotheekbanken tegenwoordig gemakkelijk en goedkoop te verkrijgen is, 3°. wijl indirect dit crediet reeds door de belegging van een deel der gelden van de Rijkspostspaarbank in pandbrieven van hypotheekbanken wordt gesteund.

Voorloopig althans schijnt dus de door de Wet voor de Spaarbank gekozen belegging werkelijk de beste.

HOOFDSTUK III.

De oorlogsjaren 1859, 1864, 1866 en 1870 waren gelukkig zonder onder de spaarbanken nieuwe slachtoffers te maken, voorbijgegaan. Toch was het haar soms benauwd genoeg gemaakt, vooral in het laatste jaar. Zoo werd b.v. bij de spaarbank te Amsterdam van 19 Juli— Augustus 1870 *f* 58.079.— en in Augustus *f* 256.953.— (op een totaalschuld van ruim *f* 900.000.—) opgevraagd en uitbetaald. Dat zij dit doen kon, zonder daarbij eenige hulp van buiten te ontvangen of schade te lijden, pleit wel voor hare goede organisatie. Maar ook de overige banken, al werden ze niet zoo heftig bestormd, boden aan den drang krachtig weêrstand. De Nederlandsche Bank verleende daarbij soms haar steun, door de effecten dier instellingen te beleenen. Slechts weinige spaarbanken en dan nog alleen kleine sloten op het eind van het jaar tengevolge vooral van de daling der effecten haar balans met een deficit; op een paar na was dit het volgend jaar weêr verdwenen en had voor een overschot plaats gemaakt.

Bloei van het Spaarbankwezen na 1870.

De goede indruk van deze gunstige resultaten en het daardoor verhoogde crediet der spaarbanken bleek uit het feit, dat het volgend jaar de achteruitgang in het eind-saldo tegoed van

1870 in vergelijking met dat van 1869 ƒ 674.263.— (*) was vervangen door een stijging van ƒ 1.115.000.—, (†) terwijl de totaal inlage ƒ 4.965.600.— grooter was dan eenig jaar te voren. Sinds dien brak voor het Spaarbankwezen een tijd van ongekenden bloei aan, minder nog gelegen in de vermeerdering van het aantal spaarbanken, — al was die ook sommige jaren vrij aanzienlijk, terwijl slechts weinige te niet gingen, — dan wel in den groei der bestaande banken. Immers, terwijl bij 215 spaarbanken (van de 226 bestaande) in 1871 100.970 inleggers een tegoed van ƒ 13.360.000.— hadden, (dus gemiddeld 465 inleggers en ƒ 62.139.— tegoed per spaarbank) waren deze cijfers in 1880 bij 266 spaarbanken (van de 308) gestegen tot 224.069 inleggers en ƒ 36.670.823— tegoed of per spaarbank 842 en ƒ 137.860.— Natuurlijk deelden niet alle spaarbanken gelijkmatig in dien vooruitgang; maar toch bleven er geene geheel achter. Onder de reeds langer bestaande spaarbanken toonden vooral een aanzienlijken vooruitgang die te:

	Jaar van oprichting.	1871. Aantal inleggers.			1880. Aantal inleggers.		
				Tegoed.			Tegoed.
Alkmaar	1847	1.464	ƒ	63.094	3.059	ƒ	173.805
Amsterdam	1848	13.013	-	911.052	31.624	-	3.283.584
Amersfoort	1859	286	-	32.023	650	-	142.043
Bodegraven	1864	146	-	7.881	342	-	38.397
Breda	1829	739	-	103.851	2.355	-	389.244
Delft	1821	1.506	-	95.463	2.832	-	280.302
Doetinchem	1847	177	-	17.603	369	-	44.934
Dordrecht	1818	2.561	-	175.701	6.456	-	529.839
Enkhuizen	1818	298	-	23.067	591	-	81.718
Gouda	1857	901	-	48.990	1.554	-	144.719

(*) Volgens het Verslag van de Verrichtingen aangaande het Armbestuur, waarbij echter de spaarbank van Amsterdam met een teruggang van ruim ƒ 200.000.— en nog enkele andere van minder beteekenis niet waren begrepen.

(†) Fokker, Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje voor 1875 blz. 28.

	Jaar van oprichting.	1871. Aantal in-leggers.	Tegoed.	1880. Aantal in-leggers.	Tegoed.
's-Gravenhage	1818	1.951	f 130.124	8.382	f 918.284
Groningen	1820	3.869	- 1.170.158	6.653	- 2.949.662
Haarlem	1817	1.446	- 161.097	4.077	- 650.680
Hardinxveld	1864	74	- 4.386	207	- 19.261
Harlingen	1818	398	- 105.181	929	- 265.898
Helder	1843	231	- 23.709	563	- 77.108
Kampen	1820	952	- 84.547	2.466	- 204.006
Leiden	1818	2.580	- 144.628	5.904	- 837.183
Lekkerkerk	1863	108	- 4 175	386	- 15.982
Maassluis	1863	49	- 2.730	309	- 38.078
Middelburg	1819	1.561	- 180.270	3.316	- 415.245
Middelharnis	1849	121	- 6.308	334	- 47.146
Nieuw-Lekkerland	1861	491	- 30.158	1.276	- 128.143
Nijmegen	1850	691	- 128.841	1.871	- 477.448
Overmaasche dorpen	1854	444	- 32.612	1.418	- 101.388
Rotterdam	1818	16.191	- 3.284.583	36.020	- 6.885.099
Zutphen	1866	634	- 55.147	2.143	- 395.861
Zwammerdam	1864	88	- 9.866	182	- 51.569

Tot dergelijken bloei werkten velerlei oorzaken meê: toenemend vertrouwen in de spaarbanken tegenover wantrouwen vooral in buitenlandsche effecten na de daarin in 1873 en 1874 geleden verliezen (vandaar voor een groot deel de dikwijls nog zooveel aanzienlijker stijging van het tegoed dan van het aantal inleggers); verhoogde intrest bij sommige banken; de gunstige toestand der arbeiders; maar voor alles de vele faciliteiten, door de spaarbanken verleend, in het bijzonder de uitbreiding van het getal zittingdagen en uren. Aan dit laatste was b.v. vooral de kolossale toeneming der 's-Gravenhaagsche

Oorzaken daarvan.

spaarbank toe te schrijven en de trots haar reeds aanzienlijken omvang nog weêr groote uitbreiding der spaarbank te Rotterdam, die haar aantal zittingen per jaar geleidelijk van ongeveer 300 in 1870 tot op ruim 800 in 1880 bracht.

Was deze verhoogde activiteit bij de spaarbanken zeker voor een deel toe te schrijven aan den invloed van het Rapport der Commissie van 1871, zeer sterk werkte daartoe ook mede de vrees voor de invoering eener Rijkspostspaarbank, die men, door zoo volledig mogelijk zelf in de behoeften te voorzien, trachtte te voorkomen; niet bedenkende, dat men juist in de daardoor zoo vermeerderende besparingen het krachtigste argument leverde voor die instelling, welke elken dag in alle gemeenten des Rijks zou openstaan. Van de door de Commissie van 1871 ook aanbevolen Vereenigingsbanken kwam echter niets; terwijl, zoo als reeds boven is gemeld, het gebruik van de door den minister v. d. Heim aangeboden gelegenheid tot inleg bij de spaarbanken door middel der postkantoren tengevolge van de groote daaraan verbonden kosten zeer gering was.

Rechtskarakter der spaarbanken v. d. Mij. t. N. v. 't. A.

Intusschen begon zich bij de spaarbanken der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, eene lastige quaestie meer en meer op den voorgrond te dringen; de vraag nl. naar haar verhouding tot de departementen, die haar hadden opgericht, waarbij het dus in de eerste plaats op haar rechtskarakter aankwam. Volgens de eene meening, vooral die der bankbesturen, nog al eens gesteund door adviezen van door hen geraadpleegde juristen, waren het zelfstandige instellingen, d. i. stichtingen, waarop de departementen ja toezicht konden uitoefenen, waarvan ze gewoonlijk het bestuur benoemden, misschien zelfs de wijze van beheer regelen en verder het reglement vaststellen en wijzigen konden; — altijd met inachtneming van de eens vastgestelde fundamenteele bepalingen en van de karaktertrekken aan stichtingen eigen, — maar voor 't overige stichtingen van geheel zelfstandigen aard, onafhankelijk van het departement en zijn leven, met een eigen kapitaal, dat, eenmaal voor haar doel bestemd, daartoe moest

blijven dienen en bij teniet gaan der instelling als onbeheerde nalatenschap aan den Staat zou vervallen, tenzij in deze beide opzichten bij de oprichting anders voorzien was; terwijl ook het departement niet aansprakelijk was tegenover de schuldeischers der spaarbank, zoo het zich daartoe niet uitdrukkelijk had verbonden. Het andere gevoelen daarentegen, meer door de departementen gedeeld, maakte haar eenvoudig tot eene instelling van het departement, evenals eene leesbibliotheek, school en zoovele andere, die het departement ten volle bevoegd was ieder oogenblik op te heffen, of, behoudens bestaande verplichtingen, in hare meest fundamenteele bepalingen te wijzigen, al bepaalde het reglement hieromtrent ook niets.

De ontbinding van het departement *Westlandsche dorpen* en haar gevolg.

De quaestie trok lang weinig de aandacht of wel werd slechts locaal behandeld. De Commissie van 1871 was haar geheel voorbijgegaan. In 1881 kwam ze echter voor de algemeene vergadering der Maatschappij. In 1879 was er in het departement *Westlandsche dorpen* een twist, die al lang dreigde, ontstaan over het beheer van en het toezicht over de spaarbank; een twist, die eindelijk zoo hoog liep, dat ze eindigde met ontbinding van het departement. De pogingen, daar aangewend, om in het reglement der schandelijk beheerde spaarbank, waardoor nooit rekening en verantwoording werd afgelegd, welker bestuur zichzelf aanzienlijke honoraria uitkeerde en aan den penningmeester toestond, om enkel tegen eene onderhandsche obligatie eene groote som te leenen en welker waarden voor een groot deel uit onsolide (zelfs noodlijdende) buitenlandsche fondsen bestonden, verbetering te brengen, — welke pogingen echter afstuitten op de omstandigheid, dat deze wijzigingen volgens het bestaande reglement van het spaarbankbestuur zelf moesten uitgaan, — vestigden algemeen de aandacht op de quaestie. Naar aanleiding hiervan stelden de departementen Nieuw-Lekkerland c. a., Alblasserdam en Krimpen a/d Lek, wijzende op de onzekerheid, welke er bestond aangaande de betrekking tusschen spaarbank, departement en Maatschappij en op het wenschelijke, om daarom-

trent zooveel mogelijk tot vastheid te geraken, in de algemeene vergadering, in 1881 gehouden voor: eene commissie te benoemen, die zou onderzoeken. of het mogelijk en wenschelijk was, regelen te stellen, ten einde aan de departementsbesturen en aan het Hoofdbestuur rechtstreekschen invloed toe te kennen op de inrichting en het beheer der door de departementen opgerichte spaarbanken, en deze commissie aan de algemeene vergadering dienaangaande verslag en zoo noodig voorstellen te laten doen. De vergadering nam dit voorstel aan en droeg de uitvoering er van aan het Hoofdbestuur op. De door dit bestuur benoemde Commissie (*) bracht het volgende jaar een zeer belangrijk verslag uit.

Rapport der Nuts-commissie van 1881.

Zij was haar taak begonnen met een onderzoek in te stellen naar den feitelijken toestand, en had daartoe zooveel mogelijk reglementen van bestaande spaarbanken onderzocht. Daarbij kwam zij al spoedig tot de ervaring, dat deze reglementen maar al te dikwijls van de instelling iets tweeslachtigs maakten; daar ze immers naast bepalingen, die haar recht schenen te geven op den naam van eene departementsinstelling, andere behelsden, die haar een zelfstandig, van de betrokken departementen onafhankelijk karakter schenen toe te kennen. Dergelijke dubbelzinnigheid kon, naar de Commissie meende, slechts moeilijkheden baren en tot verwikkelingen leiden. Spaarbanken, door departementen gesticht en met haar in betrekking gebleven, behoorden ook in waarheid instellingen dier departementen te zijn. Waar het echter om een of andere reden wenschelijk bleek, dien band los te maken, moest dat dan ook volledig geschieden, zoowel in den naam als in de reglementaire bepalingen, opdat niet op het departement in de oogen van het publiek eene zedelijke verantwoordelijkheid zou blijven rusten, die het behoefde noch vermocht te

(*) Deze Commissie bestond uit: mrs. H. Goeman Borgesius, H. Jacobi, W. C. Mees, Aug. Philips en C. Pijnacker Hordijk.

dragen. „Of het karakter van zelfstandige instelling, onder welken rechtsvorm ook, worde boven elken twijfel verheven, en er blijke duidelijk, dat men *niet* met een nutsspaarbank te doen heeft; òf de regeling zij eene zoodanige, dat de aard der spaarbank, als instelling van een departement, volledig tot zijn recht kome". Als hoofdkenmerk van de verhouding eener spaarbank, instelling van een departement, tot dat departement, meende de Commissie dan te moeten beschouwen: *dat de spaarbank niet alleen vanwege het departement worde beheerd, maar dit ook de uitsluitende bevoegdheid moet bezitten haar reglement vast te stellen en te wijzigen.* Een departement, dat aan een spaarbank zijn naam en zijn gezag leent, moet ook uitspraak doen over de grondslagen zijner organisatie. Draagt het de verantwoordelijkheid, dan moet het ook alléen de macht bezitten de zaak zoo te regelen, als het met het oog op die verantwoordelijkheid nuttig en noodig oordeelt. Daarom kan het initiatief tot reglementswijziging eventueel nog wel, zelfs bij uitsluiting aan het spaarbankbestuur, verleend worden. Mits dan slechts langs indirecten weg door vervanging, desnoods afzetting van dit bestuur, het departement bij verschil van meening ten slotte zijn wil kan doen zegevieren. Want aan het departement moet in ieder geval in laatste instantie de beslissing blijven over de regeling zijner instellingen en het eindoordeel over haar beheer.

Intusschen is het stellen van dit beginsel alleen niet voldoende, maar komt het althans niet minder aan op de bepalingen, waarin het wordt toegepast. Zoo kwam de Commissie er van zelf toe, na te gaan, welke bepalingen in geen reglement, dat van dit beginsel uitging, mogen worden gemist, wil de spaarbank in waarheid zijn, wat zij schijnt te wezen.

Alvorens echter hiertoe over te gaan, diende nog de vraag, óók in de opdracht ter beantwoording gesteld: welke de verhouding moet zijn der spaarbank tot de Maatschappij, overwogen. Behoorde ook aan deze invloed te worden toegekend op de vast-

stelling en wijziging der spaarbankreglementen, hetzij in den vorm van een verplicht advies door het Hoofdbestuur, hetzij in dien van zijne beslissende medewerking? Daarvóór pleitte naar de meening der Commissie niet alleen dat, hoewel naar letter en geest harer wet de Maatschappij niet aansprakelijk is voor hetgeen door haar departementen wordt verricht, toch de bloei en de invloed van het geheel ten nauwste samenhangen met de wijze, waarop zijn deelen de belangen behartigen, waaraan het is gewijd, zoodat het alleszins ligt op den weg des Hoofdbestuurs te doen, wat in zijn vermogen is, opdat die belangen geen schade lijden; maar vooral ook de wetenschap, erlangd door kennisneming van de reglementen, dat de organisatie der spaarbanken in een groot aantal departementen soms bevreemdend veel te wenschen overliet.

Toch waren er geene geringe bezwaren aan verbonden: immers, bij beperking der inmenging tot het uitbrengen van een niet bindend advies, zou men een zware taak op de schouders van het Hoofdbestuur leggen, zonder zekerheid van eenig resultaat, en wellicht ten koste van zijn gezag; en wilde men verplichte goedkeuring der reglementen voorschrijven door een aan wet noch regel gebonden Hoofdbestuur, dan maakte men inbreuk op de zelfstandigheid der departementen, waarvan het de vraag was, of zij zich die zouden laten welgevallen.

Daarom meende de Commissie een middenweg te moeten aanbevelen, waarbij met het voor en tegen beide rekening gehouden werd; de reglementen nl. zouden door het Hoofdbestuur wel moeten worden goedgekeurd, maar die goedkeuring zou slechts mogen worden geweigerd, indien het reglement bleek niet in overeenstemming te zijn met eenige algemeene regelen, door de algemeene vergadering daartoe vast te stellen, evenals nu reeds geschiedde met de huishoudelijke reglementen der departementen, m. a. w. het Hoofdbestuur zou eigenlijk dienst doen als registratiebureau. Gezorgd zou dan zijn, dat in geen spaarbankreglement voortaan vruchteloos behoefde te worden gezocht,

wat voor alle gezond leven in dezen onmisbare voorwaarden zijn; terwijl overigens de departementen ten aanzien van hun spaarbanken ongestoord te rade zouden kunnen gaan met plaatselijke toestanden en behoeften.

Deze algemeene regelen zouden dan vooreerst overeenkomstig het bovengezegde de bevoegdheid van het departement moeten behelzen, om het reglement der spaarbank vast te stellen en te wijzigen, en verder de volgende punten moeten bevatten:

1°. de spaarbank moet een eigen, daarvoor speciaal aangesteld, bestuur hebben, door hetwelk zij — binnen de bij het reglement getrokken grenzen — wordt beheerd;

2°. de bestuurders der spaarbank moeten worden benoemd door het departement onder reglementaire bepaling van den tijd, gedurende welken zij zitting hebben en met uitsluiting van levenslange aanstelling;

3°. het spaarbankbestuur moet ontslagen kunnen worden door het departement in een opzettelijk daarvoor belegde vergadering;

4°. het spaarbankbestuur moet rekenplichtig zijn aan het departement;

5°. uitsluitend aan het departement moeten bestuurders der spaarbank verantwoording schuldig zijn, en wel slechts volgens de algemeene beginselen van het burgerlijk recht, voor de stipte naleving van het reglement en van hun instructie. Tegenover de inleggers moet het departement zijn aansprakelijkheid voor een eventueel tekort der spaarbank nadrukkelijk uitsluiten;

6°. tenzij een voldoend waarborgkapitaal is bijeengebracht, moet uit de jaarlijksche overwinst der spaarbank, zoo die er is, een reservefonds gevormd worden tot zekerheid voor de inleggers. Over dit reservefonds moet behalve tot bevordering van het doel der spaarbank zelve door het departement slechts kunnen worden beschikt, voor zoover het meer bedraagt dan 20 pCt. van het totaal der ingebrachte gelden;

7°. het spaarbankreglement moet voorschriften bevatten omtrent het karakter van het spaarboekje als bewijs van een schuld-

vordering op naam of als papier aan toonder omtrent de gelegenheden tot inbreng, het minimum van inleg, het maximum van elke rekening, het beleggen der gelden, het bewaren der waarden, de terugbetalingen en de bevoegdheid tot schorsing daarvan in buitengewone omstandigheden;

8°. het departement moet de bevoegdheid bezitten tot opheffing zijner spaarbank te besluiten; doch slechts onder voorwaarde, dat het *a*) te voren het advies inwinne van het Hoofdbestuur, *b*) dit besluit neme in eene opzettelijk bijeengeroepen vergadering, waarin wordt overgelegd het advies van het Hoofdbestuur;

9°. in het reglement der spaarbank moet de wijze, waarop zij bij mogelijke opheffing — met of zonder voortbestaan van het departement — zal worden geliquideerd, behoorlijk omschreven zijn;

10°. voor het geval van ontbinding des departements moet het reglement der spaarbank òf de wijze voorschrijven, waarop zij tot eene zelfstandige instelling zal worden hervormd, òf aan de na liquidatie overblijvende gelden een duidelijke bestemming geven.

Deze punten vormden naar het oordeel der Commissie de minimum-eischen, welke de algemeene vergadering moest stellen voor de goedkeuring van een spaarbankreglement door het Hoofdbestuur. Zij ontveinsde zich echter niet de groote bezwaren, daaraan voor reeds bestaande spaarbanken verbonden. Al dadelijk deden die zich voor bij die punten, welke meer rechtstreeks betrekking hebben op het karakter der spaarbanken als instellingen der departementen. Historische toestanden spelen hier een groote rol, en waar die soms vrij verward en ingewikkeld zijn, is het veelal twijfelachtig, of tegen den wil van de besturen der spaarbanken in haar verhouding tot de departementen wijziging te brengen valt. Maar bovendien ging het eigenlijk in het algemeen wel aan, zulk ingrijpen van den kant der maatschappij terugwerkende kracht toe te kennen en zou zulk een voorstel niet buiten de toch reeds geringe kans van

slagen, op tal van plaatsen wrevel wekken? Zoo kwam de Commissie tot de conclusie, dat de algemeene vergadering er zich liever moest bepalen, om deze punten als vereischten te stellen voor de reglementen van nieuw op te richten spaarbanken en ten aanzien der reeds bestaande enkel den wensch uit te spreken, dat allerwegen de geldende reglementen, voor zoover noodig, herzien en met de aangegeven regelen zooveel mogelijk in overeenstemming gebracht zouden worden. Dan mocht worden verwacht, dat, waar eenmaal op het gewicht eener duidelijke en volledige reglementeering de aandacht was gevestigd, de wenschelijkheid eener afdoende herziening allerwegen zou worden beaamd en het werk ter hand genomen, zoodat de belangrijke leemten zouden verdwijnen, de onzekerheid omtrent allerlei onderdeelen van overheerschende beteekenis zou worden weggenomen en de wel aangeroerde, maar gebrekkig geformuleerde of onvoldoend uitgewerkte punten tot hun recht zouden komen.

Ten slotte wees de Commissie er op, dat als bij die reglementsherziening niet enkel de machtsverhouding tusschen spaarbank en departement, maar, zooals ook de Commissie zelve deed, tegelijk de organisatie der spaarbank zelve werd overwogen, tevens de vraag aan de orde zoude moeten komen, of het, nu de Staat door zijn postspaarbank aan alle ingezetenen de gelegenheid bood tot veilige belegging hunner spaarpenningen, wel noodig en wenschelijk was, dat de departementen op dit gebied op dezelfde wijze als tot dusver bleven voortwerken. Zeker hoe veelvuldiger de gelegenheid, des te grooter is ook de kans, dat er gebruik van zal worden gemaakt; en even zeker zijn er onder de grootere departementale spaarbanken, welker opheffing de warmste voorstander der rijksinstelling slechts zou kunnen betreuren. Maar zeer vele zijn er ook, waaromtrent de bezwaren, welke ze drukken, een andere meening rechtvaardigen. Bezwaren, die te meer gewicht in de schaal leggen, omdat zij liggen in den aard der zaak en door geen reglement, hoe zorgvuldig ook bewerkt, uit den weg te ruimen zijn. Men

denke slechts aan de dikwijls zoo geringe gelegenheid tot inbreng; men denke aan de moeilijkheden, voor bewoners van kleine en afgelegen plaatsen aan geldbelegging verbonden; men denke aan de kennis tot *oordeelkundige* belegging van gelden een vereischte, doch welke men ongetwijfeld niet het gemeen goed mag heeten van allen, die met het beheer van departementale spaarbanken zijn belast; men denke eindelijk en bovenal aan het gevaar, waaraan men geneigd is in gewone tijdsomstandigheden luttele aandacht te schenken, doch dat, eenmaal ontstaande, bittere teleurstelling bereiden kan, als geweldige gebeurtenissen in het staatkundige of maatschappelijke leven haar druk oefenen op de geldmarkt en een spaarbank wellicht buiten de mogelijkheid brengen, om aan haar verplichtingen te voldoen. Men denke aan dit alles en legge dan zich zelven de vraag voor, of instandhouding der spaarbank in het belang der inleggers is, nu deze in de instelling van den Staat vinden, wat zij behoeven.

Juist haar ongeveinsde huldiging van de verdiensten, die de spaarbanken der Maatschappij zich jegens het Nederlandsche volk hebben verworven, haar erkentelijke waardeering van de belangelooze toewijding, waarmede zóóvelen tijd en moeite veil hadden en hebben, om een waarachtig volksbelang te behartigen, gaven der Commissie vrijmoedigheid, deze vraag te stellen. Een juist antwoord daarop is slechts mogelijk voor elk departement afzonderlijk en kan slechts gegeven worden door wie van plaatselijke toestanden volkomen op de hoogte is. Zal op menige plaats de opheffing der spaarbank daarvan het gevolg zijn, — welnu, de departementen kunnen dan door het bevorderen en aanmoedigen van deelneming in de Rijkspostspaarbank op dit gebied zich nog verdienstelijk maken. Luidt daarentegen het besluit, dat de spaarbank gehandhaafd wordt, dan zij het streven, haar grondslagen derwijze te herzien, haar organisatie zóó te volmaken, dat het mogelijke is gedaan, om haar toenemenden bloei te verzekeren.

Het Hoofdbestuur nam de conclusies der Commissie geheel over en stelde ook aan de algemeene vergadering van 1882 voor, zich ermede te vereenigen. Deze achtte echter ook zelfs voor de departementen, die nieuwe spaarbanken op wilden richten den eisch der verplichte goedkeuring van het reglement door het Hoofdbestuur te sterk en besloot daarom de departementen slechts uit te noodigen, de wenken, in het Rapport neêrgelegd, ernstig te overwegen. Werkelijk leidde het Rapport dan ook bij vele departementen tot het besluit, de spaarbankreglementen in zijn geest te herzien. Toen echter het Hoofdbestuur van een aantal dier wijzigingen, in concept of reeds definitief vastgesteld, kennis nam, bleek het, dat de Commissie met het neêrschrijven van de door haar in ieder reglement noodig geachte punten nog niet genoeg had gedaan, daar toch vele departementen den inhoud ervan verkeerd hadden opgevat, althans in de gewijzigde bepalingen onjuist weêrgegeven; zoodat de nieuwe reglementen dikwijls al niet veel beter waren dan de oude. Daarom besloot het Hoofdbestuur aan eene nieuwe commissie bestaande uit mr. H. Jacobi, lid der Commissie van 1881, mr. J. P. Moltzer, bestuurder uit haar midden, en mr. A. Kerdijk, haar algemeenen secretaris op te dragen, een concept-reglement samen te stellen als practisch voorbeeld van toepassing der in het Rapport van 1882 omschreven beginselen. Dit ontwerp, door het Hoofdbestuur goedgekeurd, verscheen in Februari 1887 en werd aan de departementen ter kennisneming rondgezonden. Er werd in de circulaire, waarvan het vergezeld ging, door het Hoofdbestuur, na opgemerkt te hebben, dat het concept-reglement berekend was op een spaarbank van middelmatigen omvang, uitdrukkelijk op gewezen, dat het niet meer dan een voorbeeld was, dat in bijzonderheden naar plaatselijke omstandigheden zou kunnen en moeten worden gewijzigd. Want „de beste wijze, waarop een spaarbank in bijzonderheden kan zijn ingericht, is in groote mate daarvan afhankelijk. Wat hier nuttig of noodig is te achten, kan elders volstrekt onbruikbaar zijn. Het mag ondoenlijk heeten, een model-reglement

Besluit der algemeene vergadering van de Maatschappij tot N. v. 't A. in 1882.

te ontwerpen, dat in zijn geheel overal bruikbaar zou zijn en waarvan niet zonder schade zou kunnen worden afgeweken."

Concept-reglement van 1887.

De hoofdinhoud van genoemd concept-reglement is nu de volgende:

Art. 1. Het bestuur der spaarbank is opgedragen aan eene commissie, door het departement uit zijn midden benoemd. Voor zooveel het bestuur der spaarbank als bijzondere instelling van het departement betreft, wordt dit laatste, krachtens de bij dezen verstrekte machtiging, tegenover derden, zoowel in als buiten rechten, door de commissie vertegenwoordigd. De commissie, als lasthebber van het departement. neemt alle in de spaarbank ingelegde gelden, de daaruit verkregen rente en alle andere tot de spaarbank behoorende waarden, ten name der gezamenlijke houders van spaarbankboekjes, in afzonderlijk bezit, met macht en onder gehoudenheid, om er beheer over te voeren en er over te beschikken overeenkomstig de bepalingen van dit reglement. Geen vermenging is toegelaten van deze ten name der houders van spaarbankboekjes bij de commissie in beheer zijnde kapitalen met andere, welke tot het departement behooren.

Art. 2. Commissarissen genieten geen belooning, maar zijn ook niet verder aansprakelijk dan naar de gewone regelen van het burgerlijk recht jegens het departement als diens lasthebbers voor de richtige nakoming der hun verstrekte opdracht. Zij mogen ondershands niets van de bank koopen, huren of ter leen ontvangen of aan haar verkoopen, verhuren of tegen betaling ter leen geven. Evenmin mogen zij eenige bezoldigde betrekking bij de spaarbank bekleeden of haar als makelaar, commissionair of notaris ten dienste staan.

Art. 4. De leden der commissie treden periodiek af.

Art. 7. De leden der commissie kunnen door het departement in eene opzettelijk daartoe belegde vergadering worden ontslagen op eene met redenen omkleede voordracht van het bestuur of van de commissie zelve. Op deze vergadering wordt eene beslissing slechts genomen, indien minstens de helft der leden van

het departement tegenwoordig is; anders wordt ze uitgesteld tot eene 2e vergadering, waarin dan de aanwezige leden de zaak uitmaken. Ter aanneming der voordracht worden echter in elk geval de stemmen van $^2/_3$ der ter vergadering aanwezige leden vereischt.

Art. 9. In de acten, betreffend de belegging van gelden, handelen de voorzitter en de penningmeester namens de commissie. Alle andere schrifturen, die van de commissie uitgaan, met uitzondering der spaarbankboekjes, worden door den voorzitter en den secretaris onderteekend. De commissie maakt zelf haar huishoudelijk reglement en deelt dit in afschrift aan het departement meê.

Art. 11 regelt de zittingen tot inleg en terugbetaling.

Art. 13. De inlegger ontvangt bij eerste inlage een boekje met eigen nummer en voorts deel en folio der rekening, die op dit boekje betrekking heeft, waarin alle inlagen, alsmede de terugbetalingen en opzeggingen naar volgorde der dagteekeningen achter elkaâr op gelijke wijze in het boekje worden ingeschreven en onderteekend door twee commissarissen.

Art. 14. Door die onderteekening is het departement jegens den houder van het boekje naar rechte verbonden, met dien verstande evenwel, dat de houders der boekjes te zamen de risico dragen, uit het beheer der gelden overeenkomstig dit reglement voortvloeiend. Mitsdien is het departement niet aansprakelijk voor eventueele tekorten.

Art. 15 regelt minimum van inleg en terugbetaling.

Art. 16. Aanspraak op uitbetaling van het geheele of gedeeltelijke saldo der op een boekje ingelegde gelden en daaraan toegevoegde rente heeft uitsluitend de houder van het boekje.

Art. 17 regelt de termijnen van opzegging voor groote bedragen. Vijf jaren na de laatste aanteekening van inbreng, rentebijschrijving, opzegging of terugbetaling in het spaarbankboekje is het recht tot het verder vorderen van uitbetaling verjaard.

Art. 18 verklaart echter de commissie bevoegd van dien termijn afstand te doen, of na afloop ervan in de plaats van een

boekje, waarvan zij aannemen, dat het verloren of te niet gegaan is, een duplicaat af te geven met bijschrijving van de rente, die volgens de registers aan het kapitaal is toegevoegd. Evenzeer kunnen commissarissen:

wanneer er bij hen twijfel bestaat aan het recht des houders van een boekje op het bezit daarvan, de door hem gevraagde uitbetaling tot eene volgende zitting uitstellen,

in bijzondere gevallen, als de stand der kas het toelaat, de opzeggingstermijnen van art. 17 doen vervallen,

bij vele gelijktijdige opzeggingen of in andere buitengewone omstandigheden te hunner beoordeeling de verlangde terugbetalingen boven zeker bedrag tot een nader te bepalen dag uitstellen, mits niet langer dan 3 maanden na de opvraging. — Van dit uitstel geven zij kennis met opgaaf van redenen aan het departementsbestuur. Achten zij langer uitstel noodig, dan moet dit op hun gemotiveerd voorstel, voorzien van prae-advies van het departementsbestuur, aan de beslissing van het departement in eene opzettelijk daartoe belegde vergadering, worden onderworpen. Deze kan commissarissen dan tevens machtigen ten name van het departement, doch onder uitsluitende aansprakelijkheid van het totaal en tegen zakelijke zekerheid van een bepaald aangewezen deel der tot de spaarbank behoorende waarden, eene tijdelijke geldleening te sluiten; doch tot geen hooger bedrag dan 20 pCt. van het kapitaal, volgens de laatst opgemaakte balans.

Art. 19. De belegging der gelden geschiedt:

voor hoogstens een derde gedeelte van het geheele kapitaal, volgens de laatst vastgestelde jaarlijksche balans in Nederlandsche staatsfondsen of in schuldbrieven van provinciën, gemeenten of waterschappen, die regelmatig jaarlijks aflossen;

voor hoogstens een derde van hetzelfde kapitaal in eerste hypotheek op ongebouwde eigendommen tot geen hooger bedrag dan $^2/_3$ der waarde, zoo mogelijk op voorwaarde van regelmatige jaarlijksche aflossing.

verder in beleening of prolongatie, op voorwaarde, dat de onderpanden in handen worden gesteld van de commissie.

Art. 20. De rente bedraagt 3 pCt. Commissarissen kunnen echter zoo noodig de rente tijdelijk verlagen. Hun besluit daartoe wordt in de maand vóór die, waarin het in werking zal treden, aan het departement medegedeeld en ter openbare kennis gebracht. Verder bepaalt het artikel van welk minimumbedrag en de veelvouden daarvan rente wordt betaald en wanneer deze ingaat en eindigt.

Art. 21 regelt de jaarlijksche bijschrijving der rente in Januari.

Art. 22. Wat van de door belegging der gelden verkregen rente overblijft, na aftrek van de kosten van beheer, van eene redelijke afschrijving op de waarde der bezittingen en van den aan de inleggers verschuldigden intrest, vormt een reservefonds tot waarborg voor de volledige terugbetaling van het ingebrachte kapitaal met de rente. Zoodra het reservefonds volgens de jaarlijksche balans is gestegen boven 20 pCt. van de schuld aan de inleggers, kan over dat meerdere door het departement tot andere doeleinden worden beschikt.

Art. 23 regelt de wijze van bewaring der waarden van de spaarbank.

Art. 24 regelt de wijze van rekening en verantwoording door commissarissen. Deze moet worden afgelegd in Februari, wordt daarna door een afzonderlijke departementscommissie onderzocht en vergeleken met de boeken en verdere bescheiden. Ook de gelden en geldswaarden der spaarbank moeten aan die commissie voorgelegd. Commissarissen geven daarbij alle verlangde inlichtingen. De commissie brengt verslag van haar bevinding uit aan het departement en onderwerpt de rekening met de balans aan diens goedkeuring. Door die goedkeuring van rekening en balans worden commissarissen ontheven van verdere verantwoordelijkheid voor hun beheer in het afgeloopen jaar.

Art. 25 eischt maandelijks een (voorloopige) proefbalans van commissarissen, waarin vermeld moeten worden in debet: de

waarde der bezittingen en in credit: het bedrag der gezamenlijke inlagen met globale berekening van de daarop verloopen rente, alle overige schulden der spaarbank en het bedrag van het reservefonds. Afschrift van deze balans moet aan het departementsbestuur worden gezonden en openbaar gemaakt. Commissarissen zijn verplicht, ten allen tijde bij aanvrage inlichtingen aan het departementsbestuur te verschaffen omtrent het beheer of den toestand der bank.

Art. 26 regelt de jaarlijksche balans, waarop de bezittingen naar hun actueele waarde moeten voorkomen.

Art. 27. Lijdt de spaarbank zulk een verlies, dat een te kort ontstaat, dan sluiten commissarissen terstond de bank en onderwerpen de zaak met hun praeadvies aan de beslissing van het departement in een opzettelijk daartoe bijeengeroepen vergadering. De sluiting kan niet opgeheven worden vóór het evenwicht is hersteld.

Art. 28. Na de sluiting der spaarbank kan het departement haar ontbinden. Uit de aanwezige baten worden dan in de eerste plaats de opgenomen gelden terugbetaald en de administratiekosten voldaan, en daarna het overschietende pondspondsgewijze onder de inleggers verdeeld.

Art. 29. Indien buiten het geval van art. 27 het departement tot opheffing der spaarbank wil overgaan, kan dit slechts geschieden na ingewonnen advies der commissie in een opzettelijk daartoe belegde vergadering. In het voorstel tot opheffing moeten de redenen, die ertoe hebben geleid, worden opgegeven en tevens de bestemming zijn aangewezen van het reservefonds na afdoening van alle schulden. Deze bestemming mag geene andere zijn dan een nuttig doel in overeenstemming met de beginselen en de wet der Maatschappij. Over het voorstel moet door het departementsbestuur het gevoelen gevraagd worden van het Hoofdbestuur. De departementsvergadering beslist ten slotte met gewone meerderheid van stemmen.

Art. 30. Besluit het departement tot ontbinding, dan sluiten

commissarissen terstond de spaarbank en gaan tot verevening over. De wijze van verevening en uitbetaling wordt door hen geregeld, tenzij het departement daaromtrent algemeene voorschriften geeft.

Art. 31. Commissarissen doen hun eindrekening aan het departement met overgave van hun archief en van alle andere overgebleven bezittingen der spaarbank. Het reservefonds wordt dan, voor zoover er niet reeds volgens art. 29 eene andere bestemming aan is gegeven, het eigendom van het departement, dat er voor het aangewezen doel over beschikt. Voor inleggers, die hun tegoed niet opeischten, blijft dit nog gedurende vijf jaar te hunner beschikking bij het departementsbestuur. Na afloop van dien termijn vervalt het aan het departement.

Art. 32. Het departement kan dit reglement op voorstel of na ingewonnen advies van de commissie wijzigen. Deze wijzigingen treden een maand na hunne publiceering in werking. De houders van spaarbankboekjes, die voor het in werking treden der wijzigingen, het hun toekomende hebben opgevraagd, zijn gerechtigd, de betaling daarvan te vorderen op den voet van het ongewijzigde reglement. De overigen worden geacht, zich aan de aangebrachte wijzigingen te hebben onderworpen.

Art. 33. Wordt het departement opgeheven, dan wordt vooraf in een opzettelijk daarvoor bijeengeroepen vergadering over het lot der spaarbank beslist. Gaat het departement te niet, zonder over de spaarbank een besluit te hebben genomen, dan treden commissarissen ten aanzien van de spaarbank geheel zelfstandig op in de plaats van het departement, welks rechten en verplichtingen tegenover de houders van spaarbankboekjes geheel op hen overgaan.

Opvatting der Commissie van 1881 en van die van het concept-reglement omtrent het rechtskarakter der spaarbanken.

Voor welke der beide meeningen omtrent het rechtskarakter der spaarbanken de Commissie van 1881 (en op haar voetspoor die, welke het concept-reglement samenstelde) partij koos, is na het bovenstaande niet twijfelachtig. Wel is waar erkende ze, dat soms de bepalingen der reglementen voor twijfel dienaangaande ruimte overlieten, zoodat deze eerder aan de spaarbanken een zelfstandig, van de betrokken departementen onafhankelijk karakter schenen toe te kennen, terwijl ze aan het slot van haar Rapport verklaarde, er niet op te willen aandringen, dat de algemeene vergadering aan de departementen ook voor de bestaande spaarbanken den eisch zoude stellen, om de reglementen in den geest der door haar vastgestelde punten te herzien, omdat er o. a. het bezwaar aan verbonden was, dat bij de soms zeer verwarde en ingewikkelde historische toestanden het twijfelachtig moest worden geacht, of men tegen den wil der besturen van de spaarbanken wel wijziging kon brengen in de verhouding van deze instellingen tot de departementen. Maar toch moet ze ook voor deze het karakter van stichting hebben ontkend; immers anders kon noch zonder noch met toestemming der spaarbankbesturen in den door de Commissie gewenschten zin wijziging in die verhouding worden gebracht. Scherp doet vooral ook de toelichting van het concept-reglement de verhouding der spaarbank tot het departement, dat haar oprichtte, uitkomen. Zoo luidt ze bij art. 1 o. a.: „De bestuurders handelen in het beheer der spaarbank als vertegenwoordigers van het departement, krachtens hun daartoe bij het reglement verleende machtiging. Die machtiging strekt in het kort tot het ontvangen en beleggen van gelden" enz., en iets verder: „De bestuurders zijn mitsdien jegens het departement als gemachtigden verantwoordelijk en vertegenwoordigen het tegenover de houders van spaarbankboekjes en anderen in alles, wat de spaarbank aangaat". Dus niet het departement heeft eenvoudig het recht van benoeming van het bestuur eener hem overigens vreemde instelling en den plicht

dit later rekening en verantwoording aan zich, als Commissie van contrôle, te doen afleggen, maar het spaarbankbestuur vertegenwoordigt het departement, evenals dit in de meeste andere zaken door zijn gewoon bestuur vertegenwoordigd wordt en b. v. nog eene andere afzonderlijke commissie over zijne departementsschool of leesbibliotheek kan hebben. Volkomen juist met deze opvatting volgt dan ook later in de toelichting van hetzelfde art. 1: „tegenover de houders van spaarbankboekjes is het departement verantwoordelijk voor de richtige uitbetaling van het aan elk hunner toekomende, doch het kan (zie art. 14) die verantwoordelijkheid naar welgevallen regelen en omschrijven door de bepalingen van het reglement, die de voorwaarden uitmaken, waarop de inlagen bij de spaarbank worden aangenomen"; — en in die op art. 33, dat indien het departement te niet gaat, zonder dat door de in dat art. voorgestelde of andere dergelijke bepalingen in haar lot is voorzien, de spaarbank moet worden geliquideerd, omdat bij het ophouden van het bestaan van den lastgever (het departement) tevens de lastgeving vervalt.

Naar de bedoeling van het concept-reglement is de spaarbank eene administratie van aan de gezamenlijke houders van spaarbankboekjes behoorende kapitalen (*), gevoerd namens het departement door eene commissie uit zijn midden naar regelen, door zijne algemeene vergadering vastgesteld en in hoofdzaak onder deze voorwaarden: *a*) het departement is niet aansprakelijk, indien verliezen de integrale uitbetaling van de door ieder gestorte sommen onmogelijk maken; *b*) het departement keert niet den

De spaarbank volgens het concept-reglement.

(*) In de toelichting op art. 1 heet het: „Het kapitaal der spaarbank behoort niet aan het departement, ofschoon dit er, tegenover de houders van spaarbankboekjes, de schuldenaar van is;" en in art. 1 zelf: „Door de commissie, als daartoe lasthebbend van het departement, worden alle in de spaarbank geplaatste gelden, de door belegging daaruit verkregen en alle andere tot de spaarbank behoorende waarden, *ten name der gezamenlijke houders van spaarbankboekjes* in afzonderlijk bezit genomen" enz.

geheelen verdienden interest (na aftrek der noodzakelijke onkosten) uit, maar slechts eene geringere vaste rente; het overige blijft als eigendom der gezamenlijke inleggers bestemd, om eventueele verliezen te dekken; met dien verstande, dat nimmer een inlegger recht heeft op iets meer of anders dan het door hem ingelegde bedrag, vermeerderd met de beloofde rente; *c*) zoodra het reservefonds is gestegen tot zeker percentage van het geheele ingelegde kapitaal, dat voldoende geacht wordt, om de integrale teruggave daarvan te waarborgen, kan het departement het meerdere besteden tot andere doeleinden, evenzeer als bij opheffing der spaarbank het geheele batige saldo na betaling aan elken inlegger van het hem dan verschuldigde; *d*) het departement behoudt zich het recht voor, om de administratie op te heffen of wel naar andere regelen te gaan voeren; in het laatste geval blijft dan echter aan de inleggers de bevoegdheid voorbehouden, om gedurende zekeren tijd het hun verschuldigde onder de oude voorwaarden terug te ontvangen.

Adviezen van mrs. J.A.Fruin en S.E.Goudsmit

De meening der beide nutscommissiën ten opzichte van het rechtskarakter der spaarbanken staat derhalve lijnrecht tegenover het reeds vroeger gemelde gevoelen van zoowel vele spaarbankbesturen als van ettelijke door hen geraadpleegde juristen, waaronder geen minderen zijn dan wijlen Mrs. J. A. Fruin en S. E. Goudsmit. De argumentatie van deze beide laatsten in hun in 1872 aan het spaarbankbestuur van Rotterdam over den rechtstoestand der spaarbank aldaar gegeven adviezen (*) (welke argumentatie evenzeer geldt en dan ook gevolgd is voor andere departementsspaarbanken, tot welker steun bij de oprichting gelden zijn bijeengebracht) is in hoofdzaak de volgende: Zoodra in Rotterdam een kapitaal ten behoeve der op te richten spaarbank was bijeengebracht en blijvend afgezonderd als een vermogen tot de aangewezen bestemming, ontstond eene zelfstandige persoon (mr. Goudsmit acht hiermede de stichting voltooid, mr. Fruin

(*) Opgenomen o.a. in De Economist afl. October 1887.

eerst met het in werking treden der spaarbank zelf; dit kan echter als van minder belang hier ter zijde gelaten), geheel afgescheiden van het departement, gelijk alle andere rechtspersonen bevoegd tot het aangaan van vermogenshandelingen en bekwaam, zichzelf aan anderen en anderen aan zich te verbinden. Dat de spaarbank is opgericht door het departement, doet daarbij niets ter zake: elke stichting moet uit den aard der zaak een oprichter hebben; evenmin dat het departement zich voortdurend toezicht en contrôle voorbehield, daar het natuurlijk erop gesteld moest zijn, zooveel mogelijk te voorkomen, dat het oorspronkelijk doel zou worden verijdeld of middelen aangewend met dat doel niet in overeenstemming; nog minder, dat men blijkbaar bij de oprichting en nog lang daarna zich van haar juridisch karakter niet behoorlijk rekenschap gaf, zooals uit de tusschen het departementsbestuur en de directie der bank herhaaldelijk gevoerde onderhandelingen, waarbij de een den last der verantwoordelijkheid op den ander trachtte over te brengen, blijkt. En hetgeen later geschied is, is met deze opvatting geheel in overeenstemming; immers de spaarbank onderhandelde steeds met het departement als een onafhankelijk en zelfstandig lichaam, verleende voorschotten aan het departement en nam ten laste daarvan hypothecaire inschrijvingen, terwijl zij evenzeer zonder medewerking of advies van het departement met het publiek handelde en overeenkomsten sloot. De bank gedroeg zich dus geheel als zelfstandige instelling. Op grond van een en ander concludeerden beide adviezen: dat de spaarbank te Rotterdam was eene stichting, zelfstandige rechtspersoon, die derhalve niet door het departement kon worden opgeheven en op welker z. g. overwinst dit geen aanspraak kon maken, daar al hare fondsen enkel in haar belang of ter bevordering van het doel, waartoe zij was opgericht, mochten dienen.

Terwijl hier in deze adviezen als stichtingsargument geldt het bijeenbrengen van gelden, als een bijzonder tot een bepaald Andere betoogingen

omtrent het zelfstandig karakter der spaarbanken.

en blijvend oogmerk bestemd vermogen, dienden daar, waar niet op een dergelijke bijeenbrenging kon worden gewezen, als bewijsgrond èn het reglement, wijl dit van het recht des departements tot het vorderen van rekening en verantwoording, het maken van wijzigingen of besluiten tot opheffing niet sprak, soms zelfs het vaststellen van eventueel noodige veranderingen aan commissarissen der bank opdroeg, of omdat het slechts een band vestigde tusschen het departementsbestuur en de spaarbank in plaats van tusschen deze laatste en het departement zelf, èn de omstandigheid, dat het departement zich niet aansprakelijk achtte voor de terugbetaling der door de inleggers bij de spaarbank gestorte gelden, voor zoover het bankkapitaal daartoe niet voldoende bleek.

Het rechtskarakter der spaarbanken.

Wat heeft men nu van dit alles te denken? Het schijnt, dat — daargelaten dat eene spaarbank, oorspronkelijk een departementsinstelling, later door het departement tot zelfstandig lichaam kan zijn gemaakt — alleen de geschiedenis van de oprichting der spaarbanken de quaestie kan beslissen. Immers, al valt niet te ontkennen, dat, indien men de spaarbank als stichting wil beschouwen, het vereischte daarvoor — hetzij als zoodanig enkel de bekwaamheid, om vermogensrechten te hebben, hetzij het bestaan zelf van een vermogen noodig geacht wordt — en ook een orgaan om voor haar te handelen n.l. haar bestuur, aanwezig is; toch ligt ook in de meening, dat een spaarbank eene onderneming van het departement zou zijn, waarvan het kapitaal derhalve slechts een afgezonderd deel van dat des departements uitmaakt, en het bestuur niets is als zijn lasthebber, d. i. in dezen zijn vertegenwoordiger tegenover het publiek, op zich zelf niets juridisch onmogelijks. En gaat men de argumenten na van hen, die, zich niet op het hier ingenomen standpunt plaatsende, de zelfstandigheid der spaarbank betoogen uit de reglementen of uit de verhouding van het departement tot de inleggers, dan blijkt, dat ze niets bewijzen, daar hunne beweringen zeer wel met het karakter van de spaar-

bank als departementsonderneming zijn overeen te brengen.

Wat vooreerst de leemten betreft, welke in de reglementen gevonden worden, omtrent de bevoegdheid tot reglementsverandering (behoudens natuurlijk erkenning van verkregen rechten) en tot eventueele opheffing was geene bepaling in het reglement noodig, daar die van zelf aan het departement bij zijne instellingen toekwam, zooals dan ook b. v. het departement Arnhem zijn spaarbank in 1827 ophief; terwijl van de verplichting tot rekening en verantwoording niet behoefde gerept te worden, aangezien die reeds in de betrekking van lastgeving tusschen departement en spaarbankbestuur lag opgesloten. Men kan zelfs beweren, dat juist het ontbreken van genoemde bepalingen een argument is, om aan te nemen, dat de departementen niet bedoelden stichtingen in het leven te roepen, wijl ze dan toch wel gezorgd zouden hebben voor een toezicht op het anders oppermachtige bestuur en voor gelegenheid, om op den duur de instelling door wijzigingen in haar statuten aan haar doel te doen beantwoorden.

Ook de bevoegdheid in enkele reglementen aan commissarissen toegekend, om zelfstandig in het reglement de noodige veranderingen of bijvoegingen aan te brengen, laat zich zeer goed in het stelsel der spaarbank, als onderneming van het departement, passen. Bestuurders der spaarbank, lasthebbers van het departement, kunnen uit den aard der zaak de verhouding van de spaarbank tot het departement niet eigenmachtig wijzigen, zoodat hun bevoegdheid van zelf beperkt was tot z. g. huishoudelijke bepalingen en tot die, welke de verhouding tot het publiek betroffen, als: verdeeling der werkzaamheden onderling, wijze van boeking, vaststelling van het bedrag van den intrest, maximum van inleg, wijze van terugbetaling der gelden, bepaling der zitdagen enz. Ook bij het maken van deze regelingen treden commissarissen slechts op als vertegenwoordigers van het departement. Van dit standpunt gezien was er dan ook niets onjuists in de handelwijze van commissarissen der spaarbank

te Leeuwarden, die, niettegenstaande het eerste reglement hun de bevoegdheid tot zelfstandige wijziging gaf, toch steeds alle veranderingen aan hun lastgevers, het departement, voorstelden, dat dan daaromtrent besloot, totdat in 1834 de bepaling in een nieuw reglement geschrapt werd.

Evenmin schijnt met een afhankelijke positie der spaarbank in strijd, dat het departementsbestuur, zooals in het spaarbankreglement te Utrecht, het recht tot vaststelling van het reglement, benoeming van commissarissen, ontbinding, ontvangen van rekening en verantwoording (dit laatste als gevolg van het bij hen bestaande oppertoezicht) bezit, in plaats van dat dit als dikwijls elders deels aan de ledenvergadering, deels aan eene jaarlijks daartoe afzonderlijk benoemde commissie is opgedragen, en zeker geeft dit geen aanleiding, om te concludeeren, dat, aangezien eene spaarbank van een departementsbestuur ondenkbaar is — daar dit bestuur nooit kan optreden als zelfstandig lichaam — en het hier ten aanzien der spaarbank ook niet handelt voor en namens het departement, als hebbende in dezen geen uitdrukkelijke machtsdelegatie daarvan, derhalve ook commissarissen de spaarbank niet voor en namens het departement kunnen geacht worden te beheeren en de spaarbank dus eene zelfstandige instelling moet zijn; want vooreerst bepaalt het departementsreglement: „Het bestuur vertegenwoordigt het departement in zijne rechten en belangen" enz., en voor zoover deze woorden geen voldoende machtsdelegatie mochten inhouden, is ze aanwezig in het spaarbankreglement zelf, dat de macht van het departementsbestuur ten aanzien van deze speciale instelling regelt.

Wat ten slotte de niet aansprakelijkheid van het departement voor de terugbetaling der door de inleggers bij de spaarbank gestorte gelden aangaat, voor zoover het bankkapitaal daartoe niet voldoende blijkt, het behoeft geen betoog, dat het departement in zijn contract met de inleggers, d. i. in het spaarbankreglement zijn verantwoordelijkheid net

zoo ver kan beperken als het wil, en daardoor de spaarbank nog niet van karakter verandert. Dat het departement deze beperking uitdrukkelijk kan vaststellen of wel als te Utrecht implicite als gevolg van de bepaling, dat op de terugbetaling zal worden gekort, indien het spaarbankkapitaal niet voldoende is voor de volledige uitbetaling en „evenmin de waarborgkas (duizend gulden, door het departement bij de spaarbank gestort, om in de eventueele tekorten te voorzien, maar waarvan het de rente bleef trekken) genoegzame bijlagen toelaat", zal ook wel vaststaan. Overigens zijn er wellicht redenen, om aan te nemen, dat sommige departementen, — zoo de spaarbanken uit het verder onderzoek mochten blijken hun ondernemingen te zijn, — althans in 1830, toen nog slechts weinige hun aansprakelijkheid hadden beperkt, in hun verplichtingen zijn te kort geschoten; hetgeen dan echter vooral wel zal zijn toe te schrijven aan de feitelijke onmogelijkheid, waarin ze zich bevonden, om in de bestaande tekorten met hun geringe middelen te voorzien.

Kan men dus zeggen, dat de organisatie der spaarbank geen beslissend getuigenis van haar karakter geeft, dan zal dit wel uitsluitend tot klaarheid kunnen komen bij het licht van de geschiedenis harer oprichting. Voornamelijk moet daartoe opgespoord worden de waarschijnlijke bedoeling, die men met de oprichting der spaarbanken had. Want ook de feiten der oprichting zelve geven geen opheldering. De wijze, waarop de spaarbanken tot stand kwamen, was vrij eenvoudig en overal dezelfde. Een departement, dat een gelegenheid tot sparen voor de mingegoeden wilde openen, benoemde eene commissie tot onderzoek van en rapport over de mogelijkheid en de beste wijze van uitvoering daarvan. Op de gunstige conclusies dier commissie, gewoonlijk gevolgd door een concept-reglement, werd door het departement tot de oprichting besloten en het reglement vastgesteld. Geschiedde dit laatste al een enkele maal door eene commissie, uit het departement voortgekomen, of door het departementsbestuur, dan handelden deze toch steeds

krachtens opdracht van het departement, zoodat dit geen verschil maakt. Evenmin is eene gevolgtrekking te maken uit de omstandigheid, dat het departement een deel van zijn eigen fondsen tot een klein bedrijfskapitaal voor deze nieuwe instelling bestemde, of eene commissie uit zijn midden of zijn bestuur, beide als zijn lasthebbers, gelden in eigendom of ter leen, al of niet renteloos, ontvingen, om de spaarbank zooveel mogelijk te doen slagen. Immers die gelden van het departement zelf afkomstig, of daaraan geschonken voor dit bepaalde doel, kunnen, vooral waar het als hier een vereeniging geldt, wier eigen bestaan aan geen menschenleven is gebonden, zeer wel daartoe voortdurend worden bestemd en aangewend, zonder dat het departement daarom, indien het geen zelfstandige instelling in het leven wilde roepen, van den eigendom afstand deed. En van zoodanigen afstand, (*) in het algemeen van een duidelijke stichtingsdaad bij de oprichting der spaarbanken blijkt niets.

Zoo zal dus, daar ook de wijze van oprichting op zich zelf geen licht geeft, wel de waarschijnlijke bedoeling, die de departementen hiermede hebben gehad, moeten beslissen over het karakter der spaarbank. Wat die bedoeling aangaat, kan nu op het volgende worden gewezen. Indien de departementen spaarbanken als stichtingen hadden willen oprichten, zouden zij iets hebben willen doen, wat buiten hun gewone wijze van handelen viel. Immers de overige door hen tot stand gebrachte instellingen: scholen, volksleesbibliotheken enz. dra-

(*) Te Rotterdam was dat z. g. spaarbankfonds oorspronkelijk aan het departement geschonken, om den grondslag te vormen van het werkkapitaal der hulpbank (Cf. Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje voor 1850 blz. 305), die als het ware de andere zijde der spaarbank moest zijn. Toen men echter van het voornemen tot het in werking stellen van die hulpbank afzag om de veelomvattende werkzaamheden, daaraan verbonden, bestemde het departement dit kapitaal in 1822, d. i. toen de spaarbank dus reeds 4 jaar bestond, zonder daarom uitdrukkelijk van den eigendom afstand te doen, tot grondslag voor een reservefonds der spaarbank.

gen in geen enkel opzicht dit karakter. Reeds daarom zou men mogen verwachten, dat de wil hiertoe uit een of ander duidelijk en onverholen sprak. Vooral ook, omdat zoowel het Hoofdbestuur bij de oprichting der eerste spaarbanken, als de Commissie van 1844, eene andere opvatting bleek te hebben. Immers het Hoofdbestuur noodigde bij de eerste missive, die zij in zake spaarbanken tot de departementen in 1818 richtte, deze uit: elk in hunnen kring spaarbanken op te richten, *en deze te beschouwen als de overige departementale instellingen*, zoodat zij ook van het beheer der spaarbanken alleen aan zich zelve rekenschap zouden verschuldigd zijn. En de Commissie van 1844 schreef in de toelichting op art. 1 van haar model-reglement: „dat spaarbanken het ingredient of wel de takken blijven van de departementen, door welke zij zijn opgerigt, moet als de eerste voorwaarde worden erkend en uitgedrukt." Men mag trouwens vragen: waarom zouden de departementen de spaarbanken tot stichtingen hebben willen maken? Enkel om ze voor de eeuwigheid te doen duren, als wellicht reeds lang de behoefte daaraan was voorbij gegaan? Of wel, om bij veranderde tijdsomstandigheden, als wijziging in haar wezen noodzakelijk werd, dergelijke reorganisatie onmogelijk te maken? Of soms, om ze te behoeden voor aanslagen van den kant der leden van de Maatschappij zelf? Maar mocht men zoo iets verwachten van hen, die in de toekomst als leden hun tijd en geld zouden offeren ter wille van een doel als deze Maatschappij voorstond?

Mag men dus aannemen, dat de departementen — ook waar niet blijkt, of zij zich bij de oprichting de vraag hebben gesteld — de bedoeling niet hebben gehad, om de spaarbanken tot stichtingen te maken en dat deze dus dat karakter missen, dan zijn toch hier en daar in de praktijk later wel eens feiten voorgekomen, die met de afhankelijke positie der banken in strijd zijn, waaronder zeker de door Mrs. Fruin en Goudsmit genoemde hypotheekstelling op goederen van het departement

Rotterdam ten behoeve der spaarbank is te begrijpen. Wellicht is hierin zelfs eene stilzwijgende erkenning der onafhankelijkheid van de spaarbank (die elders wel eens uitdrukkelijk is uitgesproken) te zien. Aan het oorspronkelijk karakter der spaarbank verandert dit echter natuurlijk niets. Er moet buitendien in ieder geval dan steeds een bepaalde daad zijn, waaruit die loslating blijkt.

Bij de vrij talrijke opheffingen van departementsspaarbanken, in de laatste jaren naar aanleiding van de oprichting der Rijkspostspaarbank voorgekomen, zijn deze overal door de departementen als haar afhankelijke instellingen beschouwd, en is dienovereenkomstig gehandeld.

De rechtsbetrekking tusschen inleggers en departement volgens het concept-reglement.

Met een enkel woord worde hier nog gewezen op de eigenaardige rechtsbetrekking, die door het concept-reglement van 1887 tusschen de spaarbank en de inleggers wordt in het leven geroepen. De meeste spaarbankreglementen bepalen in dit opzicht eenvoudig, dat de inlegger, die zijn geld heeft gestort bij de bank, daarover de vastgestelde rente zal ontvangen en de hoofdsom, met inachtneming der opzeggingstermijnen, zal kunnen terug bekomen, althans voor zoover de geldswaarde van het bankkapitaal dan gelijk is met of hooger dan het gezamenlijk bedrag der inlagen. Gaat intusschen door deze overeenkomst van verbruikleening de eigendom der inlagen over aan de bank, d. i. het departement, dan volgt daaruit, dat ook diens schuldeischers, geheel tegen de bedoeling van het spaarbankwezen natuurlijk, hun rechten eventueel op deze kapitalen kunnen doen gelden. Reeds vroeger nu noemden enkele reglementen de inleggers: eigenaars, deelhebbers van het fonds (d. i. het spaarbankkapitaal) en dgl. Het valt echter te betwijfelen, of het bij de vaststelling dier reglementen de bedoeling is geweest, werkelijk de gezamenlijke inleggers tot eigenaars van het bankkapitaal te maken, en of niet veeleer het gebruik dier woorden moet toegeschreven worden aan de weinige zorg, waarmede over het algemeen de reglementen werden opgesteld, als men

b.v. ziet, dat zelfs mr. Fokker, die overigens het departement voor eigenaar der spaarbankgelden houdt, in zijn „Proeve van een reglement voor spaarbanken der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen" (Het Spaarbankwezen enz. blz. 120 en vlg.) en nog dikwijls later de inleggers deelhebbers noemt, waarvan hij intusschen in De Economist 1874, I blz. 338, noot, de onjuistheid erkende. In ieder geval is het aantal der reglementen, die dergelijke termen bevatten, eer af dan toegenomen. Al hebben nu tot heden de inleggers door de aansprakelijkheid van het spaarbankkapitaal voor de schulden der departementen geen verliezen geleden, het is duidelijk, dat hierin geen enkele waarborg voor de toekomst is gelegen. Vandaar de poging van het concept-reglement, om aan dit bezwaar tegemoet te komen, door den eigendom van het spaarbankkapitaal bij de inleggers te brengen. Wel is waar noemt het hen nergens uitdrukkelijk eigenaars, maar uit de omstandigheid, dat commissarissen volgens art. 1 alle tot de spaarbank behoorende waarden ten name der gezamenlijke houders van spaarbankboekjes in afzonderlijk bezit nemen (met macht en onder gehoudenheid, om er beheer over te voeren en erover te beschikken, overeenkomstig de bepalingen van het reglement), in verband met de toelichting daarop. dat het kapitaal der spaarbank niet aan het departement behoort, ofschoon het er tegenover de houders van spaarbankboekjes de schuldenaar van is, zijn overige crediteuren er dus tot verhaal hunner vorderingen geen aanspraak op kunnen doen gelden, schijnt wel geen andere conclusie te kunnen worden getrokken, dan dat de gezamenlijke houders van spaarbankboekjes, die elk hun eigendomsrecht op hun inlage bij de storting daarvan verliezen, nu eigenaars van het geheele spaarbankkapitaal worden. Bij het onttrekken van het spaarbankkapitaal aan de aanspraken van eventueele schuldeischers van het departement, bepalen zich echter ook de gevolgen van deze verandering in de rechtsbetrekking tusschen departement inleggers en spaarbankkapitaal. Immers kunnen de houders der boek-

jes geen andere rechten doen gelden dan hun bij het reglement zijn toegekend, waaraan zij van rechtswege zijn onderworpen (slot van art. 14 van het reglement), en die rechten, welke het departement natuurlijk zoo sterk konde beperken als het wenschelijk dacht, bevatten niets meer dan die den inleggers in alle reglementen zijn toegekend, en reeds vroeger in het kort zijn omschreven; terwijl het departement zich alle rechten en voordeelen van de overwinst in het reglement kan toewijzen — en ook toewijst — die het gehad zou hebben, ware het eigenaar der spaarbankfondsen.

Invloed van het Rapport van 1882 en van het concept-reglement.

Het is er ver van af, dat de invloed van het Rapport der Commissie van 1881 en van het concept-reglement zich algemeen heeft doen gelden. Bij de spaarbanken buiten de Maatschappij staande, is er weinig of geen aandacht aan geschonken. En ook de departementen der Maatschappij zelve zijn met het aanbrengen van wijzigingen in hun spaarbankreglementen zeer spaarzaam geweest. Slechts weinige, en dan nog wel meest die met spaarbanken van geringe beteekenis, hebben het concept-reglement geheel of althans in hoofdzaak gevolgd; de andere beperkten zich tot eene herziening hunner bestaande reglementen, waarbij soms juist de bepalingen, waarop de beide Commissies den meesten nadruk gelegd hadden, werden voorbijgegaan, omdat men ze onnoodig of schadelijk, immers in strijd met het stichtingskarakter der bank achtte. Eenige lieten ook die herziening zelfs achterwege, omdat zij het concept-reglement te omslachtig vonden, of wel, omdat zij, na kortelings wijzigingen te hebben aangebracht, er tegen opzagen, om opnieuw te gaan veranderen, wijl dit op het sparend publiek wellicht een minder gunstigen indruk zou maken. Dientengevolge vindt men nog steeds onder de spaarbankreglementen eene groote verscheidenheid: naast die, welke onloochenbaar het karakter van afhankelijke instelling dragen, andere, die in hun regeling meer tot de stichting schijnen te naderen, en naast zeer volledige

volgens het model van het concept-reglement of die van groote gemeenten de meest eenvoudige, die slechts de hoogst noodige administratieve bepalingen bevatten. Dikwijls komt bij de laatste echter de praktijk aan de leemten in het reglement eenigszins te gemoet. Een overzicht van de meest geldende reglementaire bepalingen, van hare toepassing en werking moge nu den tegenwoordigen toestand in hoofdtrekken schetsen.

Tegenwoordig aantal spaarbanken. Oorsprong. Doel. Het bestuur en zijn verplichtingen.

Van de 275 (*) bekende particuliere spaarbanken, in 1885 bestaande, (sedert zijn er nog eenige opgeheven) gingen er 191 of ruim $^2/_3$ uit van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, of hadden daaraan althans haar ontstaan te danken; 6 waren gemeentelijke instellingen, (te Arnhem, Deventer, Huissen, Katwijk, Lochem en Maastricht) en 81 door allerlei corporatiën opgericht. 24 van deze spaarbanken hadden 9 bijkantoren in en ruim 60 buiten de plaats harer vestiging. Van alle mag nog heden als haar doel, 't zij al dan niet uitgedrukt, worden aangenomen, aan minvermogenden gelegenheid te geven, om hunne besparingen op eene zekere en voordeelige wijze te doen bewaren en beheeren. De overgroote meerderheid der banken zijn onderdeelen van vereenigingen met oorspronkelijk ander, soms zelfs aan het karakter der spaarbank als philanthropische instelling geheel vreemd doel; enkele behooren aan rechtspersonen, uitsluitend tot oprichting en instandhouding der bank in het leven geroepen, of wel zijn stichtingen. Daar dus meestal het beheer der spaarbank buiten de gewone bestuurswerkzaamheden ligt, heeft ze gewoonlijk een eigen afzonderlijke commissie van administratie, is deze althans zelfstandig georganiseerd; want meermalen vooral op kleinere plaatsen bestaan vereenigingsbestuur en spaarbank-commissie, bij gebrek aan een voldoend aantal geschikte personen voor beide, geheel of voor een deel uit dezelfden. Slechts zelden valt ook deze afzonder-

(*) Het grootst aantal bekende spaarbanken bestond in 1880, toen het 308 beliep.

lijke organisatie weg en neemt het gewone bestuur als zoodanig ook spaarinlagen aan; wat wellicht met het oog op de geheel verschillende verhouding, waarin bestuurders tegenover de geldmiddelen der vereeniging en tegenover die spaargelden staan, niet zeer gewenscht kan worden geacht.

De wijze, waarop de besturen worden benoemd, loopt evenals de duur, waarvoor de benoeming geschiedt, nog al uiteen bij de verschillende spaarbanken. In den regel berust ze bij de vereeniging uit of na voordracht van de fungeerende commissarissen en is periodieke aftreding voorgeschreven. Waar nog aanstelling voor het leven bestond, heeft het concept-reglement er meestal een einde aan gemaakt. Slechts bij enkele weinig beteekenende spaarbanken is er nog een blijvende kern in den vorm van een boekhouder-penningmeester of wel vult het bestuur bij periodieke aftreding of vacature zich bij coöptatie aan. Waar spaarbanken bestaan, door twee of meer vereenigingen gecombineerd opgericht, (zooals op het platteland somtijds geschiedt) wijst elk dier vereenigingen een gelijk aantal bestuursleden aan.

Het getal commissarissen houdt meestal gelijken tred met den omvang der bank. Het minimum (zeer enkele banken uitgezonderd, waar een enkel persoon, administrateur, kassier of hoe dan ook geheeten, het beheer voert,) is drie, meestal echter vijf. De verdeeling en wijze van uitvoering der hun opgedragen werkzaamheden is bij de grootere banken gemeenlijk omschreven in een afzonderlijk huishoudelijk reglement, dat tevens zoo noodig de wijze van aanstelling der beambten van de spaarbank bevat. Het wordt òf vastgesteld door commissarissen zelf, behoudens mededeeling aan de vereeniging, òf door de vereeniging op voordracht van commissarissen. Bij de kleinere spaarbanken zijn dikwijls de meest noodige punten in het algemeene reglement behandeld.

Commissarissen nu voeren het gewone dagelijksche beheer der bank volgens de bepalingen van het reglement, bestaande in: het ontvangen der inlagen, het boeken daarvan en de

terugbetaling, de belegging, bewaring en weder realiseering der gelden, het opmaken der balans aan het einde des jaars en, voor zoover noodig, uitlegging van het reglement. (*) De omvang der bevoegdheden van commissarissen op elk dezer punten verschilt zeer hier en daar; zoo is b.v. hun bij sommige banken opgedragen het eventueel bepalen van minimum en maximum van inleg, vaststelling der rente, wijze van belegging der gelden, terwijl bij andere het reglement omtrent deze punten nadere voorschriften geeft. Naast deze werkzaamheden is hun echter soms nog allerlei, wat buiten het gewone beheer valt, onder al of niet verplichte nadere goedkeuring van de vereeniging opgedragen: b. v. de schorsing der uitbetaling in buitengewone omstandigheden, het wijzigen van het reglement, de eventueele sluiting en ontbinding der spaarbank, het voeren van rechtsgedingen enz. Tegenover de buitenwereld treden zij steeds als vertegenwoordigers der vereeniging in haar qualiteit van spaarbankhoudster op.

Tegenover deze bevoegdheden staat in de eerste plaats de verplichting van commissarissen, om naar hun beste weten in het belang der bank naar de regelen, in het reglement gesteld, het beheer te voeren; nu eens aldus omschreven, dat zij daarbij moeten toepassen de zorg van een goed huisvader, dan weder verklaart het reglement op hen toepasselijk de bepalingen van het B. W. omtrent lastgeving. Ten einde hen tevens zoo belangeloos mogelijk te doen zijn, is soms bepaald, dat zij schuldenaars noch schuldeischers der bank mogen zijn, en evenmin met haar mogen handelen of haar diensten bewijzen als makelaar, notaris enz.; 't geen uit den aard der zaak gemakkelijker is te bepalen, althans te handhaven in groote gemeenten dan in

(*) Voor zoover de inleggers met hun beslissing geen genoegen nemen, worden zij met uitdrukkelijke uitsluiting steeds van den gewonen rechter verwezen òf naar het vereenigingsbestuur òf naar een scheidsgerecht, waarvan ieder der partijen één lid en deze te zamen of wel de kantonrechter het derde benoemen.

kleine, waar men zich op die wijze van de beste krachten zou berooven.

Van het gehouden beheer moet jaarlijks rekening en verantwoording worden afgelegd aan de vereeniging. Blijkbaar is deze rekening en verantwoording echter alleen dan van waarde, indien ze vergezeld gaat van een van wege de vereeniging door eene buiten het spaarbankbestuur staande commissie in te stellen onderzoek in de boeken der bank en naar de aanwezige waarden, ten einde die te vergelijken met de uitgebrachte rekening. Ongelukkig blijft juist dit onderzoek nog steeds bij zoo menige spaarbank achterwege en bepaalt het reglement er zich toe, het uitbrengen van een verslag te bevelen, waarin commissarissen dus kunnen schrijven, wat zij willen. Dat eene bepaling der aansprakelijkheid van commissarissen voor een goed beheer in een reglement ontbreekt, zooals dikwijls voorkomt, schaadt weinig; ze bestaat er niettemin om; maar door de juistheid der rekening niet afdoende te doen controleeren, wordt deze aansprakelijkheid, geschreven of niet, een ijdel woord. Nu moge kwade trouw in het spaarbankbeheer zeer zeldzaam zijn; bij bestuurders in het geheel niet, bij hunne ondergeschikten slechts zeer enkele malen voorkomen; eene slordige boekhouding en verwarring dientengevolge in het geheele beheer wordt herhaaldelijk gevonden. (*) Hierin althans zou eene deugdelijke contrôle allicht verbetering brengen, gezwegen nog van het nut voor de spaarbankbelangen van de gedachtenwisseling, die allicht van de opmerkingen der commissie van contrôle naar aanleiding van haar onderzoek, het gevolg zoude kunnen zijn. Waar de boeken en verdere bescheiden eens of meermalen per jaar worden nagezien, en met de rekening vergeleken, geschiedt

(*) Zoo bleek enkele jaren geleden bij eene wisseling van bestuur eener spaarbank met een schuld aan de inleggers van omstreeks ƒ80.000.— de administratie in zoodanigen toestand te zijn, dat het reservefonds, eerst voor ruim ƒ6.500.— genoteerd, na ordening van de boeken niet meer dan ruim ƒ300.— bedroeg.

dit òf door eene permanente commissie, dikwijls dan het gewone vereenigingsbestuur, of door eene, jaarlijks hiertoe afzonderlijk benoemd. Bij zeer enkele spaarbanken worden de inleggers of eenige van hen, die de grootste saldo's hebben, of Burgemeester en Wethouders uitgenoodigd, om bij het afleggen der rekening en verantwoording tegenwoordig te zijn en deze, nadat ze bij onderzoek accoord is bevonden, ter décharge mede te teekenen.

Na goedkeuring der rekening zijn commissarissen gewoonlijk over het door hen in het afgeloopen boekjaar gehouden beheer gedéchargeerd. Slechts weinige reglementen behelzen bepalingen, wat geschieden moet bij niet-goedkeuring der balans en schrijven dan een scheidsgericht voor. Elders dus, waar een dergelijk geschil mocht voorkomen, kan de vereeniging, wil zij haar meening doorvoeren, enkel verhaal zoeken bij den gewonen burgerlijken rechter.

De verantwoordelijkheid van commissarissen wordt ook wel eens verder uitgestrekt dan tot de zorg van een goed huisvader, vooral waar het geldt sommige soorten van belegging der spaarbankgelden, (leening aan particulieren met borgen en plaatsing a deposito) of indien zij gebruik maken van de vrijheid, hun soms geschonken, om, wanneer het hun wenschelijk voorkomt, onverschillig welke belegging, in het reglement niet genoemd, te kiezen, waarbij zij dan voor den uitslag dier financieele operaties, voor zoover ze zich tot later uitstrekken, ook na goedkeuring der balans over het afgeloopen boekjaar aansprakelijk blijven. Bij zeer enkele spaarbanken zijn zij hoofdelijk voor de terugbetaling der inlagen met rente aansprakelijk, en is deze aansprakelijkheid zelfs door persoonlijke of zakelijke borgstelling gedekt, maar dan komen hun ook gemeenlijk de eventueele voordeelen van het gehouden beheer geheel toe, terwijl ze anders hun functiën gewoonlijk zonder belooning waarnemen.

Commissarissen kunnen in den regel steeds hun ontslag nemen. Echter geven sommige reglementen aan de vereeniging het recht, dit ontslag te weigeren, als de bank een deficit heeft of

er andere redenen mochten zijn, om haar te ontbinden. Daartegenover erkennen verschillende reglementen ook het recht der vereeniging, om spaarbankcommissarissen te ontslaan, hetzij op voordracht van het spaarbankbestuur, hetzij eenvoudig op initiatief van het gewone bestuur of van een of meer leden wegens bepaalde in het reglement genoemde redenen; b.v. handelingen in strijd met de wet der spaarbank of zonder dat eenige nadere opgave gedaan wordt. Bij één spaarbank wordt het geheele bestuur jaarlijks na aflegging der rekening, naar gelang van al of niet goedkeuring daarvan, door de vereeniging ontslagen of gecontinueerd. De bepaling in het concept-reglement op dit punt (art. 7) is slechts door weinige spaarbanken, die ze nog niet hadden (en dit waren de meeste) overgenomen, wellicht, om de besturen niet voor het hoofd te stooten. Toch schijnt ze, mits, zooals ook in het concept-reglement geschiedt, met de noodige waarborgen tegen een overhaast besluit omgeven, onmisbaar voor den bloei der spaarbank, indien er ernstig en blijvend verschil tusschen de vereeniging en een of meer commissarissen of wel tusschen deze onderling bleek te bestaan.

Gelegenheid tot inleggen.

De eerste functie, waartoe commissarissen geroepen zijn, is het houden van zitting, om gelegenheid te geven tot inleggen. Gewoonlijk schrijven de reglementen althans een minimum van zittingen voor, enkele malen echter is de bepaling er van geheel aan commissarissen overgelaten. In 1885 waren 58 spaarbanken dagelijks geopend, hetzij dat er werkelijk dagelijks zitting was tot ontvangst, hetzij dat het reglement bepaaldelijk voorschreef, dat dagelijks bij commissarissen of den penningmeester aan huis kon worden ingelegd; één spaarbank (te Amsterdam met 3 bijkantoren in de stad inbegrepen) hield 17 zittingen per week, één 5 zittingen, één 4 zittingen, zes 3 zittingen, zeventien 2 zittingen, honderd en elf 1 zitting per week; negenentwintig spaarbanken 2 maal per maand, twee ééns per maand en twee ééns in de 3 maanden. Meestal werden echter ook bij de 4 laatste groepen, al is dit niet bepaald voorgeschreven,

door commissarissen dagelijks aan huis inlagen aangenomen. Waar eene dergelijke regeling gepaard gaat met de bepaling, dat de inlegger bij zijn inlage, al of niet tegen quitantie, zijn boekje inlevert, om dit na de eerstvolgende zitting door twee commissarissen bijgeschreven en geteekend terug te ontvangen, schijnt tegen deze regeling, zelfs al geschiedt de storting bij een beambte, bezoldigden boekhouder of dgl., geen bezwaar te bestaan. Bij de gewone zittingen moeten meestal twee commissarissen minstens tegenwoordig zijn.

Wie kunnen inleggen.

Op de zitdagen bij de bank of daarbuiten bij commissarissen of den penningmeester kan dus nu worden ingelegd. Door wie? Eenige reglementen zeggen: door ieder, die zich aan de reglementaire bepalingen onderwerpt; andere: uitsluitend door de inwoners der gemeente, waarin de bank is gevestigd, en van haar omstreken, mits daar geen spaarbank aanwezig zij. Eene verdere beperking ondergaat de bepaling dan nog soms door de bijvoeging, dat de spaarbank althans hoofdzakelijk voor de mindere standen bestaat, of wel: „Commissarissen zullen bepaaldelijk in het oog houden, dat de spaarbank ten doel heeft spaarzaamheid te bevorderen, niet zich met aanzienlijke geldbeleggingen te belasten". In verband daarmede is aan commissarissen dikwijls de bevoegdheid gegeven, behoudens beroep op de vereeniging, om met of zonder opgave van redenen, inleggers te weigeren of zelfs het reeds ingelegde terug te geven. Waar de maximum-inleg of de rente verschilt naar gelang van den stand of het beroep van den inlegger en commissarissen door dezen omtrent dit punt bedrogen worden, gelast het reglement de teruggave der reeds gedane en weigering van verdere inlagen.

Minimum en maximum der inlagen.

Meestal is voor elke inlage soms alleen voor de eerste een minimum bepaald. Dat minimum verschilt nog al sterk bij de onderscheidene banken, immers loopt uiteen van 5 cents tot *f* 10.—; het aanzienlijkst is het over het algemeen in de provincie Groningen. In 1885 was het:

bij	5	banken	5 cents
»	62	»	10 »
»	3	»	15 »
»	9	»	20 »
»	98	»	25 »
»	3	»	30 »
»	17	»	50 »
»	1	»	75 »
»	30	»	f 1.—
»	1	»	» 2.—
»	1	»	» 2.50
»	1	»	» 3.—
»	8	»	» 5.—
»	1	»	» 10.—

Bij de banken met de lagere minima moet meestal de inlage binnen het jaar tot zeker bedrag (f 1.— of 50 cents) zijn opgevoerd, anders vervalt ze aan de bank of wordt teruggegeven. Bijna overal moeten de inlagen met ronde bedragen van 5 cents geschieden.

Veel minder dan een minimum is een maximum, althans van gelijktijdigen inleg, bepaald. Men komt er meer en meer van terug. Bij de bevoegdheid aan commissarissen geschonken, om inlagen af te wijzen, schijnt de bepaling dan ook vrij nutteloos. Vele banken hebben echter nog een algeheel maximum van inleg, ja om het ontduiken daarvan te voorkomen, soms zelfs een maximum per gezin. Die maxima loopen van f 100.— tot f 5000.—; bij de lagere bestaat veelal de bepaling, dat commissarissen er des gewenscht boven kunnen gaan, waardoor de bepaling, dank zij de meestal bestaande bereidwilligheid van commissarissen, een wassen neus wordt. In enkele reglementen is het maximum voor verschillende categorieën van inleggers afwisselend; b.v. voor ambachtslieden, zeelieden, dienstboden,

instellingen van weldadigheid en dgl. onbepaald, voor andere beperkt.

Karakter van het spaarbankboekje.

Na de storting van zijne eerste inlage, die in de bankboeken wordt ingeschreven, ontvangt de inlegger een van nummer, deel en folio zijner rekening voorzien spaarbankboekje, geteekend door een of meer commissarissen, en waarin zijn inleg, eveneens gewoonlijk door twee commissarissen geteekend, is vermeld. Bij elke nieuwe inlage moet steeds het boekje weder worden medegebracht, om met de bankboeken vergeleken en bijgeschreven te worden. Het spaarboekje wordt gratis of tegen eene kleine vergoeding, wel eens naar gelang van de klasse, waartoe de inlegger behoort, afgegeven. In den regel zijn deze boekjes gesteld op den naam van den inlegger, soms vooral waar dit van invloed is op zijn rechten, bevatten ze tevens zijn beroep en woonplaats. Slechts weinige spaarbanken geven boekjes enkel op nummer of letter af, al is dit aantal ook sinds het concept-reglement het stelsel onder zijn patronaat nam, iets toegenomen. Op naam gesteld of niet heeft echter het spaarbankboekje bijna overal het karakter van papier aan toonder. Immers nagenoeg alle spaarbanken verklaren de bank van verdere verplichtingen ontheven, indien commissarissen aan den houder van het boekje het opgevraagde bedrag hebben uitbetaald, en daarvan door hen in het boekje aanteekening is gehouden. Hebben zij zich zelven op deze wijze gedekt, dan nemen sommige spaarbanken daarnaast toch allerlei voorzorgen, om fraude te voorkomen; laten b.v. den inlegger op het boekje zijn handteekening plaatsen, om deze bij eventueele terugontvangst van het geheel of een deel van zijn tegoed te kunnen confronteeren met die, welke hij dan in het daartoe bestemde quitantieboek moet schrijven en zij erkennen geen eigendomsoverdracht van het boekje dan die geschied is in tegenwoordigheid van commissarissen. De meeste reglementen bepalen er zich echter toe, aan commissarissen de bevoegdheid voor te behouden, om bij twijfel aan de rechtmatigheid van het

bezit des houders het boekje bij aanbieding tot betaling of voor ander doel desverlangd tegen ontvangbewijs tijdelijk tot onderzoek onder zich te houden, zoodat bij tijdige waarschuwing in geval van diefstal of verlies misbruik kan worden voorkomen, een maatregel, die in den regel voldoende blijkt. Vele reglementen bepalen nog, dat een inlegger slechts één spaarboekje te gelijk mag hebben, zelfs al zijn ze niet op naam, of al is geen maximum van inleg bepaald, op poene van renteverlies.

Zijn bewijskracht.

Omtrent de bewijskracht der spaarbankboekjes ten aanzien van hetgeen erin vermeld staat, huldigen de reglementen twee systemen. Volgens het eene is het boekje enkel een afschrift van de rekening van den inlegger in de gewone bankboeken; geldt dus slechts voor zoover het daarmede in overeenstemming is. Bij het andere levert het boekje zelf bewijs op en gelden de bankboeken slechts subsidiair, als het boekje is verloren gegaan. Het verschil levert in de praktijk, waar de Nederlandsche spaarbankbesturen meestal onberispelijk eerlijk en accuraat administreeren, bijna geen verschil op. Ontbreekt echter, zooals een enkele maal plaats heeft, de vereischte nauwkeurigheid, dan is het niet twijfelachtig, aan welk systeem de voorkeur toekomt. Immers, terwijl eventueele fraude van den kant des inleggers wel altijd gemakkelijk genoeg te bewijzen zal zijn, ontneemt men bij het eerste systeem hem de gelegenheid, om zooveel mogelijk de boekhouding der bank te controleeren en bij onjuistheid te reclameeren. Stelt men hem dan later bij de jaarlijksche bijschrijving der rente, bij nieuwe storting of opvrage voor het feit, dat zijn boekje met de bankrekening niet overeenstemt, en is dit niet tot een aanwijsbare schrijf- of rekenfout in een der beide terug te brengen, dan zal hij er meestal niets meer aan kunnen doen, immers niets bewijzen. En bij de bekende achterdocht, die juist bij de lagere klassen dikwijls omtrent de goede trouw der hoogere standen, waaruit de meeste spaarbank-commissarissen voortkomen, heerscht, moet dit bedenkelijk werken.

Toen dan ook enkele jaren geleden te Amsterdam eens een dergelijk verschil aan het licht kwam en volgens de geldende bepalingen het bankboek als juist gehouden werd aangenomen, had dit, hoewel het verschil op zich zelf onbeduidend was, terstond ten gevolge, dat binnen weinige dagen tallooze inleggers, juist uit den stand, voor welken de spaarbank bij voorkeur dient, hun inlagen terugnamen. Wie weet, hoe moeilijk men in dien stand tot sparen komt, hoe spoedig men, is er eenmaal wantrouwen ontstaan, er mede ophoudt en het opgevraagde door de vingers glijdt, kan dergelijke bepalingen bezwaarlijk goedkeuren.

Gaat een spaarboekje verloren, dan schrijven de meeste reglementen voor, dat een duplicaat kan worden uitgereikt na verloop van een bepaalden tijd (1, 2 of 5 jaar) en na het vervullen van zekere formaliteiten door commissarissen op kosten van den inlegger, bestaande meestal in bekendmaking van het verlies en van het verzoek, om een duplicaat door middel van adverteeren enz. Anderen verklaren, dat het boekje het eenig bewijs uitmaakt van de rekening tusschen den inlegger en de bank, zoodat hij, dit verloren hebbende, niets meer kan terug bekomen. Dit schijnt wel wat hard. Toch is het duidelijk, dat aan het afgeven van een duplicaat altijd groote bezwaren verbonden zijn, wijl misbruiken er licht bij kunnen voorkomen. De z. g. verliezer kan b. v. zijn eerste boekje, na een duplicaat te hebben verkregen, in pand geven of verkoopen. En nu kan men wel in het duplicaat schrijven, dat het eerste boekje alle waarde verloren heeft, maar dat is daarom hier nog niet aan te zien. Daarom eischen sommige spaarbank-reglementen ook nog borgstelling door den ontvanger van het duplicaat tegen namaning. Duplicaten.

Leggen eenige reglementen aan commissarissen bepaaldelijk de verplichting op van geheimhouding, zoowel omtrent de personen der sparenden als hun tegoed, in de praktijk is dit bijna algemeen regel. Trouwens, het is een hoofdvereischte, om Geheimhouding van inleggers en inlagen.

een spaarbank onder de klasse, waarvoor ze in de eerste plaats bestemd is, tot bloei te doen geraken; want evenmin als de gegoeden gaarne met het bedrag van hun kapitaal voor den dag komen, doet de minder bedeelde het met zijne besparingen. De ondervinding op dit punt spreekt luide. Zoo werd b. v. de gemeentelijke spaarbank te Maastricht, hoewel zeer solide, door de werklieden gemeden, omdat het bestuur niet de noodige geheimhouding in acht nam, en wel zoo algemeen, dat de oprichting eener tweede spaarbank door de congregatie „De Heilige Familie" in 1876 er het gevolg van was; welke spaarbank, dank zij de door haar beloofde geheimhouding, spoedig juist door het deelnemen der werklieden tot grooten bloei kwam.

Rente. Voor de bij de banken gestorte gelden, die door commissarissen worden belegd, waarover straks, wordt nu aan de inleggers rente uitgekeerd. Van den beginne af heeft steeds de meening geheerscht, dat deze rente zooveel mogelijk vast moest zijn; n.b. om daardoor ieder denkbeeld van speculatie bij de spaarbank te weren! De meeste reglementen staan nog op dit standpunt en keeren eene vooruit bepaalde vaste rente uit, ofschoon eene dergelijke wijze van handelen eigenlijk noch solide is, noch in overeenstemming met het karakter dezer rente, eerder een dividend. Immers uitsluitend met het geld der inleggers en geheel voor hun risico (in den regel althans) geschiedt de belegging. Slechts zeer enkele banken brengen het juiste beginsel in praktijk en bepalen jaarlijks of half jaarlijks de voor de inleggers beschikbare rente, naarmate de opbrengst van de waarden der bank een grooter of geringer bedrag mogelijk maakt. Een nauw hieraan grenzend stelsel is dat, waarbij wel in het reglement een vaste rente is bepaald, maar commissarissen de bevoegdheid hebben, om deze rente zoo noodig tijdelijk te verlagen of tot een hooger percentage aan te vullen. Waar de rente dus afwisselt naar gelang van de opbrengst, hebben zij, die hunne inlage geheel opzeggen voor den termijn van vaststelling der rente meestal recht op een minimum rente; een enkele maal moeten zij

voor dat tijdsverloop van alle rente afstand doen. Bij zeer enkele spaarbanken heerscht een soort loterijsysteem, waarbij na uitkeering eener vaste percentage aan de inleggers en soms aan het reservefonds het overige verdiende onder de z. g. getrouwe inleggers, d. i. zij, die gedurende zekeren tijd, een heel of half jaar, een bepaalde minimumsom in de spaarbank hadden staan, wordt verloot in prijzen van *f* 1.— tot *f* 10.—

Bij de groote meerderheid der banken is echter, als gezegd is, de rente in het reglement vastgesteld of wel wordt door commissarissen, maar dan vooruit, bepaald. Voornamelijk ter vereenvoudiging der boekhouding wordt ze meestal slechts toegekend van af den 1en der maand volgende op dien van inbreng en indien de inlage zeker bedrag heeft bereikt (meestal van *f* 1.— tot *f* 5.—) en van de veelvouden daarvan; terwijl deze evenzeer minstens één soms tot drie maanden in de bank moet zijn gelaten. Indien de inlage boven een bepaald bedrag stijgt, wordt bij vele spaarbanken de rente verminderd of houdt zelfs geheel op, zoodat een enkele bank soms drie of vier verschillende rentetaxen er op na houdt. De bedoeling van den maatregel is, om het gebruik der bank door welgestelden, waarvoor ze niet bestemd is, tegen te gaan. Het middel is echter dikwijls een tweesnijdend zwaard, dat ook de bank zeer kan benadeelen, daargelaten dat het, door niet te onderscheiden tusschen de verschillende inleggers, (*) ook de wezenlijk sparenden moet schaden. Van deze bepaling is eenigermate een tegenhanger bij sommige spaarbanken te vinden, nl. dat de rente van sommen b. v. boven *f* 50.— tot zeker bedrag (dikwijls *f* 200.—) hooger zal zijn dan die van kleiner of grooter inlagen, of wel, dat bij groote inlagen de rente spoediger zal ingaan dan bij kleine; alles om tot ijveriger sparen aan te moedigen. Een enkele bank doet zelfs de rente

(*) Bij zeer enkele spaarbanken tracht men echter wel hiernaar, immers geldt de verminderde rente bij hooger inlage voor sommige categorieën van inleggers als dienstboden, werklieden en dgl. niet.

geleidelijk met kwart-procenten van 3 tot 4 pCt. stijgen, naarmate de inleg van beneden ƒ200.— tot ƒ800.— en daar boven toeneemt.

Enkele reglementen stellen een vaste rente voor sommen tot zeker bedrag, en laten voor het meerdere aan commissarissen over, speciale overeenkomsten te sluiten. Voor groote inlagen, in eens ingebracht, is soms bepaald, dat zij slechts rente dragen, als ze een vol jaar in de spaarbank zijn gelaten; op welke wijze men het misbruiken der spaarbank als depositobank tracht te keeren. Hoe noodig dit wezen kan, blijkt o.a. uit het feit, dat in 1882 in eene spaarbank met een inleggersrekening van ruim ƒ15.000.— een som van ƒ12.000.— in eens in de bank werd geplaatst en korten tijd daarna weêr opgevraagd.

De rente nu, die door de banken wordt uitgekeerd, wisselt af van 2 tot 5 pCt. Verscheidene spaarbanken hebben uit vrees voor de concurrentie der Rijkspostspaarbank, omstreeks 1880 en kort te voren hun rente verhoogd; ze bedroeg in 1881:

bij	1	spaarbank	$4\frac{1}{5}$ pCt.
,,	94	,,	4 ,,
,,	1	,,	$3\frac{3}{4}$,,
,,	8	,,	$3\frac{6}{10}$,,
,,	29	,,	$3\frac{1}{2}$,,
,,	1	,,	$3\frac{1}{4}$,,
,,	109	,,	3 ,,
,,	1	,,	$2\frac{1}{2}$,,
,,	1	,,	4 à 5 pCt.
,,	2	,,	3 à $4\frac{1}{2}$,,
,,	11	,,	$3\frac{1}{2}$ à 4 ,,
,,	17	,,	3 à 4 ,,
,,	1	,,	2 à 4 ,,
,,	1	,,	3 à $3\frac{6}{10}$,,
,,	4	,,	3 à $3\frac{1}{2}$,,
,,	1	,,	2 à 3 ,,

Die zelfde vrees belette haar sedert, althans zoo algemeen als de daling van den rentestand zou doen vermoeden, tot een lager percentage te besluiten. Zoo hebben o.a. van de 122 spaarbanken der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, waarvan in eene bijlage van De Economist afl. Mei 1889 een tabellarisch overzicht in de jaren 1880—1887 is gegeven, in dien tijd slechts 45 haar rente verlaagd; nl.

7	van	4	tot	$3^6/_{10}$	pCt.
24	„	4	„	$3^1/_2$	„
14	„	4	„	3	„
5	„	$3^1/_2$	„	3	„

Sedert zijn echter verscheidene banken nog tot verdere verlaging overgegaan en hebben enkele van de grootste zelfs den rentetax der Rijkspostspaarbank 2.64 pCt. aangenomen.

In den regel wordt de rente eenmaal per jaar, bij afsluiting van den balans in de bankboeken en daarna in de spaarbankboekjes, die daartoe binnen zekeren tijd moeten worden aangeboden, bijgeschreven. Bij sommige spaarbanken geschiedt dit echter elk half jaar of zelfs binnen nog korter termijn. De spaarbanken zijn er zeer op gesteld, dat de inleggers hunne boekjes hiervoor regelmatig inleveren, zoowel wijl het eene goede gelegenheid is ter contrôle van de bankboeken met die der inleggers, als om dezen laatsten den weg naar de bank niet te doen vergeten.

Verjaring.

Aan verzuim van de naleving van dit voorschrift gedurende twee of meer achtereenvolgende jaren is dan ook soms verlies van de aanspraak op de vervallen rente verbonden. Omdat echter dikwijls ook buiten den daarvoor reglementair vastgestelden tijd bij aanbieding der boekjes ter verdere inlage of opzegging dergelijke rentebijschrijving plaats heeft, luidt de bepaling soms eenigszins anders, en treft ieder, die zijn spaarboekje in zeker aantal jaren niet bij de bank heeft vertoond. Zelfs wordt er de straf van geheel verlies ook van het kapitaal

aan verbonden. De termijnen, voor dit laatste gesteld, zijn echter, althans in den regel, langer dan die van het concept-reglement, loopen zelfs tot 30 jaar toe; terwijl enkele reglementen in den laatsten tijd vóór het afloopen van den termijnoproepingen, per advertentie of op andere wijze van den inlegger op diens kosten voorschrijven, om hem op het dreigend verlies opmerkzaam te maken. Aan commissarissen is gewoonlijk de bevoegdheid verleend, om bij billijke redenen van verschooning ten aanzien van het verzuim (b.v. langdurige afwezigheid van zeelieden enz.) van de verjaring afstand te doen.

Ook voor door inleggers of commissarissen opgezegde maar niet afgehaalde gelden is soms een verjaringstermijn voorgeschreven. Andere reglementen beschouwen daarentegen, althans de door inleggers opgezegde en niet binnen zekeren tijd afgehaalde gelden, als opnieuw weder ingelegd, zoodat ze slechts een korten rentetermijn derven.

Belegging der gelden.

De belegging der spaarbankgelden is van den beginne af het zwakste punt geweest in de organisatie van het Nederlandsche spaarbankwezen. Bij alle enquêtes, zoowel van regeeringswege als door particulieren ondernomen naar den toestand der spaarbanken, werd dan ook hierop steeds gewezen als het grootste bezwaar voor een bevredigende regeling. Tot heden werd eene voldoende oplossing van dit vraagstuk niet gevonden. De moeilijkheid ligt voor de hand. Daargelaten nog de wensch bij velen bestaande en in hun adviezen — ofschoon zeer ten onrechte, daar enkel het belang der spaarbank hierbij in het oog moet gehouden — doorstralende, om de spaarbankgelden zooveel mogelijk te doen strekken ten bate van handel en nijverheid der streek, waar ze bijeengebracht zijn, en daardoor de welvaart der sparenden ook indirect te bevorderen, wat natuurlijk de belegging nog moeilijker maakte, moet eene spaarbankbelegging naar de bestaande opvatting, bijna steeds aan drie eischen voldoen: *a*) eene redelijke ongeveer constante rente opleveren, *b*) solide zijn, d. i, de noodige waarborgen bieden, dat

de eventueele schuldenaar zijn verplichtingen zal nakomen, *c*) op korten termijn weder losbaar te maken zijn, zonder dat uitwendige oorzaken invloed op haar geldswaarde uitoefenen.

Het eerste vereischte vloeit voort uit de noodzakelijkheid, om aan de inleggers eene constante, vooruit vastgestelde rente uit te keeren, het tweede en derde zijn een gevolg van het eigenaardig karakter der spaarbank, welke, — terwijl ze eigenlijk een administratiekantoor is, waarvan de risico bij de aanbrengers van het te beleggen kapitaal blijft — door den aard harer clienten zich moet verbinden om, in den regel althans, de inlagen weder tot hetzelfde bedrag terug te geven, als zij ze ontving, zonder dat daarbij van winst moet of van verlies mag sprake zijn, en wel binnen korten termijn, omdat de inleg voor velen hun eenige bezitting uitmaakt. Geen enkele belegging echter is er, die aan deze drie vereischten tegelijk voldoet; het eerste en derde zijn niet overeen te brengen. De taak aan den Staat op te dragen, heeft men hier nooit gewild; vroeger niet, wijl men vreesde, dat zijne krachten er voor te kort zouden schieten en hij daardoor zoowel het spaarbankwezen als zijn eigen crediet zou benadeelen, thans evenmin, omdat de Rijkspostspaarbank nu in de dringendste behoeften van hen, die hun penningen bij de particuliere spaarbanken niet veilig achten, voorziet. Trouwens, het mag betwijfeld worden, of bij de hier bestaande organisatie der spaarbanken, in verband met den onafhankelijken volksgeest, niet veel van het aantrekkelijke, nu voor velen in het commissarisschap gelegen, verloren zou zijn gegaan en daarmede de spaarbanken voor altijd nog meer zouden zijn geschaad dan gebaat door dergelijken maatregel. Immers, de Staat kan het bij die enkele bevoegdheid — of liever verplichting, want dat zou het al heel spoedig geworden zijn — voor de spaarbanken, om hun gelden in rekening-courant bij hem te storten, niet laten, maar moet die instellingen in dat geval in velerlei opzichten aan banden leggen, wil hij aan den eenen kant beletten, dat van zijn hulp misbruik wordt gemaakt en aan den anderen zorgen,

dat, nu hij tot deze opoffering besloten heeft, de inleggers er ten minste alle voordeel van trekken, door fraudes zooveel mogelijk te voorkomen. Teekenend is ook in dit opzicht, al kan het niet als afdoend argument gelden, dat terwijl reeds vroeg in Engeland en Ierland, waar in 1817 de Staat de spaarbankgelden ging beheeren, allerlei fraudes in het spaarbankbeheer zijn gepleegd en trots steeds strenger wetgeving, nog voortdurend voorkomen, daarentegen in Schotland, waar die maatregel eerst veel later, immers in 1836 is ingevoerd, nooit misbruiken zijn ontdekt, zoolang men den besturen vrijheid liet, doch wel, nadat de toestand er aan dien in Engeland en Ierland was gelijk geworden en voor commissarissen de arbeid uitsluitend machinaal ambtenaarswerk was geworden. Wat hier ook van zij, in Nederland zijn nooit stemmen althans van eenige beteekenis tot invoering van dit stelsel opgegaan.

De belegging der spaarbankgelden geschiedt nu in hoofdzaak in drie richtingen; nl. 1°. beleening en prolongatie, 2°. hypotheek, 3°. effecten.

Ad 1um. Beleening of prolongatie is voor de spaarbank met het oog op de hoofdeischen, die aan de belegging gesteld worden: soliditeit naast spoedige realiseerbaarheid, wellicht de meest passende operatie, dank zij zoowel den korten termijn, waarvoor ze telkens wordt aangegaan als den grooten waarborg met het gemakkelijk executiemiddel, dat zij bij niet voldoening door den schuldenaar aan zijn verplichtingen medebrengt. Uit den aard der zaak heeft ze echter een zeer afwisselenden rentestand, die soms zelfs zeer laag kan dalen. Reeds hierom is ze, daar men nu eenmaal meent, dat eene vaste, althans vooruit bepaalde rente aan de inleggers moet worden uitgekeerd als belegging, anders dan voor een betrekkelijk klein deel van het kapitaal van iedere spaarbank ongeschikt; want de verschillen zijn veel te groot en kunnen te lang aanhouden, om een gemiddelde rente te kunnen vaststellen. Wijl ze tevens meestal vrij aanzienlijke sommen tegelijk vereischt, is ze voor spaarbanken met

gering kapitaal moeilijk toe te passen. Bovendien echter is er buiten onze groote steden — zelfs daar behalve te Amsterdam en Rotterdam lang niet altijd — weinig of geen gelegenheid te vinden, om deze belegging uit te voeren, zoodat de spaarbanken in de provinciën zich tot bankiers en dgl. in die plaatsen moeten wenden. Kunnen ze daardoor het onderpand niet zelven in handen krijgen, dan valt een goed deel der soliditeit van de belegging weg.

Ad 2um. Hypotheek voor belegging van spaarbankgelden in verband met de eischen, waaraan deze moet voldoen, is de allerminst passende, eigenlijk absoluut afkeurenswaardig. Immers: *a*) is ze slechts na langen opzeggingstermijn losbaar te maken. Wel is waar zijn de spaarbankbesturen er veelal op uit, de hypotheken te sluiten onder voorwaarde van 3 maanden opzegging, maar dikwijls, en juist in omstandigheden, waarin het tegendeel wenschelijk zou zijn, zal binnen dien termijn het kapitaal niet afgelost worden. Een spaarbank, waar gewoonlijk meer inkomt dan uitgaat en die ook bij tijdelijk aanzienlijker opvragingen voldoende baat zal vinden in haar posten van beleening, deposito of effecten, zal de hypotheek niet licht opzeggen. Maar bij crisis of in algemeen ongunstige omstandigheden moet dit soms geschieden. Kan, zooals waarschijnlijk is, de schuldenaar bij een moeilijke geldmarkt voor eene dergelijke belegging op langen termijn geen kapitaal krijgen ter aflossing bijtijds van de vordering der spaarbank, dan moet deze tot executie overgaan. Daarmede verloopt al weder zekere tijd. En waar een dergelijke executoriale verkoop wellicht haastig in zulk een kritieken tijd moet geschieden, kan hij bovendien groot verlies opleveren. *b*) Ook buiten dergelijken door den toestand der spaarbank geforceerden verkoop kunnen op hypotheken verliezen worden geleden door de daling der waarde van den grond. Zoo werd bij de spaarbank te Haarlem in 1885 op eene enkele hypotheek op een bouwhoeve in de Haarlemmermeer, ofschoon ze bij de sluiting er van volgens

taxatie ruimschoots gedekt was, ƒ 20.370.— ($2^1/_2$ pCt. van het kapitaal der inleggers) verloren; en andere banken waren bij verschillende gelegenheden niet gelukkiger. Wel zoekt men het verlies soms te bemantelen door het verhypothekeerde goed bij den verkoop zelf in te koopen en voor het volle bedrag der hypotheek te boeken, maar dit is slechts onwaardig zelfbedrog. Aanzienlijker nog dan bij hypotheken van groote bedragen zijn naar verhouding de verliezen op kleine hypotheken geleden, vooral ook door de relatief hooger kosten, die op de executie drukken.

Feitelijk voldoet de hypothecaire belegging voor spaarbanken derhalve slechts aan het eerste vereischte: de rente is constant. Dat ze toch zooveel wordt gekozen is vooral een gevolg van de crises van 1830 en 1848, die zulk een schrik voor de belegging in effecten hadden veroorzaakt; en dank zij eene langdurige periode van rijzing der waarde van den grond, is het met uitzondering van de kleine hypotheken, die nooit hebben gedeugd, ook een heelen tijd goed gegaan. Sedert 1870 echter is de ongeschiktheid ervan ruimschoots bewezen.

Ad 3um. Effecten staan voor belegging van spaarbankgelden over het algemeen in een kwaden reuk, zooals zoo even gezegd is, vooral ten gevolge van de rampen in 1830 en 1848. Ook later nog is meer dan eens het gevaarlijke van deze belegging, althans bij niet zeer voorzichtige keuze, gebleken. Tegenwoordig is het daarmede veel beter gesteld dan vroeger door de ruimer gelegenheid tot belegging in allerlei waarden buiten staatsfondsen. De intrest, dien effecten opleveren is, mits men al wat aandeel is en dus een wisselvallige opbrengst heeft, mijde, vrij vast. Daarenboven zijn betrekkelijk kleine sommen steeds evengoed als aanzienlijke te plaatsen. In gewone tijden kunnen effecten dagelijks gerealiseerd worden en hebben dus in dit opzicht zelfs boven prolongatie nog wat voor. Tegen vermindering der waarde door stijging van den rentestand, daar solide obligatiën slechts als rentebronnen waarde hebben, kan gewaakt worden door zulke te kiezen, die binnen niet al te lang tijds-

verloop regelmatig uitloten. Een groot nadeel is echter nevens al die voordeelen aan de effectenbelegging verbonden. Door dat de handel in dit artikel een handel om contant geld bij uitnemendheid is, oefent de toestand der geldmarkt op zijn oogenblikkelijke geldswaarde een grooten invloed uit, zoodat deze, ook al is de soliditeit niets verminderd, toch tijdelijk sterk kan dalen. Gewoonlijk duren dergelijke crises, althans hevige momenten er van, niet heel lang; wordt de spaarbank dus niet te zeer met opvragingen lastig gevallen, dan zal zij wel een verlies lijden, maar zonder groote schade op den duur, daar de volgende rijzing het weder geheel of althans voor het grootste deel herstelt. Heeft zij echter, zooals in den regel het geval zal zijn, zelve groote behoeften aan contanten en is zij derhalve gedwongen haar effecten te realiseeren, dan zijn de nadeelige gevolgen voor haar minder gemakkelijk te mijden. In de latere jaren heeft men meermalen in dergelijke gevallen baat gezocht en gevonden bij het beleenen der effecten, een maatregel, die echter wegens den dan tevens heerschenden hoogen rentestand zelf evenzeer vrij kostbaar is.

Nevens deze drie hoofdsoorten van belegging bestaan er voor de spaarbanken nog eenige van localen aard, of die zich slechts tot een gering deel van het bankkapitaal bepalen: a deposito, in vaste goederen en voorschotten aan hulpbanken (of wel de spaarbank werkt zelf als zoodanig) en aan gemeentelijke banken van leening.

A depositogeving zonder een bijzonderen waarborg door een dépot van effecten of iets dergelijks is steeds een groote bron van verliezen voor de spaarbanken geweest, vooral op het platte land of in kleine gemeenten, bij dikwijls weinig aanzienlijke firma's. En dit geschiedde dan n. b. soms, om zich verder te kunnen bepalen bij hypotheken, ten einde zoodoende verliezen door belegging in effecten te vermijden!

Vaste goederen worden meestal slechts aangekocht uit de reservefondsen, om een eigen localiteit voor het kantoor der

spaarbank te hebben. Waar ze bepaald tot rentegevende belegging dienen, zooals een enkele maal voorkomt, moeten ze op den duur tot teleurstelling aanleiding geven, wegens de wisselvallige opbrengst, zoowel van de huursom als van den eventueelen verkoopprijs.

De beste van die locale beleggingen zijn wel de beide laatste, reeds omdat ze weinig of geen verliezen opleveren (de bank van leening is als gemeenteinstelling voor haar financieele operaties gewoonlijk door de gemeente gegarandeerd), terwijl ook een deel althans der geleende gelden, meestal na niet te langen termijn van opzegging zal kunnen worden terugverkregen.

Uit het voorgaande blijkt duidelijk, hoe onvoldoende met het oog op de gestelde eischen de wijzen van geldbelegging, bij de spaarbanken in gebruik, eigenlijk zijn. De adviezen van alle commissies tot onderzoek en advies in spaarbankzaken, zooals ze vroeger zijn medegedeeld, om dit euvel te verhelpen, komen steeds op hetzelfde neêr: ze zoeken de gebreken van de eene belegging te compenseeren door de voordeelen der andere; m. a. w. zij wenschen eene gemengde belegging. Ook het concept-reglement sluit zich hierbij aan. Het is intusschen duidelijk, dat daarvoor een vrij aanzienlijk kapitaal noodig is, wil men niet voor de nadeelen gelegen in de eenzijdigheid van eene soort belegging in de plaats stellen de gevaren, aan kleine hypotheken of effecten van eene enkele categorie verbonden. Hier blijkt derhalve, hoe het lang niet altijd in het belang der spaarbank kan worden geacht, groote inlagen op allerlei wijzen te belemmeren of zelfs geheel af te wijzen, daar ze werkelijk de soliditeit der bank kunnen bevorderen.

De moeilijkheid van de belegging der spaarbankgelden is niet zonder invloed gebleven op de redactie der reglementen, waar het dit punt geldt, zooals blijkt uit de groote aarzeling, die uit vele spreekt. Sommige bepalen eenvoudig, dat de gelden zullen worden belegd: op de wijze door commissarissen te bepalen, of wel: in hypotheek, beleening of prolongatie of op

eenige andere wijze, die voldoenden waarborg oplevert en dgl., soms met de bijvoeging, dat aandeelen in banken of maatschappijen nochtans uitgesloten zijn. Dergelijke bepalingen zijn echter, hoeveel vertrouwen men ook in de kunde en rechtschapenheid der commissarissen moge hebben, bezwaarlijk goed te keuren; zeker stond het den redacteurs niet duidelijk voor oogen, dat zij hier over de belegging der *spaarpenningen* van *anderen* handelden. Bovendien wordt daardoor op commissarissen een zedelijke verantwoordelijkheid gelegd, waarop ernstige mannen zeer weinig gesteld moeten zijn. Gewoonlijk zijn deze dan ook in hunne bevoegdheid meer beperkt en geven de reglementen de bepaalde soorten van belegging op; dikwijls nog met vermelding van bijzondere vereischten, waaraan elk moet voldoen; b. v. bij hypotheken, dat zij enkel mogen verleend worden op ongebouwde eigendommen, en slechts tot $^1/_2$, $^2/_3$ of $^3/_4$ der waarde; voor gebouwde wordt gewoonlijk behalve assurantie van het goed meer overwaarde geëischt dan voor ongebouwde; bij kleine hypotheken, dat jaarlijks zeker percentage moet worden afgelost, om daardoor de kans op verlies te verminderen; voor effecten: bepaalde categorieën en regelmatige uitloting; bij leening aan particulieren, dat steeds twee gegoede borgen zich mede aansprakelijk moeten stellen enz. Ook de verhouding, waarin bij gemengde belegging elk in zekere soort waarden belegd deel van het kapitaal tot het geheel moet staan, wordt soms bepaald.

Naast deze voorschriften, bij welker uitvoering commissarissen gewoonlijk niet verder dan als lasthebbers verantwoordelijk zijn, wordt hun soms nog vrijheid gelaten, om des gewenscht, andere wijzen van belegging te kiezen, maar dan onder bijzondere waarborgen: hetzij dan dat machtiging van het gewone vereenigingsbestuur moet worden verkregen, alle commissarissen er zich uitdrukkelijk mede moeten vereenigen, of wel dat zij voor de financieele gevolgen persoonlijk aansprakelijk zijn. Deze laatste bepaling komt ook soms voor bij door het reglement bepaald

toegelaten vormen van belegging, vooral bij a deposito-gevingen geldschieting aan particulieren.

Wat nu de wijze betreft, waarop de spaarbankgelden feitelijk zijn belegd, hetzij dan naar de voorschriften van het reglement of naar de keuze der commissarissen, de groote banken hebben meestal een gemengd systeem, uit hypotheek, beleening of prolongatie en effecten bestaande, of uit twee daarvan. Sommige der banken hebben daarnaast nog, hoewel gewoonlijk — althans in verhouding tot hun geheel kapitaal — onbeteekenende sommen belegd in vaste goederen, bij banken van leening, bij hulpbanken of wel aan particulieren onder borgtocht of op onderpand, als voorschotten op pensioen enz. uitgeleend. Naast de prolongatie of, waar hiertoe geen gelegenheid is, soms ter vervanging daarvan wordt ook geld a deposito met of zonder onderpand gegeven.

Van de 77 banken, wier schuld aan de inleggers in 1885 boven *f* 100.000.— was gestegen en die derhalve tot de meer aanzienlijke mogen gerekend worden, hadden 33 (*) met een gezamenlijk kapitaal van ruim *f* 35.325.000.— belegd:

f 14.793.950	in	effecten	verdeeld	over	33	banken,
- 9.464.790	„	hypotheken	„	„	31	„
- 9.640.824	„	beleening en prolongatie	„	„	16	„
- 483.902	„	onroerende goederen	„	„	13	„
- 301.498	„	leeningen aan hulpbanken en obligatiën v. particulieren	„	„	15	„
- 228.668	„	deposito	„	„	10(†)	„

(*) Alkmaar, Almelo, Amersfoort, Amsterdam, Arnhem, Barneveld, Beemster, Breda, Breukelen, Delft, Deventer, Dordrecht, Goor, Gorinchem, Gouda, 's-Gravenhage, Groningen, Haarlem, Hoogeveen, Kampen, Leeuwarden, Leiden, Maastricht, Meppel, Middelburg, Nieuw-Lekkerland, Nijmegen, Rotterdam, Utrecht, Vlaardingen, Zierikzee, Zutphen, Zwolle. Vele der andere banken van deze categorie geven in hun Jaarverslagen òf hun wijze van belegging in het geheel niet op, òf enkel als: in effecten en hypotheken en dgl. zonder specificeering der bedragen van elke belegging.

(†) Hiervan waren er 6, die geen post beleening of prolongatie hadden.

f 51.054	in voorschotten aan banken van leening	verdeeld over	4 banken,
- 7.287	„ een andere spaarbank	„ „	1 „
- 352.900	„ kas	„ „	30 „

Blijkt reeds uit deze opgave, dat lang niet alle banken zelfs in de hoofdsoorten van belegging deelen, ook waar deze over dezelfde schijven loopt, verschilt ze nog zeer in de verhouding der deelen onderling. Zoo hadden 5 (*) banken, wier gezamenlijk belegd kapitaal ongeveer *f* 15.500.— bedroeg, daarvan uitgezet:

f 5.842.300	in effecten,
- 405.600	„ hypotheken,
- 8.844.250	„ beleening en prolongatie,
- 155.000	„ vaste goederen,
- 77.780	„ deposito,

waaruit volgt, dat die verhouding bij de andere zeer sterk ten voordeele van de hypotheken en ten nadeele van beleening en prolongatie moet zijn (†).

(*) Amsterdam, Breukelen, Gouda, Haarlem, Rotterdam.

(†) Vergeleken met de belegging in 1871 van de 24 (*) spaarbanken, toen met meer dan *f* 100.000.— schuld aan de inleggers (volgens meergenoemd Rapport der Nutscommissie van 1871), die bij een totaal kapitaal van ruim *f* 11.338.000.— bestond uit:

f 3.331.193	in effecten	verdeeld over	23 banken,
- 3.238.267	„ hypotheken	„ „	23 „
- 4.108.793	„ beleening en prolongatie	„ „	16 „
- 66.969	„ onroerende goederen	„ „	4 „
- 170.800	„ voorschotten en leeningen aan particulieren	„ „	9 „
- 421.973	„ kas	„ „	24 „

is dus de belegging in effecten en hypotheek veel sterker toegenomen dan beleening en prolongatie.

(*) Amsterdam, Appingadam, Arnhem, Breda, Deventer, Dordrecht, Gorinchem, 's-Gravenhage, Groningen, Haarlem, Harlingen, 's-Hertogenbosch, Hoorn, Leeuwarden, Leiden, Middelburg, Nijmegen, Rotterdam, Schiedam, Tiel, Utrecht, Vlaardingen, Zaandam, Zwolle.

In de gekozen effecten heerscht eene bonte afwisseling; men vindt eronder: certificaten van inschrijving op het grootboek en Ned. staatsobligatiën aan toonder, obligatiën van provinciën, gemeenten, waterschappen, kerkelijke corporaties, Nederlandsche maatschappijen — vooral spoorwegondernemingen en hypotheekbanken — van deze alle meestal slechts die, welke regelmatig jaarlijks uitloten; maar daarnevens ook: aandeelen Ned. Bank en Ned. Handelmaatschappij, en buitenlandsche effecten; als: Russische, Oostenrijksche, Hongaarsche, Braziliaansche en Amerikaansche staatseffecten, Amerikaansche en Italiaansche spoorwegobligatiën, gegarandeerde Russische en Oostenrijksche spoorwegaandeelen en obligatiën en aandeelen Duitsche Rijksbank.

De spaarbanken van geringer omvang hebben over het algemeen dezelfde wijze van belegging als de meer aanzienlijke; alleen komt voor beleening zeer dikwijls deposito in de plaats en wordt, in de reglementen althans, naar verhouding meer gewezen op leening aan particulieren. Het aantal banken, dat zich uitsluitend tot hypotheek of tot deze naast deposito beperkt, is tegenwoordig zeer gering. Enkele zijn er, die uitsluitend onderhandsche obligatiën met borgen en deposito toelaten. De meeste hebben hypotheken naast effecten en dan evenzeer, — zelfs onder de kleinste banken — voor deze laatste vreemde obligatiën en aandeelen. Cijfers omtrent de belegging op te geven, is zelfs niet bij benadering of voor een noemenswaardig aantal banken mogelijk. Zeer vele, en daaronder juist de kleinere, hier van het meeste belang, geven òf geen afzonderlijke jaarverslagen uit òf daarin slechts eene opnoeming der wijzen van belegging zonder aanduiding, hoe daarvan wordt gebruik gemaakt; en ook de regeeringsstatistiek behelst niets hieromtrent.

Een deel van het kapitaal is gemeenlijk onbelegd, om voor den dagelijkschen dienst beschikbaar te blijven; behalve bij enkele spaarbanken, waar men al het kasgeld a deposito geeft; gewoonlijk is dit kasgeld echter een, althans in verhouding tot

het geheele kapitaal der bank, geringe som, daar in den regel meer wordt ingebracht dan uitbetaald. Het kan echter soms voorkomen, dat belegging tijdelijk niet wenschelijk is; b.v. als eene goede gelegenheid daartoe ontbreekt (vooral zal dit kunnen voorkomen, waar commissarissen nauw in hun bevoegdheid zijn beperkt). Slechts weinige reglementen laten commissarissen in dit geval vrij, om het kapitaal onbelegd te laten; natuurlijk, want de meeste verzuimden ook eene bepaling te maken, hoe te handelen, als er geene rente is verdiend.

Uitkomsten van het financieel beheer.

De uitkomsten van het financieel beheer loopen bij de verschillende spaarbanken zeer uiteen. Twee oorzaken hebben in gewone tijden daarop voornamelijk invloed: 1°. het verschil tusschen hetgeen de bank aan rente ontvangt en het bedrag van haar administratiekosten en uit te keeren of bij te schrijven intrest; 2°. de waardevermeerdering of vermindering harer bezittingen.

Ad 1um. In den regel is de rente op zulk een bedrag vastgesteld, dat ook na aftrek van de administratiekosten, de spaarbank jaarlijks nog een zeker bedrag als winst overhoudt; een maatregel, — zooal niet wenschelijk uit ander oogpunt — reeds noodig, omdat de rente aan de inleggers uit te keeren, vast is en die der spaarbank daarentegen kan afwisselen. Slechts zeer enkele banken keeren jaarlijks de geheele verdiende rente na aftrek der administratiekosten aan de inleggers uit.

Ad 2um. Anders is het geval met de waardewisseling van de bezittingen der banken. Uit den aard der zaak komen winst of verlies bij beleening of prolongatie nooit voor; bij hypotheek enkel het laatste en slechts betrekkelijk zelden, nl. bij verkoop van het goed wegens het door den schuldenaar niet voldoen aan zijne verplichtingen. Dan kan echter het verlies, zooals het in 1885 te Haarlem geledene bewijst, ook soms zeer aanzienlijk zijn. Daarentegen is de waarde der effecten nooit constant, al blijven in gewone omstandigheden bij eene goede keuze de verschillen gering. Waar men echter aandeelen of

buitenlandsche effecten heeft, moet natuurlijk het kapitaal nog al eens sterk in geldswaarde toe- of afnemen. De daling van den rentestand in de laatste jaren heeft de spaarbanken, wat dit punt betreft, echter over het algemeen in gunstiger conditie gebracht. Gaat men de verkregen winst of het geleden verlies op effecten na, zooals het voor 1882 in de regeeringsstatistiek over 1880—1882 is opgenomen (*), dan blijkt, dat 77 spaarbanken op een kapitaal van *f* 22.158.892.— een verlies leden van *f* 74.156.— of ruim 0.33 pCt.; 19 andere banken met een kapitaal van *f* 3.500.651.— hadden een avans van *f* 7.201.— of 0.2 pCt. Natuurlijk leden de banken afzonderlijk percentsgewijs soms veel grooter verliezen; zoo verloren 2 banken in Drenthe met *f* 44.831.— kapitaal *f* 821.— of 1.83 pCt. en 10 in Friesland met *f* 826.939.— *f* 9.272.— of 1.1 pCt.; en stonden naast een bank met *f* 1.200.000.— die een verlies van *f* 6.15 had, twee andere, die op een kapitaal van *f* 300.000.— resp. *f* 70.000.—, *f* 3.000.— resp. *f* 1.000.— achteruit gingen. Evenzoo was het met de winst gesteld: in Gelderland hadden 3 banken met *f* 231.091.— kapitaal *f* 3.089.— of 1.3 pCt., in Groningen 2 met *f* 42.203.— *f* 429.— of 1 pCt. voordeel; terwijl een bank met *f* 300.000.— *f* 0.12 vooruitging. Tengevolge van de gewoonte, bij zeer vele banken bestaande, om hun effecten steeds tot den inkoopsprijs in haar balans op te nemen, lijden deze opgaven echter zeer aan onvolledigheid.

Schromelijke verliezen worden soms door de spaarbanken geleden op a deposito gegeven gelden. Zoo beliep o.a. volgens de statistiek over 1880—1882 een bank met een tegoed van ruim *f* 9.000.— door de liquidatie eener kassiersfirma eene schade van ruim *f* 553.— en eene andere, die haar geheel kapitaal van ongeveer *f* 4.000.— bij een bank gedeponeerd had, van 88 pCt., door het faillissement dier inrichting.

(*) In de statistiek over 1883—85 komt enkel een opgave omtrent dit punt over 1885 voor en dan nog gecombineerd met winst of verlies, uit andere oorzaken voortspruitend.

Over het algemeen echter levert in den regel de exploitatie der spaarbanken voordeel op; zooals blijkt o.a. uit de statistiek over 1885, die voor 241 banken met een kapitaal van *f* 39.676.477.— een voordeelig saldo van *f* 441.492.— en slechts voor 22 met een kapitaal van *f* 7.473.114.— een tekort van *f* 30.009.— opgeeft; waarbij nog in het oog dient te worden gehouden, dat dit laatste bij verscheidene inrichtingen ontstaan is door uitkeeringen buiten het eigenlijke spaarbankbeheer vallende.

Bijzondere waarborgen tegen verlies.

Het is duidelijk, dat waar blijkens het voorgaande reeds in gewone tijden de afzonderlijke banken schade kunnen lijden, die niet door winsten op andere posten en het overschot der inkomsten boven de uitgaven wordt opgewogen, er bij crisis door den aard der belegging verliezen zullen voorkomen, die — daar in den regel de vereeniging, waarvan de bank uitgaat, haar aansprakelijkheid voor een eventueel tekort op het door de spaarbank-commissie beheerde kapitaal tegenover het bedrag der schuld aan de inleggers uitdrukkelijk uitsluit — de inrichtingen in de onmogelijkheid zullen stellen, om aan haar verplichtingen te voldoen, zoo niet intijds maatregelen genomen zijn, om ze te dekken. Vandaar, dat men nevens eene zoo goed mogelijke belegging op andere wijze getracht heeft, zulk gevaar te keeren. Door drieërlei middelen zoekt men dit doel te bereiken; nl. 1°. belofte tot voorziening in eventueel tekort; 2°. het bijeenbrengen van een waarborgfonds; 3°. het vormen van een reservefonds.

1°. Belofte tot voorziening in eventueel tekort.

Ad 1ᵘᵐ. De waarborging der inlagen gaat gewoonlijk uit van de corporatie, die de spaarbank heeft opgericht, en meestal is dan haar eigen kas, soms echter de leden, individueel daarvoor aansprakelijk. Bij zeer enkele spaarbanken zijn het geheel buiten de vereeniging en spaarbank staande belangstellenden. (Vroeger veelvuldig voorkomend, zijn *deze* beloften, hoe lang zoo meer bij 't vormen van een reservefonds, vervallen.) De garantie omvat het eventueel verlies in zijn vollen omvang, of is tot een bepaald percentage daarvan of tot een bepaalde geldsom

beperkt. Het meeste wordt ze behalve bij de gemeentelijk spaarbanken (op Lochem na) gevonden bij inrichtingen van geringen omvang. De grootste waarde heeft eene dergelijke garantie bij de oprichting der spaarbank, — al staat ze ook dan achter bij een waarborgkapitaal — wijl de meest rationeele vorm van waarborg, een reservefonds, dan nog niet kan verwezenlijkt zijn. Haar steun is echter van zeer weinig beteekenis, daar ze enkel op het papier bestaat; en al twijfelt men nu niet aan den goeden wil der waarborgende vereeniging, niets verzekert, dat, als het eenmaal op betalen aankomt, de noodige middelen daarvoor dan ook voorhanden zullen zijn. Waar de leden individueel aansprakelijk zijn, is — de rechtskracht van dergelijke belofte der vereeniging voor hare leden nu eens aangenomen, — zeker de kans daarop grooter, maar ook dwang bij onwil des te moeilijker; vooral waar de inleggers onontwikkelde onvermogende menschen zijn. Alleen bij de gemeenten, althans bij de grootere, kan de waarborg wellicht afdoende heeten. In ieder geval is het af te keuren, indien een dergelijke waarborg gekocht wordt ten koste van een reservefonds, omdat de garandeerende vereeniging, soms een kleine plaatselijke vereeniging „Tot Nut en Genoegen", of een leesgezelschap, nu meent, dat zij zich de jaarlijksche overschotten van de spaarbank mag toeëigenen, en daarmede haar eigen gewone administratiekosten dekken, zooals herhaaldelijk gebeurt.

2°. Waarborgkapitaal. Een waarborgkapitaal heeft boven de eenvoudige garantie voor, dat ze reëel is, zoodat de sparenden bij eventueel verlies niet afhangen van de bereidwilligheid of solvabiliteit van den waarborger. Het komt in vierderlei vorm tot stand:

a) renteloos voorschot aan de spaarbank;

b) onopzegbare inlage in de spaarbank, waarvan echter de gewone rente wordt betaald;

c) zeker aantal effecten, gewoonlijk certificaten van inschrijving op het grootboek ter realiseering bij verlies. De eigenaars blijven daarvan de rente trekken. Naarmate de jaarlijksche winst

dit toelaat, worden deze kapitalen gewoonlijk langzamerhand uitgeloot en dus vervangen door reservefondsen, waarbij althans voor de bedragen sub b soms een nieuw bewijs aan de eigenaars van het waarborgkapitaal wordt gegeven tot hetzelfde bedrag, waarop evenzeer rente wordt betaald, maar welk bedrag slechts bij eventueele liquidatie der spaarbank uit het overschot, nadat eerst alle andere inlagen zijn uitbetaald, voldaan wordt;

d) bedrijfskapitaal, al of niet geheel gestort van vereenigingen, wier doel is oprichting en instandhouding eener spaarbank. De jaarlijksche winsten worden dan meestal deels gebruikt tot vorming van een reservefonds, deels tot uitkeering van dividend aan de aandeelhouders.

Ook deze fondsen zijn voornamelijk van belang bij de oprichting der spaarbank, reeds omdat zij meestal niet aangroeien met de vermeerdering der inlagen, maar zelfs op den duur uitloten. De intrest, die hier, ook boven den gewonen, welken het kapitaal steeds oplevert aan de houders van aandeelen, soms wordt toegekend, is veel minder af te keuren dan de belooning van hen, die enkel eene belofte, om in eventueele verliezen te voorzien. hebben gedaan, omdat de inleggers hier door een reëelen waarborg zijn gebaat en de aandeelhouders begonnen zijn met eene werkelijke opoffering. Alleen moet die belooning niet zoo ver gaan, dat ze de vorming van een reservefonds belet, hetwelk met de inlagen ongeveer gelijken tred houdt.

Een bijzonderen vorm van zakelijken waarborg komt bij enkele spaarbanken voor, waar de penningmeester, of hoe zijn titel wezen moge, verantwoordelijk is voor het geheele tegoed met de rente en daarvoor voldoende zekerheid moet stellen, maar dan ook de belegging naar eigen keuze kan doen en de eventueele winst voor zich behouden. De inlagen zijn op deze wijze zoolang de overeenkomst met den penningmeester duurt, ongetwijfeld volkomen gewaarborgd; de bedenkelijke zijde van de zaak komt echter aan het licht, als hij door een ander moet worden vervangen en niemand van voldoende vermogen

daartoe bereid is, daar de spaarbank dan elk reservefonds mist.

3°. Reservefonds. Zooals reeds vroeger is opgemerkt, levert gewoonlijk het bankbedrijf na aftrek van de aan de inleggers verschuldigde rente en van de administratiekosten (*) jaarlijks een winstbedrag op. Regel is, dat dit gedeeltelijk of meestal geheel wordt gevoegd bij het bankkapitaal en daarmede belegd, teneinde het op die wijze met de eventueele stijging in geldswaarde van de bezittingen der bank en met de verjaarde gelden langzamerhand een meer of minder groot surplus te doen vormen boven het bedrag der inlagen tegen voorkomende verliezen. Bij eenige spaarbanken, in verhouding tot het geheele aantal echter slechts zeer weinige, bevatten die overschotten ook giften aan de vereeniging geschonken, om voorkomende verliezen te dekken. Nergens blijkt dat het surplus als een afzonderlijk fonds geadministreerd of zelfs maar als zoodanig beschouwd wordt, waarvoor trouwens ook geen reden bestaat en waarvoor het minder geschikt is, uit hoofde van zijne bestemming; — immers het moet steeds in de eerste plaats dienen, om het bankkapitaal op de vereischte hoogte te houden. Het groote voordeel ervan bestaat niet alleen hierin, dat door dit reëele middel de inleggers feitelijk zich zelven tegen verliezen waarborgen, maar tevens, dat het onder gunstige omstandigheden in omvang gelijkmatig met de inlagen kan toenemen. De meeste reglementen streven daar ook naar, door òf het reservefonds, elk jaar met de gemaakte winst vermeerderd, ongestoord te laten voortgroeien, òf althans aan de vereeniging enkel de vrije beschikking te laten, over wat het meer bedraagt dan zeker percentage der schuld aan de inleggers (van 5 tot 50 pCt., meest echter tusschen 10 en 20 pCt.); terwijl bij eenige

(*) Over het algemeen zijn de administratiekosten zeer gering; bij eenige spaarbanken worden ze zelfs in het geheel niet in de balans opgenomen, maar ten laste der vereeniging, spaarbankhoudster, gebracht. In 1885 bedroegen deze kosten van 244 spaarbanken met een kapitaal van ongeveer ƒ53.044.700.— ƒ162.566.— of even 3 ten 1000; het hoogst waren ze in Noord- en Zuid-Holland, 4[3] en 4 ten 1000; het laagst in Utrecht en Groningen 1[3].

banken voorstellen hieromtrent van het spaarbankbestuur moeten uitgaan; d. w. z. dit college moet beoordeelen, in hoeverre de toestand der bank dergelijk gebruik van het reservefonds toelaat. Bij verscheidene banken is het echter anders en moet een vaste som steeds jaarlijks, onverschillig hoe groot het saldo is, worden uitgekeerd aan de vereeniging (behalve natuurlijk als er minder is verdiend) of wel een bepaald deel der winst of wat gerekend wordt de rente van het reservefonds te zijn. Het doel, waarvoor die uitkeeringen dienen, is zeer verschillend. Soms is het eenvoudig, om de gewone uitgaven of een tekort op de rekening der vereeniging te dekken, nu eens, om een liefdadig doel te bevorderen, dan weêr om instellingen van algemeen nut, al of niet in het bijzonder belang van de klasse der sparenden, te steunen, als scholen voor ambachts- of meer uitgebreid lager onderwijs, volksleesbibliotheken, zwemscholen, ook wel om het bezoeken van tentoonstellingen door werklieden in het belang hunner technische ontwikkeling mogelijk te maken, enz.; maar evenzeer worden ze als subsidie gegeven ter oprichting van concert- en schouwburgzalen, ja zelfs als cadeau aan de burgerlijke gemeente ter meubileering van het raadhuis.

Ook al kan men de wettigheid van dergelijke wijze van handelen niet betwisten, in geen geval is ze goed te keuren. Immers — nog daargelaten dat de behoorlijke groei van het reservefonds er dikwijls te veel door wordt belemmerd, wat zeker weinig strookt met het philanthropisch karakter der spaarbank, — deze fondsen zijn uit de inlagen der sparenden gekweekt, en bestaan nagenoeg overal uitsluitend uit de waardestijging der effecten, waarvan de eventueele daling ook voor hunne rekening komt en uit een renteoverschot, dus inhouding van een deel van den gevormden intrest. Het strijdt met eene gezonde opvatting van eene spaarbankinstelling, die fondsen te besteden, om allerlei instellingen, van welken aard en hoe nuttig ook misschien, te bekostigen of te subsidieeren. Al moge door de omstandigheid, dat die gelden in het belang van de klasse,

waartoe ook de meeste sparenden behooren, worden besteed, de handelwijze nog eenigszins vergoelijkt zijn, ze blijft afkenrenswaardig, daar er. zij 't voor een goed doel, wordt beschikt over de middelen, die in een anders beurs thuis hooren. Stijgt het reservefonds te hoog, dan vermeerdere men de rente of zoeke het belang der sparenden te behartigen, door vermeerdering en verbetering der gelegenheid tot inbreng. De overweging, dat de latere inleggers dan zouden profiteeren van de opoffering der vroegere, behoeft hiervan niet terug te houden, daar het verband tusschen de sparenden in ieder geval zeker inniger is, dan tusschen deze en eenig ander; immers de latere inleggers ondervonden ook meermalen de nadeelige gevolgen van minder gelukkige beleggingen van de inlagen der vroegere sparenden, die daarvan de rente hebben genoten.

De stand der reservefondsen (de waarborgfondsen daarin begrepen) uitgedrukt in percenten van het saldo tegoed der inleggers in 1885, blijkt nu uit het volgend lijstje. De banken zijn daarin gesplitst naar het bedrag van den totaal inleg harer sparenden in 5 categorieën, terwijl voor elke categorie is aangegeven het aantal banken, welker reservefondsen resp. beneden 1 pCt. van 1 ± 5 pCt. enz. bedraagt.

Reservefondsen.	Spaarbanken, waarbij het saldo tegoed der inleggers bedraagt					te zamen
	meer dan ƒ100.000	ƒ50—ƒ100.000	ƒ10—ƒ50.000	ƒ5—ƒ10.000	beneden ƒ5.000	
beneden 1 pCt.		1 (*)	2 (†)	1 (**)	1 (§)	5
1 ± 5 „	9	8	17	7	13	54
6 ± 10 „	20	9	27	6	5	67
11 ± 15 „	23	13	18	3		57
16 ± 20 „	12	4	14	2		33
21 ± 30 „	6	5	12	1	1	26
31 ± 40 „	3	1	5(***)	1	2	10
41 ± 50 „	1	2	1			4
51 ± 60 „			1			1
Zonder reservefonds.			3	3	4	10
	74	43	100	24	26	267

(*) 0.3 pCt. (†) 0.4 en 0.8 pCt. (**) 0.3 pCt. (§) 0.1 pCt.
(***) Hierbij een spaarbank (waarbij het saldo tegoed der inleggers ƒ25.106— bedroeg).

Wat het meest in deze opgave treft is, dat het aantal reservefondsen van eenige beteekenis naar verhouding veel grooter is bij de aanzienlijke banken dan bij die, welke slechts een klein kapitaal beheeren. Zoo is b.v.

	Spaarbanken met inlagen van				
	meer dan f100.000.	f50—f100.000.	f10—f50.000.	f5—f10.000.	beneden f5.000.
het r. f. onder 10 pCt. bij	29	18	46	14	19
en daarboven „	45	25	51	7	3

voor een deel zeker ten gevolge van de bezwaren, aan de belegging van kleine kapitalen voor spaarbanken verbonden, welke bezwaren juist de reden zijn, dat de kleine banken tevens de

---

met een reservefonds van 36 pCt. welke op haar balans de certificaten van inschrijving op het grootboek der $2^1/_2$ pCt. N. W. S. op 50 pCt. noteert en die der $3^1/_2$ pCt. op 70 pCt. der nominale waarden.

Zonder reservefonds waren:

1	Spaarbank met een schuld aan de inleggers van	f7.506—	wijl de bank haar zuivere inkomsten aan de inleggers uitkeert.
1	„ „ „ „ „ „ „ „ „	„ 12.137—	wijl de jaarlijksche winsten voor liefdadige doeleinden worden besteed.
2	„ „ „ „ „ „ „ „ „	„ 2.313—	zonder tekort } ten gevolge van geleden verliezen.
		„ 23.869—	met een tekort van 0.8 pCt. } ten gevolge van geleden verliezen.
3	„ „ „ „ „ „ „ „	„ 1.987— „ 4.614— „ 5.297—	omdat door den boekhouder (penningmeester), die verantwoordelijk is voor het tegoed en daarvoor zekerheid stelt, de jaarlijksche winst wordt genoten.
4	„ „ „ „ „ „ „ „ „	„ 977— „ 8.363— „ 12.410— „ 14.393—	wijl de bank haar winst uitkeert aan de vereeniging, waarvan ze uitgaat, waartegenover deze op zich heeft genomen, eventueel tekort te zullen dekken.

grootste behoefte hebben aan een aanzienlijk reservefonds.

Overigens valt uit deze opgave eigenlijk weinig omtrent de meer of mindere soliditeit der banken op te maken, immers door verschil van de wijze van belegging kan de eene bank met een naar verhouding grooter reservefonds toch in minder gunstige positie verkeeren dan eene andere, wier reservefonds wel kleiner is, maar wier waarden ook minder aan daling onderhevig zijn, omdat ze b. v. voor het overgroote deel uit beleening- en prolongatieposten bestaan.

Terug-betaling.

Het doel der sparenden is in den regel, zich langzamerhand een kapitaaltje te vormen, om dit bij voorkomende behoefte, voor welk doel dan ook, te gebruiken. De spaarbank is dus voor de inlagen slechts eene voorloopige bestemming; na langer of korter tijd worden ze weêr opgevraagd. Gewoonlijk blijven deze opvragingen echter beneden het saldo der inlagen met de verdiende rente; soms zijn ze regelmatig in dezelfde tijdperken des jaars hooger; in beide gevallen behoeven ze een attent spaarbankbestuur weinig zorg te baren. Vooral daar in de meeste reglementen een maximum is bepaald, dat commissarissen slechts verplicht zijn, terstond uit te betalen bij opvrage zonder voorafgaande opzegging; een maximum, dat van *f* 1.— tot *f* 100.— uiteenloopend meest *f* 10.— of *f* 25.— bedraagt. Voor aanzienlijker sommen zijn dan kortere of langere opzeggingstermijnen (voor de grootste bedragen bij enkele banken tot 3 maanden) gesteld in verband met de wijze van belegging bij de bank gevolgd. Enkele reglementen eischen steeds en voor elk bedrag, hoe gering ook, een opzeggingstermijn van een week; andere laten in den regel aan commissarissen de vrijheid, van die termijnen afstand te doen, indien de toestand der kas het toelaat — wat bij grootere banken van zelf eer het geval is dan bij kleinere — en er voor hen ook overigens reden toe blijkt te bestaan. Dit schijnt dan ook vrij wel regel te zijn.

Schorsing der terug-betaling.

Echter kunnen soms door allerlei oorzaken, valsche geruchten omtrent den toestand der bank, die bij de inleggers bezorgdheid

voor hun geld doen ontstaan, (*) oorlog of oorlogsgevaar met hun dubbel gevolg van meer behoeften en minder verdiensten en dgl. de opvragingen plotseling zoo sterk doen toenemen, dat het bestuur geen kans ziet met de enkele inroeping van de bovengenoemde termijnen daaraan op tijd te voldoen. Vele reglementen machtigen commissarissen dan al of niet met toestemming van of kennisgeving aan de vereeniging, de uitbetaling tijdelijk te schorsen voor 3 en 6 maanden of zelfs voor langer; een maatregel, die den zwakken kant van de wijze van belegging der banken sterk doet uitkomen en voor de inleggers, die werkelijk hun spaarpenningen noodig hebben, van den meest onaangenamen aard is, zoodat hij wel nooit dan in de uiterste noodzakelijkheid moet worden genomen en steeds zoo spoedig mogelijk weder opgeheven. Hij is dan ook b. v. in 1885 te 's-Gravenhage en Leiden in het geheel niet toegepast.

Sluiting der bank.

Lijdt een bank zulke zware verliezen, dat haar balans een tekort aanwijst, dan schrijven een aantal reglementen voor: sluiting der bank door commissarissen met of zonder machtiging van de vereeniging of wel door deze zelve op het rapport van commissarissen. Evenals bij de zoo even vermelde eenvoudige schorsing wordt de uitbetaling gestaakt, terwijl de rente doorloopt; doch nieuwe inlagen worden niet aangenomen. Over de verder te nemen maatregelen kan dan nader worden beslist. Sommige reglementen bevelen daartoe de oproeping van alle of eenige der voornaamste inleggers of van de aandeelhouders van het waarborgfonds, zoo die er zijn, ter raadpleging met commis-

(*) Welk een invloed dergelijke geruchten kunnen hebben kwam o. a. in 1885 te 's-Gravenhage en Leiden aan het licht, waar ze in weinige dagen vele duizenden deden opvragen, in die mate dat de einduitkomsten van die jaren,

	te 's-Gravenhage.		te Leiden.	
ingelegd	in 1885 *f* 631.423	tegen in 1884 *f* 579.850	in 1885 *f* 525.509	tegen in 1884 *f* 542.451
terugbetaald	„ „ 714.110	„ „ „ „ 516.058	„ „ „ 647.248	„ „ „ „ 397.716
	in 1885 — *f* 82.687	in 1884 + *f* 63.792	in 1885 — *f* 121.739	in 1884 + *f* 144.735

volgens de jaarverslagen dier beide inrichtingen voornamelijk daaraan te wijten zijn.

sarissen of met deze en de vereeniging; andere laten eenvoudig deze beide laatste of een van beide besluiten. Immers het tekort kan zijn ontstaan door eene algemeen woedende crisis; b. v. tengevolge van een dreigenden of uitgebroken oorlog, die alle waarden heeft aangegrepen, maar wegens zijn aard slechts tijdelijk geacht kan worden, zoodat, is die eenmaal geëindigd, de toestand der spaarbank van zelve weder aanzienlijk zal verbeteren en het tekort waarschijnlijk verdwijnen. Men zal dan kunnen volstaan met tijdelijke sluiting of wel het middel aangrijpen, dat eenige reglementen bij tekort steeds voorschrijven: doorloopende uitbetaling, maar met korting naar evenredigheid van het bestaande deficit. Deze laatste maatregel schijnt boven eene tijdelijke sluiting van eenigszins langen duur te verkiezen; immers men brengt anders al diegenen, welke behoefte hebben aan hun geld, in zeer groote verlegenheid, waarvoor de latere integrale uitbetaling hen zeer dikwijls niet zal kunnen schadeloos stellen. Daarenboven is hij geheel in overeenstemming met de billijkheid: zij, die inleggers blijven, behouden hun vordering op de gedeprecieerde waarden der bank naar rato van hun inleg; zij, die dezen terug willen hebben, krijgen wat hun rechtmatig toekomt, d. i. hun inleg min het daarop geleden verlies.

Ontbinding. Het verlies kan echter ook van dien aard zijn, dat er geen reden is, voldoend herstel te verwachten. Dan zal men meestal genoodzaakt zijn tot ontbinding over te gaan. Reglementen, die de sluiting der bank anders dan als eerste deel der handeling van de ontbinding der bank niet kennen, schrijven deze ook dikwijls bij een tekort eenvoudig voor, hetzij steeds, hetzij zoodra het deficit zekere hoogte 5 of 10 pCt. van het kapitaal der inleggers heeft bereikt. Bij verscheidene banken ontbreken ten eenenmale bepalingen omtrent eventueele maatregelen, naar aanleiding van een tekort te nemen, ofschoon ze de aansprakelijkheid van de vereeniging daarvoor uitdrukkelijk uitsluiten. De meeste reglementen bevatten behalve voor het geval, dat

er een deficit is outstaan, geene bepalingen omtrent ontbinding, wellicht om reden dat, indien deze in een ander geval noodzakelijk blijkt, de vereeniging haar wel op de wijze, die haar dan 't beste dunkt, zal uitspreken. Waar daaromtrent echter wel voorschriften voorkomen, is de beslissing in den regel gegeven aan de vereeniging of aan deze in overleg met commissarissen. Slechts zeer zelden komt de bevoegdheid aan commissarissen alleen toe; eene bepaling trouwens lijnrecht in strijd met de positie, die deze tegenover de vereeniging innemen. Overigens heeft men hier en daar door bepalingen trachten te waken tegen overijlde of op eene onvoltallige vergadering door eene minderheid der vereenigingsleden doorgedreven besluiten tot opheffing, in den zin, als in het conceptreglement van 1887 zijn voorgesteld; terwijl ook eenige reglementen van nutsspaarbanken nu de bepaling behelzen, dat het Hoofdbestuur over een dergelijk voorstel moet worden gehoord. De liquidatie geschiedt door commissarissen, of deze mochten dit aan anderen wenschen over te laten.

Bestaat er bij de ontbinding der bank een tekort, dan wordt de schade, tenzij de vereeniging of anderen zich verbonden hebben het te dekken, of een waarborgfonds er in voorziet, door de inleggers pro rata geleden. Daarentegen kennen slechts zeer weinige reglementen hun het eventueel overschot geheel of gedeeltelijk (b. v. de helft of wel een jaar rente) toe. Gewoonlijk vervalt het, indien er bepalingen daaromtrent bestaan, — wat trouwens als overbodig weinig voorkomt, ook waar overigens bepaald is, wie zal ontbinden — geheel vrij aan de vereeniging, soms aan een of meer andere corporaties, b. v. burgerlijke of kerkelijke armbesturen en dgl.; een enkele maal moet de bestemming ervan bij de ontbinding door commissarissen, de vereeniging of andere in het reglement genoemde personen worden aangewezen.

Behalve deze en dergelijke bepalingen, hoe de bank kan worden opgeheven, vindt men in eenige reglementen ook voor-

Ontbinding der vereeni-

ging, waarvan de spaarbank uitgaat.

geschreven, wat moet geschieden, indien de vereeniging, van welke de spaarbank uitgaat, eens te niet mocht gaan, daar anders met haar natuurlijk ook de spaarbank zou verdwijnen. Ze moet dan door commissarissen met haar baten en lasten aan de burgerlijke gemeente worden aangeboden, of wel als eene zelfstandige inrichting georganiseerd. Omtrent de wijze van organisatie worden soms nog enkele nadere voorschriften gegeven.

Wijziging van het reglement.

Ten slotte bevatten vele reglementen bepalingen, hoe ze gewijzigd kunnen worden. De bevoegdheid tot wijziging berust gemeenlijk bij de vereeniging, die daarbij gehouden is, het advies van commissarissen in te winnen en soms gebonden, hun voordracht enkel goed of af te keuren, zonder zelfstandig veranderingen te kunnen aanbrengen. Bij enkele spaarbanken kent het reglement zelfs in dezen alle macht aan commissarissen toe. Van de inleggers wordt daarbij nooit gerept, dan soms, dat wijzigingen hun verkregen rechten niet mogen verkorten, of dat, wie met de gemaakte veranderingen geen genoegen neemt, zijn inlage binnen zekeren termijn na het tot stand komen der nieuwe nog onder de oude bepalingen kan terug bekomen. Verscheidene reglementen verklaren echter eenvoudig gemaakte veranderingen terstond na bekendmaking voor iedereen bindend.

Terwijl de meeste reglementen eene herziening slechts bij gebleken behoefte onderstellen, schrijven enkele andere voor, dat ze alle 5 jaar moet geschieden.

Invloed van de oprichting der Rijkspostspaarbank op het particuliere spaarbankwezen.

De oprichting der Rijkspostspaarbank, welke ongetwijfeld hier en daar wel bij het overwegen van te maken wijzigingen in de reglementen der spaarbanken in aanmerking zal genomen zijn, speciaal waar het gold de voorwaarden, waarop inlagen worden aangenomen, is ook in ruimeren zin op het particuliere spaarbankwezen van invloed geweest. Nieuwe banken werden niet meer opgericht, uitgezonderd zeer enkele in 1881, soms werden zelfs reeds gemaakte plannen weêr opgegeven, omdat men òf aan

het slagen wanhoopte, òf meende, dat de Rijksspaarbank voldoende in de behoeften voorzag. Verder zijn een aantal bestaande banken opgeheven; van 1880 ± 1885 33. Zeker waren daaronder enkele, die ook zonder de oprichting der Rijksbank zouden zijn gevallen, wijl ze ook vroeger reeds onvoldoende deelneming vonden of verliezen het bankkapitaal beneden de schuld aan de inleggers hadden doen dalen; doch het meerendeel werd opgeheven, omdat bij hen, van wie ze uitgingen, zich de overtuiging had gevestigd, dàt hun inrichting toch nooit dan onvoldoende aan de eischen, die men aan een spaarbank mag stellen, zoude kunnen beantwoorden en ze nu dus overbodig, misschien wel schadelijk moest worden geacht. Die opzegging heeft voor het sparen zelf intusschen in de onderscheiden plaatsen zeer verschillende resultaten gehad, zooals uit het nevensstaande staatje blijkt.

Hierin zijn opgenomen de bekende cijfers van de opgeheven spaarbanken over de laatste jaren van haar bestaan en die der Rijkspostspaarbank in dezelfde plaats; terwijl, indien bekend was, of er reden bestond, om te onderstellen, dat de spaarbank ook in naburige plaatsen inleggers had, tevens de inlagen bij de postkantoren aldaar zijn opgegeven. Daarbij is: 1°. waar particuliere en Rijksspaarbank vóór de opheffing der eerste een of meer jaren samenwerkten, van de resultaten dier gelijktijdige werking volledige opgave gedaan (vele hulpkantoren der posterijen zijn eerst in 1882 of later voor den spaarbankdienst geopend); 2°. steeds de inlagen in de Rijksspaarbank nog een jaar na de opheffing der particuliere bank opgegeven, om over de uitwerking dier opheffing vollediger te kunnen oordeelen; 3°. om dezelfde reden, waar 2 particuliere spaarbanken bestonden en één werd opgeheven, ook de resultaten der 2e opgenomen.

Uit dezen staat blijkt:

a) dat de overgroote meerderheid der opgeheven spaarbanken (20 der 23) van geringen omvang, zoowel wat het aantal inleggers als het belegd kapitaal aangaat, waren;

b) dat, vergeleken met vele andere plattelandsspaarbanken,

zoowel vroeger als tegenwoordig, slechts bij zeer enkele spaarbanken het blijvend te klein aantal inleggers of eene voortdurende daling daarvan, althans als gevolg van de concurrentie der Rijkspostspaarbank, tot opheffing kan hebben genoodzaakt; terwijl verscheidene banken op zelfs vrij aanzienlijke vermeerdering konden wijzen;

c) dat de opheffing van verreweg de meeste banken het directe nadeel medebracht, dat een deel (soms een zeer aanzienlijk) der inleggers niet alleen hun tegoed niet naar de Rijkspostspaarbank overbracht (bij 18 der 23) maar zelfs ook het verdere sparen naliet (bij minstens 16 der 23), zoodat een jaar na de opheffing het aantal sparenden bij de Rijksinstelling nog geringer was dan bij de particuliere bank vóór de oprichting der eerste. Daarbij moet nog in aanmerking genomen worden, dat de Rijkspostspaarbank door haar sterke propaganda zeker menigeen tot sparen bracht, die nooit bij de particuliere instelling zou gekomen zijn. Wellicht zou dit resultaat anders geweest zijn, indien men meer het voorbeeld had gevolgd van Commissarissen der liquideerende spaarbank te Schagen, welke alle sparenden persoonlijk opzochten, teneinde hen over te halen, om hun tegoed bij de Rijkspostspaarbank te doen overschrijven.

Een treffend beeld levert te dezen aanzien Amsterdam. Daar is in 1884 de eerst in 1879 opgerichte, maar reeds zeer bloeiende stuiversspaarbank opgeheven. Terwijl in 1882 en 1883 het aantal sparenden bij de drie instellingen met resp. 6.756 en 6.399 toenam, daalde dit cijfer in 1884 plotseling tot 2.888, zoodat blijkbaar alle of nagenoeg alle inleggers der opgeheven bank, uit den aard der zaak juist zij, voor wie het sparen het meest gewenscht is, daarmede hebben opgehouden. Ook over 1885 toont geen der beide gebleven banken eene vermeerdering, groot genoeg, om te kunnen onderstellen, dat zij zich in dat jaar daarheen zouden hebben gewend.

Hoe hebben zich de particuliere banken, die bestaan bleven,

in de jaren van samenwerking met de Rijkspostspaarbank gehouden? Over de eerste 5 jaar is zooals uit de aan het slot volgende statistiek blijkt, over het geheele Rijk

het gemiddeld aantal inleggers per spaarbank gestegen van 842 in 1880 tot 1.028 in 1885 of 22 pCt.

het gemiddeld saldo tegoed per spaarbank gestegen van *f* 137.860.— in 1880 tot *f* 169.085.— in 1885 of 28½ pCt.

Nog over twee jaar later loopt het „Tabellarisch Overzicht betreffende de ontwikkeling van 122 spaarbanken, zijnde instellingen van departementen der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, over de jaren 1880—1888", behoorende bij de aflevering Mei 1889 van De Economist. Van 103 spaarbanken (19 zijn wegens onvolledige gegevens weggelaten) volgen hier eenige cijfers. De spaarbanken zijn daarvoor geschikt, naarmate zij in 1880 een bedrag van minder dan *f* 100.000.— of *f* 100.000.— en meer aan inlagen hadden, en naar gelang haar eindresultaat in 1887 al of niet vermindering van het aantal inleggers sedert 1880 aanwijst.

A. *Banken met inlagen in* 1880 *beneden f* 100.000.

I wier aantal inleggers van 1880—1887 is verminderd.

	Aantal inleggers.		Saldo tegoed der inleggers.	
	1880.	**1887.**	**1880.**	**1887.**
Akkrum	162	148	*f* 20 113	*f* 18 948
Anna Paulowna	82	50	„ 2 112	„ 3 215
Bodegraven	342	313	„ 38 397	„ 43 633
Helder	563	419	„ 77 108	„ 56 439
Hoogkarspel	139	135	„ 22 884	„ 22 419
Hoogwoud	128	116	„ 16 011	„ 11 008
Lekkerkerk	386	313	„ 15 982	„ 19 738
Meeden	117	90	„ 47 688	„ 50 360
Nieuw Vennip	67	17	„ 1 667	„ 581
Noordbroek	207	163	„ 68 741	„ 63 905
Oosterbeek	179	176	„ 22 208	„ 29 472
Oosterdijk	44	24	„ 3 781	„ 2 058
Oudkarspel	214	197	„ 11 369	„ 15 212
Termunten	108	107	„ 24 076	„ 21 689
Tholen	211	203	„ 54 322	„ 57 840
Vorden	296	147	„ 21 315	„ 28 105
Te zamen	3 245	2 618 19½ pCt. minder.	*f* 447 774	*f* 444 622 1 pCt. minder.

II wier aantal inleggers van 1880—1887 is toegenomen.

	Aantal inleggers.		Saldo tegoed der inleggers.	
	1880.	1887.	1880.	1887.
Andijk............	112	189	ƒ 13 604	ƒ 20 303
Assen............	192	407	„ 23 107	„ 62 019
Beesd............	262	378	„ 39 709	„ 66 487
Bellingwolde......	245	337	„ 84 885	„ 122 359
Boskoop..........	158	232	„ 16 246	„ 28 518
Buitenpost........	91	123	„ 13 106	„ 18 312
Buren............	319	476	„ 53 734	„ 91 027
Dalen............	69	85	„ 8 152	„ 16 806
Deutinchem	369	495	„ 44 934	„ 71 756
Edam.............	400	535	„ 60 808	„ 69 308
Eenrum..........	126	257	„ 25 172	„ 53 724
Elburg...........	153	215	„ 22 982	„ 36 579
Enkhuizen........	591	764	„ 81 718	„ 159 358
Franeker..........	369	593	„ 81 585	„ 120 117
Gieten............	74	119	„ 17 910	„ 31 434
Gorredijk.........	93	216	„ 6 907	„ 33 744
Grootebroek.......	218	336	„ 30 874	„ 47 436
Harderwijk........	122	125	„ 10 721	„ 13 895
Hardinxveld.......	207	273	„ 19 261	„ 36 824
Hauwert..........	51	67	„ 3 547	„ 6 908
Hengelo..........	291	315	„ 17 607	„ 39 523
Heveskes..........	101	148	„ 20 895	„ 28 657
Holwerd..........	99	152	„ 16 465	„ 33 861
Jelsum...........	64	97	„ 6 786	„ 17 222
Kapelle...........	316	397	„ 20 346	„ 41 384
Koog.............	424	690	„ 35 308	„ 95 072
Loppersum........	232	329	„ 95 412	„ 154 759
Maarssen.........	259	294	„ 22 710	„ 41 524
Maassluis.........	309	451	„ 38 078	„ 109 559
Makkum..........	120	171	„ 18 604	„ 23 760
Medemblik........	239	255	„ 26 616	„ 29 673
Meerkerk.........	260	334	„ 32 858	„ 59 281
Middelharnis......	334	506	„ 41 146	„ 57 812
Nieuwenhoorn.....	148	202	„ 4 606	„ 15 496
Nieuwe Niedorp...	83	121	„ 14 702	„ 19 286
Scheveningen.....	783	1 321	„ 33 173	„ 69 288
Schouwen.........	21	51	„ 993	„ 4 675
Sliedrecht.........	59	124	„ 17 313	„ 33 855
Steenbergen......	252	389	„ 47 862	„ 93 907
Stiens............	115	178	„ 12 001	„ 19 540
Tenboer..........	190	250	„ 82 192	„ 99 396
Vollenhove........	140	204	„ 19 635	„ 36 595
Weesp............	572	682	„ 32 253	„ 50 970
Werkendam.......	303	406	„ 62 202	„ 110 772
Wijk.............	157	210	„ 43 133	„ 50 580
Winsum..........	256	284	„ 66 032	„ 79 780
Wirdum..........	57	85	„ 6 422	„ 11 808
Woerden..........	428	508	„ 89 885	„ 120 434
Wognum.........	16	31	„ 1 187	„ 2 555
Workum..........	312	503	„ 21 517	„ 48 905
't Zandt...........	123	218	„ 50 379	„ 89 318
Zuidbroek.........	43	92	„ 7 024	„ 19 869
Zwammerdam.....	182	316	„ 51 569	„ 105 175
Te zamen........	11 509	16 536 ruim 43 pCt. meer.	ƒ 1 714 873	ƒ 2 922 195 ruim 70 pCt. meer.

B. *Banken met inlagen in* 1880 *van ƒ* 100.000 *of meer.*

I wier aantal inleggers van 1880—1887 is verminderd.

	Aantal inleggers.		Saldo tegoed der inleggers.	
	1880.	**1887.**	**1880.**	**1887.**
Breda	2 355	1 911	ƒ 389 244	ƒ 245 259
Doesburg	866	865	„ 102 827	„ 127 678
Nieuwe Pekela	313	252	„ 121 170	„ 95 884
Overmaassche dorpen	1 418	958	„ 101 388	„ 97 940
Te zamen	4 952	3 280 34 pCt. minder.	ƒ 714 629	ƒ 566 761 21 pCt. minder.

II wier aantal inleggers van 1880—1887 is toegenomen.

	Aantal inleggers.		Saldo tegoed der inleggers.	
	1880.	**1887.**	**1880.**	**1887.**
Alkmaar	3 059	3 543	ƒ 173 805	ƒ 236 604
Amersfoort	650	907	„ 142 043	„ 214 937
Delft	2 832	4 351	„ 280 302	„ 436 165
Dordrecht	6 456	7 355	„ 529 839	„ 893 568
Duurstwold	295	327	„ 116 182	„ 127 111
's-Gravenhage	8 382	9 819	„ 918 284	„ 1 659 820
Groningen	6 653	7 355	„ 2 949 662	„ 2 994 420
Haarlem	4 077	4 737	„ 650 680	„ 739 640
Harlingen	929	1 115	„ 265 898	„ 409 295
Joure	311	405	„ 115 474	„ 179 866
Kampen	2 466	3 619	„ 204 006	„ 462 060
Leeuwarden	5 512	7 146	„ 670 061	„ 1 149 350
Leiden	5 904	8 298	„ 837 183	„ 1 642 526
Meppel	460	767	„ 136 051	„ 236 498
Middelburg	3 316	4 478	„ 415 245	„ 594 319
Nieuw Lekkerland	1 276	1 632	„ 128 143	„ 245 973
Nijmegen	1 871	2 316	„ 477 448	„ 590 686
Rijnsaterwoude	571	629	„ 104 732	„ 136 374
Rotterdam	36 020	45 744	„ 5 985 416	„ 8 572 143
Schiedam	4 660	5 697	„ 944 049	„ 1 287 697
Tiel	2 563	3 165	„ 450 237	„ 571 815
Uithuizen	278	321	„ 110 779	„ 132 412
Utrecht	6 868	8 905	„ 1 453 496	„ 2 210 523
Wageningen	596	784	„ 131 708	„ 180 600
Zaandam	1 790	2 067	„ 282 518	„ 377 253
Zierikzee	1 000	1 948	„ 166 011	„ 385 520
Zutphen	2 143	3 760	„ 395 861	„ 712 542
Zwolle	1 461	1 747	„ 241 927	„ 374 158
Te zamen	112 399	142 109 ruim 26 pCt. meer.	ƒ 19 277 040	ƒ 27 753 875 ruim 43 pCt. meer.

	Aantal inleggers.		Saldo tegoed der inleggers.	
	1880.	**1887.**	**1880.**	**1887.**
Venhuizen	117	117	ƒ 6 230	ƒ 9 790

Derhalve van de banken sub A:

bij 17 met 3.245 inleggers en *f* 447.774.— inlegkapitaal in 1880 eene vermindering tot 2.618 inleggers en *f* 444.622.— kapitaal of resp. met 19½ en 1 pCt.;

bij 53 met 11.509 inleggers en *f* 1.714.873.— inlegkapitaal in 1880 eene toename tot 16.536 inleggers en *f* 2.922.195.— kapitaal of resp. van 43 en 70 pCt.;

en van de banken sub B:

bij 4 met 4.952 inleggers en *f* 714.629.— inlegkapitaal in 1880 eene vermindering tot 3.280 inleggers en *f* 566.761.— kapitaal of met resp. 34 en 21 pCt.;

bij 28 met 112.399 inleggers en *f* 19.277.040.— inlegkapitaal in 1880 eene toename tot 142.109 inleggers en *f* 27.753.875.— kapitaal of van resp. 26 en 43 pCt.;

terwijl bij 1 spaarbank met 117 inleggers en *f* 6.230.— inlegkapitaal in 1880, het aantal inleggers in 1887 even groot was, bij eene vermeerdering van het kapitaal tot *f* 9.790.— of met 57 pCt.

Bij alle 103 banken te zamen genomen vindt men van 1880 ± 1887 eene toename van het aantal inleggers van 132.222 tot 163.541 of met 23½ pCt., en van het kapitaal van *f* 22.160.546.— tot *f* 31.467.460.— of met 41½ pCt.

De kleine banken (waarvan sommige met 100 pCt. en meer toenamen) toonen over het geheel een veel sterker groei dan de grootere, wellicht omdat er eenige nog betrekkelijk jonge bij waren. Daarentegen is onder de eerste ook het aantal, dat achteruit ging, relatief veel grooter. Het tegoed is bijna overal veel aanzienlijker gestegen, dan het aantal inleggers, wat trouwens sedert 1865 regelmatig voorkomt. Terwijl er echter bij het toe of afnemen der grootere en het toenemen der kleinere banken eene zekere evenredigheid is te bespeuren tusschen het aantal inleggers en het inlegkapitaal, valt die bij vele kleine banken, wier aantal inleggers afnam, geheel weg.

Het is er verre van, dat de uitkomsten in 1887 blijkens boven-

staande opgaven verkregen, steeds het gevolg zijn van gelijkmatige ontwikkeling of teruggang sinds 1880. Een enkele blik op de volledige cijfers van het aantal inleggers in ieder jaar en de telkens ingebrachte en teruggenomen gelden, zooals ze in het „Tabellarisch Overzicht" zijn vermeld, is voldoende, om het tegendeel duidelijk te maken. Onder de spaarbanken, die als einduitkomst vooruitgang aantoonen, zijn er, die in de tusschenliggende jaren soms veel ongunstiger stonden dan in 1880: andere, die het hoogste klommen midden in die zeven jaren. Evenzoo schijnen spaarbanken, wier cijfers nog bij 1880 achterstaan, haar slechtsten tijd achter den rug te hebben, wijl de laatste jaren weder op een stijgend aantal inleggers en rijzend bedrag aan inlagen wijzen. Geen wonder, waar allerlei factoren haar invloed nu eens sterker, dan zwakker op den toestand der spaarbank doen gevoelen. Oorzaken van teruggang zijn b. v. verlaging der rente, ofschoon deze meestal slechts tijdelijk en in hoofdzaak op de grootere inlagen schijnt gewerkt te hebben; verliezen, die het reservefonds deden dalen en daardoor vrees voor de soliditeit der bank ontstaan; nieuwe reglementsbepalingen, waarbij een beperkt maximum van inleg werd ingevoerd; en niet het minst plaatselijke toestanden, vooral meer of mindere welvaart; ook de Rijkspostspaarbank, al ware het alleen reeds door een deel der nieuwe inleggers, die anders bij de particuliere banken zouden zijn gekomen, tot zich te trekken.

Wat nu het toenemen van inleggers en kapitaal bij de particuliere banken betreft, vindt men, zoo de opgaven van de hierboven genoemde nutsspaarbanken, alle te zamen genomen, eenigszins voor de overige mogen als maatstaf gelden: voor 103 spaarbanken van 1880—1887, dus in 7 jaar een vermeerdering van 163.541 — 132.222 = 31.320 inleggers, of 43 per jaar en per spaarbank, als boven bleek 23½ pCt. of 3.3 pCt. per jaar — tegen van 1870—1880 (*) in 10 jaar

(*) Volgens de Statistiek aan het slot.

eene vermeerdering gemiddeld per spaarbank van 842 — 489 = 353 inleggers, of 35 per jaar, d. i. 72 pCt. of 7.2 pCt. per jaar; en van het inlegkapitaal voor de eerstgenoemde spaarbanken f 31.467.460 — f 22.160.546 = f 9.306.914 of f 12.908 per jaar en per spaarbank, d. i. 41½ pCt of 4.1 pCt. per jaar — tegen van 1870—1880 (*) gemiddeld per spaarbank f 137.860 — f 63.813 = f 74.047 of f 7.404 per jaar, d. i. 116 pCt. of 11.6 pCt. per jaar; eene stijging dus van de absolute progressie en eene daling van de relatieve. Hierbij dient in aanmerking genomen te worden, dat aan de eene zijde de jaren van 1870—1880 een tijdperk van ontwikkeling voor de spaarbanken zijn geweest als geen te voren door het aanbrengen van allerlei verbeteringen ten bate en gerieve der inleggers, welke maatregelen uit den aard der zaak, toen ze nieuw waren, hun invloed sterker deden gevoelen dan later; aan de andere zijde echter de oprichting van vele nieuwe banken van 1870—1880, die nog slechts weinige inleggers en inlagen konden tellen, noodzakelijk het algemeen gemiddelde van die beide per spaarbank moest doen dalen.

Blijvend recht van bestaan der particuliere spaarbanken.

Het blijkt dus, dat er naast de velen, die in de Rijkspostspaarbank sparen, een groot getal inleggers dit bij voorkeur bij de particuliere banken doen, zoodat het althans niet waarschijnlijk is, dat deze laatste, enkele zeer kleine banken misschien uitgezonderd, door het verlaten van haar cliënten genoodzaakt zullen worden te liquideeren. Moet men nu aannemen, dat daarmede eene instelling in het leven wordt gehouden, die haar raison d'être feitelijk heeft verloren en enkel haar bestaan kan voortzetten, omdat zij er reeds was, toen de Rijksbank werd opgericht. Of kunnen ook de particuliere banken nog naast de Rijkspostspaarbank een eigen taak vervullen, een eigen werkkring vinden, waarover de werkzaamheid der laatste zich niet uitstrekt en niet uit kan strekken? Ter beoordeeling

---

(*) Volgens de Statistiek aan het slot.

dezer quaestie dient in de eerste plaats onderzocht te worden, wat bij de keuze tusschen beide instellingen trots de groote voordeelen, die de Rijksspaarbank aanbiedt, nog steeds zoovelen de oude banken doet kiezen. Zoovelen — want ook bij die particuliere spaarbanken, waar het aantal inleggers niet of niet noemenswaardig toenam, moeten met het oog op den korten tijd, dien elk spaarboekje gemiddeld slechts in omloop blijft, vele nieuwe worden gevonden.

Vooreerst zullen zeker velen de particuliere banken kiezen alleen omdat hun ouders, bloedverwanten of vrienden er hun spaarpenningen hadden en hebben, en wel zonder reden tot klagen. Daarbij komt in de kleine plaatsen vooral de persoonlijke invloed van bestuurders, die dikwijls veel vermag, zelfs zorgeloozen, onnadenkenden of verspillers tot sparen aan te zetten. Verder zal ook de rente, bij de meeste particuliere banken hooger dan bij de Rijksspaarbank, wel het aantal der eerste hebben doen toenemen. Toch moet de invloed hiervan niet worden overschat, daar uit menige opgave in het vroeger genoemd „Tabellarisch Overzicht" blijkt, dat verlaging der rente wel tijdelijk vermindering van inleggers en inlagen tengevolge had, maar dat deze na een of twee jaar weder voor toeneming plaats maakte. Trouwens het renteverschil bij vele spaarbanken, vergeleken met de Rijkspostspaarbank, nog geen half percent is daarvoor bovendien ook te gering.

Al deze redenen zullen op zich zelven nog geen andere categorieën van inleggers aan de particuliere spaarbank dan aan de Rijkspostspaarbank bezorgen, al kunnen ze dezen of genen, waar de eerste werd opgeheven of niet bestond, doen ophouden met sparen of weêrhouden, om te beginnen. Er is evenwel tusschen beide instellingen een ander verschil, zoo belangrijk, dat het bij het doen eener keuze voor velen den beslissenden doorslag geeft. Vele particuliere banken nl. stellen in het geheel geen maximum van algeheelen inleg en bij de overige is het bijna steeds veel hooger dan bij de Rijkspostspaarbank.

Daardoor staan zij open voor eene talrijke klasse der bevolking, wier kapitaal langs den weg van *sparen*, in den gewonen zin van het woord, ontstaande, wel klein is, zoodat het uit dien hoofde voor haar hoogst ongewenscht is, het bloot te stellen aan den op- en nedergaanden koers der effecten, maar dat toch veeltijds langzamerhand boven het bedrag van ƒ800.— stijgt. Voor haar werkt de spaarbank als het ware als eene verzekering der inleggers onderling tegen verliezen, door de daling hunner waarden, voor eene kleine premie in de renteverminderingg elegen, waarvoor het reservefonds wordt gevormd. De particuliere banken kunnen in dit opzicht veel vrijgeviger zijn dan de Rijkspostspaarbank, omdat zij beter kunnen waken tegen misbruik, zoowel van hen, die haar uit gemakzucht als middel van geldbelegging zouden kiezen, als van wie haar als depositobank wilden gebruiken, dank zij de persoonlijke medewerking of het toezicht van commissarissen, een toezicht, dat over het geheele land, voor de te Amsterdam gevestigde directie der Rijkspostspaarbank natuurlijk onmogelijk is. (*)

Ook naast de Rijkspostspaarbank hebben dus de particuliere banken nog een eigen taak en daarmede reden van bestaan,

---

(*) Eene uitbreiding van haar werkkring nog heeft de spaarbank te Rotterdam in 1883 beproefd. Door haar is nl. de maatregel ingevoerd, dat inleggers, wier tegoed boven het maximum van rentegevende inleg (vroeger ƒ4.000.— sedert 1 Mei 1889 tot ƒ2.000.— verlaagd) stijgt, voor hunne rekening door de bank Certificaten Ned. Werk. Schuld voor niet minder echter dan ƒ1.000.— nominaal kunnen doen aankoopen, bewaren en eventueel weder verkoopen, de coupons ten vervaltijde doen knippen en de opbrengst daarvan op de aanteekenboekjes bijschrijven of aan hen uitkeeren. Op zich zelve bestaat tegen deze uitbreiding harer bemoeiingen weinig bezwaar, vooral daar zij slechts wordt toegepast, indien naar het oordeel van commissarissen de omstandigheden van den inlegger daartoe aanleiding geven. Alleen is er voor de absolute kosteloosheid, die de bank hierbij in praktijk brengt, geen grond, waar ze er zelve zij het dan ook eene geringe administratie aan heeft. — Het schijnt echter, dat aan den maatregel weinig behoefte bestaat, daar er op 1 Mei 1889, dus na 6 jaar, nog slechts door 45 personen tot een bedrag van circa ƒ112.925.— gebruik van werd gemaakt.

terwijl bovendien het sparen door iedere vermeerdering van gelegenheid daartoe zal worden bevorderd. De uitbreiding, die de particuliere bank aan haar werkkring geeft, behoeft haar volstrekt niet te beletten, en doet dit ook in geenen deele, om tevens dienstbaar te blijven aan de belangen van den z.g. vierden stand. Of zij er meer of minder dan de Rijksspaarbank in slaagt, dien stand tot zich te trekken, valt overigens moeilijk te beoordeelen. Het gemiddeld tegoed per inlegger kan daarvoor geen maatstaf ter vergelijking zijn, èn omdat de particuliere banken hooger inlagen dan de Rijkspostspaarbank toelaten, èn wijl deze laatste eene nog jonge instelling is, waar die gemiddelden steeds veel lager zijn dan bij oudere banken, (ze nemen dan ook als vroeger bleek bij de Rijksbank vrij sterk toe). De Statistiek, die de directie der Rijkspostspaarbank sinds 1887 van de werkliedeninleggers geeft, is nog van te geringen omvang, om daaruit reeds afdoende gevolgtrekkingen te maken, terwijl ze bovendien slechts over een enkele groep uit dien vierden stand loopt. Van de particuliere banken geven enkele slechts statistieken van de beroepen en van den stand der inleggers, die dan nog daarenboven dikwijls zeer slecht samenstemmen, zoodat ook van haar geen resultaten zijn op te geven. Het is echter bekend, dat o.a. de dienstboden een talrijke groep inleggers der particuliere banken vormen.

Nieuwe wegen voor de particuliere spaarbanken?

Velen zijn tegenwoordig van eene andere meening dan de zoo even verdedigde, en oordeelen, dat de particuliere spaarbanken voortaan, tenzij zij een geheel andere richting nemen dan tot heden, alle reden van bestaan missen en na korten tijd van kwijnen geheel te niet moeten gaan. Die andere richting zou dan zijn, dat zij zich een werkkring als hulpbank moeten scheppen, voorschotten gaan verleenen aan de kleine nijverheid, landbouw of handel; eene verandering, mogelijk geacht, omdat in den regel reeds nu zij, die zich aan het hoofd der spaarbank bevinden, zeer wel bekend zijn met locale personen en behoeften. Al is nu het hoofdargument, waarmede

de verandering wordt voorgestaan, onjuist, kan toch wellicht de spaarbank niet haar werkkring in dien zin nuttig uitbreiden? Het is niet waarschijnlijk. Het denkbeeld, om spaar- en hulpbank te verbinden, in Nederland zoo oud als de spaarbanken zelf, is in den aanvang niet toegepast, omdat men tegen de omslachtige administratie opzag; en de proef, later door enkele banken genomen, vooral ten einde op die wijze een beteren weg ter belegging harer gelden te krijgen, heeft weinig navolging gevonden, deels wijl de omslag, er aan verbonden, inderdaad niet gering bleek, deels wijl men er gewoonlijk toch niet in slaagde meer dan een betrekkelijk zeer gering deel van het kapitaal op deze wijze te plaatsen (tenzij het spaarbanken van zeer bescheiden omvang waren), niettegenstaande de banken haar werkkring in dezen zin soms nog iets uitbreidden door het geven van voorschotten op pensioen en dgl. Trouwens het is bekend, dat de geheele werkzaamheid, ook der zelfstandige hulpbanken, verre beneden de verwachting is gebleven, die men er oorspronkelijk van had. Natuurlijk, want voor dergelijke taak is eigenlijk slechts de coöperatieve vereeniging geschikt, wier organisatie alleen in staat is, om tegelijk haar leden op niet te bezwarende voorwaarden crediet te verschaffen en den geldschieters voldoende zekerheid te bezorgen. Aan eene verandering van de spaarbank in een coöperatieve voorschotbank valt natuurlijk niet te denken. Wil de spaarbank persoonlijk crediet verleenen, anders dan tegen zakelijk onderpand, dan zal zij altijd òf zulke strenge eischen vooral ten opzichte der borgen moeten stellen, dat het voor de meesten, die er behoefte aan hebben, onbereikbaar blijft en daarom tot weinig ontwikkeling komt, òf zich aan de kans op groote verliezen bloot stellen. Iets geheel anders zou het zijn, indien er sprake van was, om eene spaarinstelling aan eene bestaande coöperatieve credietvereeniging te verbinden. Hier is echter het geval omgekeerd en zou er zeker reden zijn, om te klagen, dat de ontwikkeling van het betere, de credietvereeniging (al schijnt

deze hier te lande niet gemakkelijk wortel te schieten) belemmerd werd door het bestaan van het minder goede, de voorschotgevende spaarbank.

Dit alles sluit natuurlijk niet uit, dat de spaarbanken bij voorkomende gelegenheid haar werkzaamheid niet eenigszins in deze richting zouden kunnen sturen, zooals nu trouwens ook hier en daar geschiedt; maar groote verwachtingen koestere men er niet van.

Onvoldoende geschiktheid van sommige particuliere spaarbanken voor hun taak.

De particuliere banken hebben dus niet alleen naast de Rijkspostspaarbank nog een eigen taak, maar vervullen die ook het beste in de tot heden gevolgde richting. Beantwoorden zij nu echter, zooals ze bestaan en georganiseerd zijn, aan de eischen, die haar redelijkerwijze kunnen worden gesteld, d. i. bieden zij voldoend ruime gelegenheid tot sparen aan, ook van geringe bedragen, en kunnen ze geacht worden, voldoende zekerheid op te leveren van, binnen niet al te langen termijn voor groote, binnen korten voor kleine sommen (zeer buitengewone omstandigheden uitgezonderd) integraal de inlagen te kunnen uitbetalen? Is ten aanzien van het eerste punt zeker nog niet alles, wat gewenscht kan worden, verkregen, is hier en daar de gelegenheid tot inleg nog te gering en het minimum van inleg te hoog, toch heeft men in de latere jaren daarin reeds zooveel verbeterd en in de concurrentie der Rijkspostspaarbank ligt zulk een sterke prikkel in deze richting zoover mogelijk te streven, dat veilig de toekomst daarop kan worden ingegaan.

Op het tweede deel der bovengestelde vraag moet het antwoord anders luiden. En wel om tweeërlei redenen. De eerste ligt in den dikwijls al te geringen omvang der bank. Het is reeds vroeger uiteengezet, hoe voor eene deugdelijke belegging van spaarbankgelden allereerst een zekere omvang van het kapitaal noodig is. In verband hiermede behoeft het geen betoog, in welk een ongunstigen toestand trots alle zorg en inspanning van haar bestuurders spaarbanken verkeeren, zooals er toch verscheidene zijn, wier kapitaal slechts eenige honderden of weinige duizen-

den bedraagt. Bestond daarnaast de Rijkspostspaarbank niet, zeker zou men ze als de eenige gelegenheid tot sparen slecht kunnen missen en zich moeten bepalen tot het advies, de gelden zooveel mogelijk in eene andere spaarbank, in betere omstandigheden verkeerende, ter belegging te geven; zooals trouwens ook nu hier en daar geschiedt. Wat echter vroeger als het minste van twee kwaden was te dulden, moet tegenwoordig absoluut worden veroordeeld als het opnemen van een last, dien men het volgend oogenblik als te zwaar voor zijne schouders weder van zich afschuift, zonder verder eenige verantwoordelijkheid daaromtrent te aanvaarden. Daarbij komt, dat de kans op sterke toeneming voor die banken, bijna uitsluitend op het platte land, niet het minst ook door de oprichting der Rijksspaarbank gering is. Deze banken schijnen daarom in het waarachtig belang harer inleggers niet beter te kunnen handelen dan tijdig te liquideeren en zich daarbij te beijveren, om de inleggers over te halen hun tegoed naar de Rijkspostspaarbank over te brengen. De tweede reden, of liever reeks van redenen, die het twijfelachtig maken, of de spaarbanken wel steeds aan haar verplichtingen zullen kunnen voldoen, ligt in haar dikwijls slechte organisatie, gebrekkig reglement of onvoldoende toepassing daarvan. Heeft de Rijkspostspaarbank althans zoolang de garant zelf betalen kan, voor haar inleggers een zekerheid meer dan de meeste particuliere banken, dat nl. de Staat belooft des noods uit de schatkist voor teruggave hunner inlagen en uitbetaling der daarop verschuldigde rente te zullen zorgen, het is er ver van af, dat de particuliere banken op haar beurt nu al haar krachten inspannen, om voor zich dien waarborg zoo mogelijk overbodig te maken. Reeds vroeger is aangetoond, hoeveel sommige spaarbanken in dezen door slordige boekhouding, onvoldoend toezicht, slechte keuze van beleggingswaarden, misbruik van reservefondsen te wenschen overlaten, waarbij nog gemis aan voldoende openbaarheid van het beheer van verscheidene kan gevoegd worden. Aan een of meer van die redenen hebben

dan ook sommige spaarbanken haar geringe reservefondsen te danken. Wel is waar is op deze punten over het algemeen bij vroeger veel verbeterd en kan evenzeer voor het vervolg waarschijnlijk vooruitgang worden verwacht. Immers de gebreken zijn in den regel niet aan kwaden wil of gebrek aan ijver te wijten, — daarvoor staat het nog altijd gehandhaafd philanthropisch karakter der banken borg — maar voornamelijk aan onnadenkendheid, zorgeloosheid en oude sleur. Geen verwondering kan het echter wekken, dat velen, van de noodzakelijkheid eener goede organisatie van het spaarbankwezen overtuigd, van oordeel zijn, dat wettelijke voorziening dringend gevorderd wordt, waar het gebreken geldt, die op de soliditeit der banken rechtstreeks nadeeligen invloed uitoefenen. En dit vooral niet minder, sinds de Rijkspostspaarbank tot stand kwam. Immers meenen zij, nu er eene goed georganiseerde Rijksbank bestaat, aan de particuliere banken, die vroeger als de eenige bestaande onmisbaar waren en dus ontzien moesten worden, hooger eischen te mogen stellen, indien zij met de eerste willen concurreeren.

Wettelijke regeling van het spaarbankwezen.

Iets anders is het intusschen de wenschelijkheid van eenige regeling te bepleiten, iets anders de mogelijkheid ervan door een practisch voorstel aan te toonen. In den regel bleef het dan ook bij het eerste. Inderdaad zijn de moeilijkheden groot. Immers ze zijn niet alleen gelegen in de wettelijke regeling zelve, maar ook in de omstandigheid, dat men te doen heeft met instellingen, die op de meest verschillende wijze ontstaan en daardoor in allerlei soms zelfs haast niet te bepalen rechtstoestand verkeerende, bijna drie kwart eeuw ongestoorde vrijheid hebben genoten en daarvan hebben gebruik gemaakt, om zich al naar de inzichten van haar oprichters en van wie later invloed op haar uitoefenden en naar de plaatselijke omstandigheden eigenaardig te organiseeren en te ontwikkelen. Eene het geheele spaarbankwezen omvattende regeling, waarbij de wetgever trachtte alle banken in een zelfde keurslijf te wringen,

kan daarom reeds bij voorbaat onmogelijk worden geacht, tenzij het er om te doen zou zijn, de overgroote meerderheid te dwingen tot opheffing. Ze zal zich dus altijd tot enkele van de meest noodige punten moeten bepalen. Verder reikten de wenschen in de laatste jaren dan ook niet; ze betreffen vooral:

1°. de wijze van belegging, vaststelling der rente en het tegengaan van misbruik der reservefondsen; 2°. een voortdurend toezicht op het beheer en in verband daarmede volledige openbaarheid. De eisch, dat elke spaarbank een waarborgfonds zou moeten bezitten, wordt weinig meer vernomen; wellicht omdat blijkbaar bij bestaande banken daaraan toch niet licht zou worden voldaan en oprichting van nieuwe weinig meer te wachten is.

Ad 1um. Wil men ten opzichte van de belegging der gelden niet het Engelsch-Fransche systeem invoeren, en daarop is natuurlijk geen kans, dan schijnt althans eene algemeene wet hoogstens enkele negatieve voorschriften hieromtrent te kunnen bevatten. Immers het bleek vroeger: geen wijze van belegging kan den spaarbanken onvoorwaardelijk worden aanbevolen, maar elke heeft zijne eigenaardige voor- en nadeelen; eene der beste kan bovendien door vele banken niet worden toegepast. De belegging in plaatselijke waarden moet daarbij geheel aan de contrôle van den wetgever ontsnappen. En de beslissing in dezen telkens aan eenige autoriteit, met de goedkeuring der reglementen op dit punt belast, over te laten, levert het bezwaar, dat daarmede de Staat de zedelijke verantwoordelijkheid voor de uitkomst ervan op zich zou nemen en eene zeer belangrijke taak van de schouders van hen, die daarvoor verantwoordelijk zijn, overdragen op die van anderen, welke de aansprakelijkeid althans veel minder zou drukken.

Kan de wet dus geen wijze van belegging vaststellen, nog veel minder de rente, die de banken moeten uitkeeren. Immers deze is reeds van de wijze van belegging afhankelijk en staat bovendien in verband met den geheelen toestand der bank, vooral met haar reservefonds, terwijl ook de algemeene rente-

stand zoowel kan rijzen als dalen. Voorziening op dit punt is trouwens ook weinig noodig, terwijl men met reden mag verwachten, dat, naarmate de vrees voor doodende concurrentie der Rijkspostspaarbank meer en meer ijdel zal blijken, de banken van zelf, voor zoover ze daarom haar rente wat hoog hielden, die zullen verlagen.

Nuttiger en noodiger zijn bepalingen tegen gebruik der jaarlijksche winst en der reservefondsen, anders dan uitsluitend ten bate der spaarbank of der sparenden. Het verbod daartegen moet absoluut zijn, misschien met een overgangstermijn van een paar jaar, waar anders allerlei belangen allicht te veel zouden worden geschaad. Geen gebruik ook van het reservefonds boven zeker maximum moet worden toegelaten, vooreerst wijl nooit te bepalen valt, hoe groot een reservefonds wel moet zijn, om de inleggers absoluut tegen verlies te vrijwaren; verder, omdat het in hooge mate met de wijze van belegging samenhangt en het bovendien wellicht tot misbruiken aanleiding zou geven. Maakt men het verbod zonder uitzondering, dan is men er zeker van, dat voortaan bij het bepalen van de grootte van het reservefonds uitsluitend het belang der sparenden en der spaarbank door bestuurders en hen, van wie de spaarbank uitgaat, zal worden in aanmerking genomen.

Ad 2um. Van een voortdurend toezicht op het beheer in verband met volledige openbaarheid van den toestand der bank moeten de beste resultaten worden verwacht. Aan Gedeputeerde Staten kan worden opgedragen, jaarlijks van eenige spaarbanken in hunne provincie de rekening op te vragen en deze met de boeken en verdere bescheiden te controleeren. Tevens zou aan de spaarbanken de plicht moeten worden opgelegd, om jaarlijks aan dezelfde besturen een uitvoerige balans met rekening en verantwoording naar bepaald model, bevattende b.v. het aantal inleggers, getal en bedrag der inlagen en terugbetalingen, percentage en bedrag der uitgekeerde rente, de gespecificeerde wijze van belegging met den daarvan verkregen

intrest, de administratiekosten en de elk jaar gemaakte winst, benevens het totaal bedrag van het reservefonds, geteekend door het bestuur der bank en de commissie van toezicht, als die er is. De voordeelen van eene dergelijke regeling zouden velerlei zijn. — Vooreerst mag men verwachten, dat overal de boekhouding, zoo noodig na hulp en voorlichting van Ged. Staten, in orde zou komen en niet als nu soms door de besturen eenvoudig aan den boekhouder zonder behoorlijke contrôle worden overgelaten; eene gedwongen jaarlijksche rekening en verantwoording, voor welker juistheid zij aansprakelijk zouden zijn, en de wetenschap, dat deze van tijd tot tijd door Ged. Staten zou worden gecontroleerd, zou daartoe van zelve dwingen. Om dezelfde reden zal ook de contrôle door de daartoe van wege de vereeniging, waarvan de spaarbank uitgaat, aangestelde commissie effectief zijn, terwijl daar, waar dergelijke commissie nog niet bestaat, Ged. Staten, door de vereeniging eens te wijzen op de wenschelijkheid, haar allicht tot instelling ervan zullen brengen.

De contrôle van eventueel misbruik der reservefondsen of der jaarlijksche overwinst is op deze wijze, waar het geheele beheer voor Ged. Staten wordt blootgelegd, ook gemakkelijk, terwijl deze bovendien, waar zij eene minder gelukkige keuze bij de belegging der gelden of andere misstanden opmerken, de spaarbankbesturen kunnen verwittigen en voorlichten. En daar het, als reeds vroeger is gezegd, dien besturen in den regel aan goeden wil niet ontbreekt, mag van dergelijke adviezen afdoend herstel worden verwacht.

Ten slotte zal men op deze wijze in de toekomst behoorlijk volledige verslagen over den staat der spaarbanken in het geheele Rijk kunnen verkrijgen en daarmede vermeerderde kennis van het Spaarbankwezen in Nederland, een eerste vereischte, om verdere verbeteringen tot stand te brengen, als men die langs wetgevenden weg wil.

Met een enkel woord moet nog melding worden gemaakt van de schoolspaarbanken. Kan aan het hooge belang, dat het sparen voor de lagere volksklassen heeft ter verbetering van haar maatschappelijken toestand, niet getwijfeld worden, het is er verre van, dat dit door allen, die er het allermeest belang bij hebben, wordt ingezien. Geen eigenschap schijnt bedoelde klasse beter te kenmerken dan zorgeloosheid voor den dag van morgen. Duizenden aan kapitaal worden daardoor in plaats van gespaard onnut verkwist. Daarin verbetering te brengen, is het doel der z.g. schoolspaarbank. Zij wil het kind met zijn zoo ontvankelijk gemoed de spaarzaamheid leeren, door hem de voordeelen daarvan, het loon der tijdelijke onthouding, duidelijk te doen zien. Aan de instelling ligt dan ook vooral eene opvoedkundige gedachte ten grondslag. Echter zijn lang niet alle deskundigen, in de eerste plaats de onderwijzers, in hun meening omtrent de instelling eenstemmig. Het zou te ver leiden en buiten dit bestek vallen, alle argumenten, die voor en tegen kunnen worden aangevoerd, te vermelden (*); genoeg zij het, te zeggen, dat meer en meer geoordeeld wordt, dat de nadeelen, die zich hier en daar doen gevoelen, niet tegen haar groote voordeelen kunnen opwegen. Schoolspaarbanken.

De oudste schoolspaarbank schijnt van Franschen oorsprong te zijn; nl. die te le Mans (opgericht 1834); in Nederland dateert de eerste van 1846 te 's-Gravenhage op eene school der Hervormde Diaconie. Ze werden echter weinig bekend en vonden nog minder navolging; hier tot 1866 slechts op drie scholen (te Dordrecht, Utrecht en Abbenes.) De pogingen, door den Gentschen hoogleeraar Laurent, allereerst in de stad zijner inwoning, later ook verder in België tot invoering der instelling beproefd, slaagden beter. De door hem verkregen schitterende resultaten trokken ook hier spoedig de aandacht en gaven

(*) Zie daarvoor het opstel van mr. Kerdijk: Onze schoolspaarbanken, Vragen des Tijds 1879 I blz. 266.

tot veel strijd over het meer of min wenschelijke der invoering, zoowel uit theoretisch als practisch oogpunt, aanleiding. Slechts langzaam nam het aantal der schoolspaarbanken toe, hier met meer daar met minder succes. Blijkens een onderzoek, door mr. Kerdijk in 1878 ingesteld, werd er in dat jaar op minstens 115 scholen gespaard. De gelden werden bij bestaande spaarbanken gestort; en deze verleenden daarbij gewoonlijk haar steun, door den onderwijzers de administratie zoo gemakkelijk mogelijk te maken, soms zelfs geheel op zich te nemen. Kort na de opening der Rijkspostspaarbank voerde deze ook formulieren in voor het sparen op school met 100 vakjes, waarop postzegels van 1 cent konden worden bevestigd. Bij haar werden in 1887 (het eerste jaar, dat deze inlagen, afgezonderd van die met 5 cents postzegels, worden opgegeven) 8.094, in 1888 10.673 inlagen met dergelijke formulieren gedaan. Hoe vele scholen of inleggers daartoe medewerkten, is onbekend.

Volgens de regeeringsstatistiek bedroeg het getal scholen, waar door bemiddeling van particuliere banken werd gespaard, 179 (bij 59 spaarbanken); op 36 van deze scholen was het aantal sparenden bekend, nl. 2.176. Grooten omvang heeft deze instelling dus nog niet verkregen.

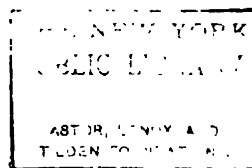
S., ALSMEDE VAN HET AANTAL SPARENDEN

paarbank.

ij de Rijkspostspaarbank.
nlegger bij de Rijkspostspaarbank.
kantoren der Rijkspostspaarbank.
spaarbanken en bij de Rijkspostspaarbank.
e particuliere spaarbanken en bij de Rijkspostspaarbank.
zielen der bevolking.

1865.

PROVINCIËN.	H	A	B	C	D	E	F	G	H
Noord-Brabant	3.1	6	6	1 872	312	186 842	100	31 140	4.4
Gelderland	15.8	22	18	8 576	465	1 300 854	151	72 296	20
Zuid-Holland	35.7	35	29	26 035	897	3 267 816	127	112 683	38.7
Noord-Holland	19.3	33	32	15 363	480	1 176 741	76	36 733	27.1
Zeeland	11.2	6	6	2 176	362	249 543	115	41 590	12.3
Utrecht	21.3	9	7	4 842	691	584 760	121	83 537	28
Friesland	19.5	18	18	5 918	328	617 514	104	34 306	20.5
Overijsel	14.3	10	9	3 902	433	596 955	153	66 328	15.6
Groningen	20.9	35	31	5 348	172	1 254 209	234	40 458	23.8
Drenthe	3.7	7	6	542	90	39 642	73	6 607	5.2
Limburg	1.1	1	1	443	443	71 194	161	71 194	2
Het Rijk	17.7	182	163	75 017	460	9 346 070	124	57 337	21.2

STELLINGEN.

STELLINGEN.

I.

Het voordeel van den buitenlandschen handel voor een volk ligt hierin, dat aan het uitvoerproduct minder voortbrengingsmoeite besteed is, dan die aangewend zou moeten worden, om zich door eigen directe voortbrenging het invoerartikel te verschaffen.

II.

Alle belemmering van den vrijen ruil heeft derhalve in het algemeen de strekking eene minder voor eene meer rendeerende productie in de plaats te stellen.

III.

Al moge door hooge invoerrechten de ruilvoet met het buitenland gunstiger worden, dit voordeel verdwijnt door de benadeeling en inkrimping van voordeeliger en uitbreiding van nadeeliger werkende bedrijven.

IV.

Bescherming door hooge rechten op den invoer als opvoed-

middel voor de nijverheid te willen aanwenden, moet bij de groote kans van mislukking — terwijl dan een terugkeer op den ingeslagen weg geheel onmogelijk is, zonder opnieuw vele belangen te schaden — als een roekelooze proef veroordeeld worden.

V.

Uit economisch oogpunt is weelde nuttig noch schadelijk.

VI.

Algemeene overproductie is onbestaanbaar.

VII.

Slechts in geval van schorsing van het Regeeringsreglement kan de vice-president van den Raad van Ned. Indië door den Gouverneur-generaal met eene zending buiten de hoofdplaats worden belast.

VIII.

In het recht, den Gouverneur-generaal in art. 23 Regeeringsreglement gegeven, om in dringende omstandigheden wetten geheel of gedeeltelijk buiten werking te stellen, is niet begrepen het recht van wijziging.

IX.

Ten onrechte hebben de mogendheden op de conferentie te Londen in 1883 tot regeling der Donauvaart geweigerd, Rumenië op den voet van gelijkheid toe te laten.

X.

Interventie, d. i. eigenmachtige en gebiedende inmenging, van een Staat in de binnenlandsche aangelegenheden van een anderen is volkenrechtelijk ongeoorloofd.

XI.

Art. 80 Gw. laat slechts dan toe, dat kenteekenen van geschiktheid alleen in de kieswet tot vereischte voor het actief kiesrecht worden gesteld, indien die tevens het vermoeden van maatschappelijken welstand opleveren.

XII.

Eene wet kan worden afgeschaft door eene verordening van lager bestuur, indien het daarin behandelde onderwerp, vroeger tot de algemeene wetgevende macht behoorende, door eene gewijzigde orde van zaken tot de bevoegdheid en den werkkring eener andere macht is gebracht.

XIII.

De wetten van 22 Juni 1873 n°. 116 en 25 April 1879 n°. 89 tot herziening van de belastbare opbrengst der gebouwde resp. ongebouwde eigendommen miskennen het karakter der grondbelasting.

XIV.

Levering door de gemeente van gas en water valt onder art. 238 Gem. wet.

XV.

Ten onrechte maakt art. 254 Gem. wet geen onderscheid tusschen de eigenlijk gezegde retributiën en inkomsten uit nijverheidsondernemingen.

STELLINGEN

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

DOCTOR IN DE RECHTSWETENSCHAP

AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE LEIDEN,

OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

Dr. A. P. N. FRANCHIMONT,

Hoogleeraar in de Faculteit der Wis- en Natuurkunde,

VOOR DE FACULTEIT TE VERDEDIGEN

op Woensdag 26 Februari 1890, des namiddags te 4 uur,

DOOR

DIONYSIUS ADRIAAN RIBBE,

GEBOREN TE 's-GRAVENHAGE.

HAARLEM,
RUIJGROK & Co.
1890.

STELLINGEN.

I.

Terecht beweert Windscheid (Bd. I. § 189a ed. 1887), dat jure romano natrekking (accessio) geen wijze van eigendomsverkrijging is. Zij wijzigt alleen den feitelijken toestand van het voorwerp van het eigendomsrecht, maar doet geen nieuw ontstaan.

II.

Vandaar blijft bij den eigenaar van de aangetrokken zaak de eigendom over die zaak zelf onaangetast, maar kan eerst uitgeoefend worden, als de zaak is afgescheiden van de hoofdzaak, en blijft tot zoo lang slapende.

III.

Slechts dan kan aan de nutsspaarbanken het karakter van stichting worden toegekend, indien bij de oprichting of later de wil van het departement, om ze tot eene zelfstandige instelling te maken, ondubbelzinnig blijkt. Wat omtrent de oprichting der spaarbank te Rotterdam door Mrs. J. A. Fruin en S. E. Gondsmit in hun adviezen wordt medegedeeld, is niet

voldoende, om dien wil bij het Rotterdamsche departement aan te nemen.

IV.

In het stelsel van het concept-reglement voor spaarbanken van departementen der Maatschappij t. N. v. 't A. van 1887 zijn de gezamenlijke houders van spaarboekjes eigenaars van het spaarbankkapitaal.

V.

Een z. g. interpretatieve wet heeft uit haren aard geene terugwerkende kracht.

VI.

Een vreemde, tot voogd benoemd, kan zich met vrucht op het bestaan van een bloed- of aanverwant beroepen, ook al kan deze een reden tot vrijstelling aanvoeren, mits hij die reden nog niet ter verschooning hebbe doen gelden.

VII.

Volgens ons geldend recht kan de hereditatis petitio niet worden ingesteld door den kooper der nalatenschap.

VIII.

Volgens art. 955 B. W. zijn de bloedschendige en overspelige kinderen, wat de uiterste wilsbeschikkingen hunner ouders aangaat, in beteren toestand dan de natuurlijke wettiglijk erkende kinderen.

IX.

Als acte van cessie, vereischt in art. 139 W. v. K., kan ook endossement op den wissel gelden.

X.

De acceptant van een wisselbrief, waarvan de handteekening van den trekker valsch is, is niet tot betaling gehouden.

XI.

Het vruchtgebruik krachtens art. 366 B. W. komt bij faillissement van den vader of de moeder ten voordeele der crediteuren na aftrek der in art. 367 B. W. genoemde lasten.

XII.

Onder de handelingen, die volgens art. 777 W. v. K. kunnen worden nietig verklaard, valt ook het voldoen eener opeischbare schuld door den failliet, wanneer zoowel hij zelf als de crediteur met den nadeeligen toestand des boedels bekend was.

XIII.

De actie tot nietigverklaring, bedoeld in art. 777 W. v. K., kan door den curator worden ingesteld.

XIV.

Bij samenloop van overtredingen en misdrijven, beide strafbaar met hechtenis, mogen de op te leggen straffen van hechtenis te zamen den tijd van één jaar en vier maanden niet te boven gaan.

XIV.

Door de beperkte formuleering van art. 7 Swb. zullen de artt. 409 en 410 wel steeds een doode letter blijven.

XVI.

In geval het misdrijf van art. 296 2°. Swb. wordt gepleegd onder de verzwarende omstandigheden, genoemd in art. 298, kan desniettemin het strafmaximum niet worden verhoogd.

XVII.

Het inkomen der Maatschappij bestaat uit de som der behoeftebevredigingen, die ze zich binnen zeker tijdsbestek kan verschaffen, zonder te verarmen.

XVIII.

Bij de beoordeeling der vraag, of het algemeen belang grond geeft, om aan eene vereeniging rechtspersoonlijkheid te ontzeggen, is de regeering niet gebonden aan de Statuten; zij kan en behoort deze vraag buiten de Statuten aan andere feiten en omstandigheden, welke ook, te toetsen.

XIX.

Ten onrechte besloot de 2e Kamer der Staten-Generaal in hare vergadering van 6 Maart 1889 een adres van de afdeeling Delft van den Sociaal-Democratischen Bond in Nederland over het wetsontwerp tot het tegengaan van overmatigen arbeid van vrouwen en kinderen ter zijde te leggen: „daar die vereeniging niet als rechtspersoon is erkend."

XX.

Art. 52 der wet tot regeling van het Hooger Onderwijs is in strijd met de grondwet.

XXI.

De goedkeuring door Ged. Staten van de keuren der waterschappen is geen medewetgeving.

XXII.

De grondwet laat geen uitlevering van Nederlanders toe.

XXIII.

Op het Kon. Besluit tot weigering der goedkeuring van de besluiten door Prov. Staten krachtens art. 190 al. 2 Gw. genomen is het bepaalde bij art. 134 al. 3 Gw. niet toepasselijk.

XXIV.

Het besluit van een gemeenteraad tot het doen eener geldleening moet één of meer bepaalde middelen aanwijzen, waaruit de rentebetaling en aflossing zal geschieden.

XXV.

Minderjarigen en onder curateele gestelden moeten in den hoofdelijken omslag worden aangeslagen in de gemeente hunner werkelijke inwoning, niet waar de voogd zijn woonplaats heeft.

ADDENDA ET CORRIGENDA.

Blz. 106 regel 10 v. b. en volg. De Eerste Kamer heeft dit wetsontwerp wegens aanneming van het amendement van Mr. Veegens in de 2de Kamer, dat aanbod van gereede betaling ook in billetten der Ned. Bank zou kunnen geschieden, verworpen.

Blz. 107 regel 1 v. o. *staat:* klassen *lees:* klasse.

Blz. 127 aan het slot van art. 14 is *weggevallen:* De houders der boekjes kunnen geen andere of verdere rechten tegen het departement doen gelden dan hun zijn toegekend bij dit reglement, waaraan zij van rechtswege zijn onderworpen.

Blz. 160 regel 4 v. b. *staat:* termijnoproepingen *lees:* termijn oproepingen

Blz. 168 regel 1 v. b. *staat:* a depositogevingen *lees:* a depositogeving en

---

